

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΕΤΟΣ ΙΔ'.

ΙΟΥΝΙΟΣ 1951

ΑΡΙΘ. 117

ΤΟ ΕΘΝΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΟΡΤΑΣΜΟΝ

ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΑΥΛΟΥ

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΩΤΑΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΘΗΝΩΝ ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ

Ἐὰν δι' ὄλην τὴν ἀνθρωπότητα ὁ Ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν ἀποτελῆ μορφὴν, ἡ ὁποία κατέχει θέσιν ὅλως ἐξαιρετικὴν εἰς τὴν ψυχὴν κάθε χριστιανοῦ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν σεβασμὸν κάθε ἀπλῶς πολιτισμένου ἀνθρώπου, εἰδικῶς ὅμως δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας ὁ ἀπόστολος Παῦλος εἶναι ὁ Ἅγιος, ἡ εὐλαβὴς πρὸς τὸν ὁποῖον προσκύνησις συνδέεται μὲ αἴσθημα ἐξαιρετικῆς εὐγνωμοσύνης. Διότι τὸ ὄλον του ἔργον, ὁ ὅλος του βίος, εἶναι συνδεδεμένος μὲ τὸ Ἔθνος μας. Ἡ δρᾶσίς του συνάπτεται πρὸς μίαν χρυσὴν στροφὴν εἰς τὴν ἐθνικὴν μας ἱστορίαν, διὰ τῆς ὁποίας ἔγινεν ἡ μετάβασις ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος πρὸς τὴν θεμελίωσιν τῆς νέας ἐποχῆς. Τὸ δρομολόγιον τοῦ μεγάλου Ἀποστόλου διαστίζεται κατὰ μέγιστον μέρος ἀπὸ πόλεις ἑλληνίδας. Αἱ ἐπιστολαὶ του, εἶναι γνωστὸν, ὅτι ἐγράφησαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν, καὶ ἐκ τῶν ὀνομάτων, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς τὰς ἐπιστολάς του, τὰ πλεῖστα εἶναι ὀνόματα ἑλληνικά.

Δὲν εἶναι λοιπὸν παράδοξον, ὅτι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἔτρεφεν ἰδιαίτερον σεβασμὸν πρὸς τὸν ἔνδοξον Ἀπόστολον, ὅτι οἱ μεγάλοι τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας Πατέρες ἰδιαίτερος ἠσχολήθησαν μὲ τὴν ἐρμηνείαν τῶν ἐπιστολῶν, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἔξαρσιν τῶν κατορθωμάτων τοῦ «σκεύους τῆς ἐκλογῆς» τοῦ Κυρίου, ὅτι ἡ ὕμνογραφία τῆς Ἐκκλησίας μας εἰς τὴν δρᾶσιν καὶ τὰ

κατορθώματα τοῦ μεγάλου αὐτοῦ Ἀποστόλου εὔρεν ἰδιαζόντως προσφιλῆ πηγὴν ἐμπνεύσεως.

Ἦδη, εὐρισκόμεθα εἰς τὴν χιλιοστὴν ἐννεακοσιοστὴν ἐπέτειον τῆς ἐν Ἑλλάδι δράσεως αὐτοῦ. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἑορτάζει τὴν ἐπέτειον αὐτὴν καὶ γνωρίζει ὅτι τὸν ἐπίσημον ἑορτασμὸν συνοδεύει ὁλόκληρος ὁ λαὸς τῆς Ἑλλάδος συνεορτάζων καὶ συμπανηγυρίζων. Καὶ εἶναι εὐχάριστον διὰ τὴν Ἐκκλησίαν νὰ βλέπη τὰ τέκνα της ὅλα ἐνούμενα εἰς τὸν πανηγυρισμὸν αὐτόν, ὁ ὁποῖος βεβαίως δὲν δύναται παρὰ νὰ ἀποτελῆ καὶ μίαν εὐκαιρίαν πνευματικῆς ἐξάρσεως καὶ τονώσεως. Καὶ ἔχομεν ἀνάγκην τῆς τονώσεως αὐτῆς. Σήμερον τὸ ἔθνος μας εὐρίσκεται εἰς τὰς ἐπάλλξεις ἀγῶνος ἱεροῦ, ἀπειλούμενον ἀπὸ κινδύνους, ἀντιμετωπίζον νέας θυέλλας. Ἀτενίζον λοιπὸν τὸ ἔθνος πρὸς τὸν μέγαν Ἀγωνιστὴν καὶ μέγαν Νικητὴν διὰ τῆς ἐν Χριστῷ πίστεως, τὸν ἀπόστολον Παῦλον, λαμβάνει διὰ τὸν ἀγῶνά του τὸν πνευματικὸν ἐκείνον ἐξοπλισμὸν τῆς πίστεως, ὁ ὁποῖος θὰ τοῦ δώσῃ τὴν δύναμιν διὰ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὰ δεινὰ καὶ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν νίκην.

Ἡ Ἐκκλησία αἰσθάνεται μεγάλην χαρὰν καὶ μὲ πολλὴν ἱκανοποίησιν βλέπει ὅτι ἐκκλησιαστικοὶ Ὄργανισμοὶ καὶ χριστιανικαὶ Ὄργανώσεις, Ἀδελφότητες καὶ Ἐνώσεις, ὅπως ἡ «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἐπιστημόνων» διὰ τοῦ περιοδικοῦ «Ἀκτῖνες», συμμετέχουν εἰς τὸν ἑορτασμὸν τῆς μεγάλης ἐπετείου. Τοῦτο βεβαίως ἀπὸ μιᾶς πλευρᾶς εἶναι αὐτονόητον, ἀλλὰ ἀποτελεῖ καὶ ἀπόδειξιν τοῦ πόσον τὸ κήρυγμα τοῦ ἀποστόλου Παύλου ἔχει βαθυτάτην ἀπήχησιν μεταξὺ τῶν τάξεων ἐκείνων τῆς κοινωσίας μας, αἱ ὁποῖαι ἰδιαίτερος καὶ ἐπαινετῶς ἐργάζονται καὶ βοηθοῦν τὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὸ διδακτικὸν της ἔργον, διὰ τὸν ὑγιᾶ πνευματικὸν προσανατολισμὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ.

† Ο ΑΘΗΝΩΝ ΣΠΥΡΙΔΩΝ

Τ Ο Χ Ρ Ε Ο Σ

Α'.

Δέν είναι υπερβολή, δέν είναι κανένα σχήμα λόγου ἂν ποῦμε, ὅτι μέτρον τοῦ πολιτισμοῦ μας εἶναι ἂν καί πόσο νοιώθουμε μέσα μας τὸ ἱερό, τὸ μεγάλο, τὸ ἀπέραντο χρέος πού ἔχομε ἀπέναντι στον Παῦλο. Ἡ πορεία πρὸς τὴν ἀνόρθωσι ἑνὸς πολιτισμοῦ πού ἐπῆγε νὰ ξεφτίση καὶ λίγο ἔλειψε νὰ ἐρειπωθῆ, ἡ πορεία αὐτὴ περνᾷ ἀπὸ τὴν ἱερὴ περιοχὴ τοῦ χρέους πού ἔχομε ὅλοι στον Ἀπόστολο τῶν ἐθνῶν.

Καὶ τὸ χρέος αὐτὸ τὸ ἔχομε ὅλοι. Σάν ἄνθρωποι, σάν χριστιανοί, σάν Ἕλληνες. Σάν ἄνθρωποι, γιατί αὐτὸς στὸ μεγάλο ἀνθρωπιστικὸ κίνημα ἔδωσε θεμέλιο καὶ νεῦρο καὶ πραγμάτωσι, κ' ἐξάπλωσι πού ξεπερνᾷ τοὺς αἰῶνες καὶ τὰ γεωγραφικὰ ὄρια καὶ τίς φυλές καὶ τὰ φῦλα. Καὶ μᾶς ἔδειξε, γιὰ νὰ θυμηθοῦμε τὸν Χρυσόστομο, «τί ποτ' ἔστιν ἄνθρωπος, καὶ ὅση τῆς φύσεως τῆς ἡμετέρας ἡ εὐγένεια, καὶ ὅση ἔστι δεκτικὸν ἀρετῆς τοῦτ' ἰσχύει τῶν ζῶων».

Μὰ τὸ χρέος τὸ ἔχομε, περισσότερο ἀκόμα, σάν χριστιανοί. Ἐδῶ, πράγματι, κυριολεκτικὰ τὰ χάνει κανεὶς, γιατί δέν ξέρει τί πρῶτο καὶ τί δεύτερο νὰ πῆ. Ἄς θυμηθοῦμε μόνο ὅτι στον Παῦλο χρωστάμε τὴν καύχησι. Αὐτὸς μᾶς ἔδειξε νὰ εἶναι καύχημά μας, ἡ πίστις μας. Νὰ εἶναι καύχημά μας ὁ Χριστιανισμός, καὶ ὅταν εἶναι ἀσθένεια, καὶ ὅταν εἶναι μαρτύριο καὶ σταυρὸς καὶ ὄνειδισμός⁽¹⁾.

Μ' ἀκόμη τοῦ εἴμαστε ὀφειλέτες σάν Ἕλληνες. Δέν ἦταν βέβαια ὁμοεθνῆς μας ὁ Παῦλος. Ἑβραῖος ἦταν. «Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων»⁽²⁾, τὸ ἔλεγε ὁ ἴδιος. Ὅμως, σάν συγγραφεὺς ἦταν δικός μας, Ἕλλην.

Ἄχι μόνο γιατί ἔγραψε ἑλληνικά, ἀλλὰ καὶ διότι....

Μά, δέν εἶναι ἀντιφατικὸ, ἀπὸ τὴ μιά μεριά νὰ χαρακτηρίζουμε ἀπέραντο τὸ χρέος μας πρὸς τὸν Παῦλο καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά νὰ θέλωμε νὰ τὸ κλείσωμε σὲ λίγες σελίδες; Ἀντιφατικὸ θὰ ἦταν βέβαια. Καὶ γι' αὐτὸ καὶ ἀντίθετο στον Παῦλο, πού ὅλη του ἡ ζωὴ κ' ὅλο του τὸ κήρυγμα ἦταν μιὰ σφιχτοδεμένη συνέπεια πέρα γιὰ πέρα. Ὡς τόσο, δέν μπορούμε παρὰ νὰ σταθοῦμε, ὄχι γιὰ τίποτε ἄλλο, ἀλλὰ γιατί μᾶς εἶναι ἀνάγκη τῆς ψυχῆς νὰ σταθοῦμε λίγο, ν' ἀτενίσωμε μερικὰ ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ πού παίρνει ὁ πνευματικὸς δεσμός τῆς εὐγνωμοσύνης, πού μᾶς συνδέει μὲ τὸν μεγάλο Ἀπόστολο.

Β'.

Βέβαια, τέτοιο χαρακτηριστικὸ βρίσκουμε, πρῶτα-πρῶτα, στὴ θεολογία του. Στὴ θεολογία του πού τοῦ ἐκόστισε τοὺς διωγμούς, χωρὶς οἶκτο καὶ χωρὶς διακοπή, ἀπὸ τὴ Δαμασκὸ ὡς τὸ τελειωτικὸ μαρτύριο. Καὶ ἄς τὸ προσέξωμε καλά, στους διωγμούς αὐτούς, διώκτης ἦταν ὄχι τόσο ἡ Ρώμη μόνο, ἀργότερα, στὸ τέλος τῆς ζωῆς τοῦ Παύλου ἡ Ρώμη καταδέχθηκε νὰ χτυπήσῃ τὴν καινούργια θρησκεία. Οἱ διωγμοὶ τοῦ Παύλου προέλευσι εἶχαν τοὺς ὁμοφύλους του. Καὶ αἰτία, τὴν ἀγάπη πού ὁ Παῦλος ἔδειχνε γιὰ τοὺς «ἀλλοφύλους», γιὰ τὰ ἔθνη, γιὰ τοὺς Ἕλληνες εἰδικότερα, γιὰ μᾶς. Καὶ πόσο τοῦ κόστισε αὐτό! Βέβαια, σήμερα ἐμεῖς, μπορούμε εὐκολὰ νὰ λέμε ἐκεῖνο τὸ «οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος οὐδὲ Ἕλλην»⁽³⁾. Ἀλλὰ γιὰ τὸν Παῦλο τότε αὐτὸ ἔστοίχισε: «τρὶς ἐρραβδίσθη, ἀπαξ

(1) Ἐβρ. ι' 33.

(2) Φιλπ. γ' 5.

(3) Γαλ. γ' 28.

ἐλιθάσθην, τρίς ἐναυάγησα...»⁽⁴⁾. Ὅταν ἡ Συναγωγή ἐχτυποῦσε κι' ἐμασίγιωνε (κατὰ γράμμα ἐμασίγιωνε) τὸν Παῦλο σὰν ἀποστάτη καὶ προδότη, τὸν ἐχτυποῦσε ὄχι τόσο γιατί τὸν εὑρίσκει νὰ παραβαίνει τίποτε ἀπὸ τὸ μωσαϊκὸ Νόμο, ἴσα-ἴσα ὁ ἴδιος ἔλεγε ὅτι κατὰ τὴ δικαιοσύνη τοῦ νόμου ἦταν ἄμεμπτος⁽⁵⁾, ἀλλὰ γι' αὐτὸ τὸ «οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος οὐδὲ Ἕλλην». Γιατί τὸν εὑρίσκει πάντα μὲ τοὺς Ἕλληνες καὶ ἀκόμη καὶ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ὅπου ἔκαμε ἐκεῖνο τὸ φοβερὸ ἔγκλημα καὶ ἔφερε πότε τὸν ἕνα, πότε τὸν ἄλλο τοὺς Ἕλληνες Τροφίμους εἰς τὸ ἱερόν, καὶ ἔτσι «κεκοίνωκε τὸν ἅγιον τόπον τοῦτον»⁽⁶⁾.

Γ'.

Μὰ πρέπει νὰ προχωρήσωμε ἀκόμη πῶς πέρα στὸ θέμα μας, ἔστω καὶ μὲ τὴ γρήγορη ματιά, πὺ μόνῃ αὐτῇ μᾶς εἶναι δυνατὴ ἔδῳ. Γιατί τὸ χρέος μας πρὸς τὸν Παῦλο εἶναι ἀκόμη μεγαλύτερο, ἐπειδὴ ὅ,τι ὁ Παῦλος μᾶς ἔδωσε, δὲν μᾶς τὸ ἔδωσε μόνο μὲ ὅλη του τὴ δύναμι καὶ μὲ ὅλη του τὴ ζωὴ. Μᾶς τὸ προσέφερε ἀκόμη μὲ μιὰ πίστι τέτοια καὶ μιὰ ἀγάπη τέτοια, πὺ προκαλοῦν πράγματι κατάπληξι καὶ ἀποτελοῦν ὑπόδειγμα γιὰ τοὺς αἰῶνες καὶ στήριγμα γιὰ τὶς γενεές.

Πίστις καὶ ἀγάπη. Ἄν τὶς δύο αὐτὲς ἀξίες θέλαμε νὰ τὶς βάλωμε νὰ ἀντιμετωρηθοῦν μεταξύ τους... «μεῖζων δὲ τούτων ἡ ἀγάπη»⁽⁷⁾, λέει ὁ Παῦλος. Ἄθάνατα λόγια, πὺ τὰ ἔχομε ξεχάσει, καὶ ὄχι ἀτιμωρητί. Ὅμως ἔδῳ στὸν Παῦλο βλέπομε τὶς ἀξίες αὐτὲς σὲ μιὰν ἀμιλλα, πὺ εἶναι, καὶ μόνο αὐτῇ, ὑπέροχη δημιουργία, καὶ δημιουργία μ ο ν α δ ι κ ῆ ἡ.

Ἡ πίστις τοῦ Παύλου! Τί νὰ πῆ ἡ στήλη τούτη γιὰ τὸ καταπληκτικὸ αὐτὸ φαινόμενο! Οἱ ἀρμόδιοι, οἱ εἰδικοί πρέπει νὰ ποῦν καὶ ἔχουν εἰπῆ τόσο καὶ τόσο γι' αὐτὴν. Θὰ ἠθέλαμε νὰ τονίσωμε ἕνα μόνο. Ἐκεῖνο πὺ ἐξαιρεῖ ὁ Holzner. Ἐναν Παῦλο ὅταν ὄχι μόνο διώκεται ἀπὸ τοὺς

Ρωμαίους, ὅταν ὄχι μόνο γίνεται ὁ ἐχθρὸς τῶν ὁμοεθνῶν του, ἀλλὰ καὶ ὅταν καὶ μέσα στὴ Χριστιανωσύνη δὲν τὸν καταλαβαίνουν καὶ τὸν ἀφίνουν μόνον καὶ ὁμως μ' ὅλα αὐτὰ δὲν λυγίζει, δὲν γονατίζει. Τί σκληρὰ λόγια διαβάζομε στὶς ἐπιστολές του: «Ἐν τῇ πρώτῃ μου ἀπολογία οὐδεὶς μοι συμπαρεγένετο»⁽⁸⁾. «Οὐδένα γὰρ ἔχω ἰσόψυχον... οἱ πάντες γὰρ τὰ ἐαυτῶν ζητοῦσιν, οὐ τὰ τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ»⁽⁹⁾. Κι' ἐκεῖνο τὸ νὰ γράφη στοὺς Κορινθίους: ἐπὶ τέλους, ἂν γιὰ τοὺς ἄλλους δὲν εἶμαι ἀπόστολος, γιὰ σᾶς τοῦλάχιστον ὁμως εἶμαι^(9α) καὶ ν' ἀναγκάζεται, ἀλλοῦ, νὰ γίνεται «ἄφρων καυχώμενος» καὶ ν' ἀπαριθμῆ, μὲ πόνον ψυχῆς, τοὺς ἱεραποστολικούς του τίτλους⁽¹⁰⁾! Βέβαια, κατόπιν, καὶ πρὶν ἀκόμα τὸ μαρτύριο ἐπιστέφη τὴ μεγάλη ζωὴ, ἦλθε ἡ ἐπίγνωσις καὶ οἱ χριστιανοὶ τοῦλάχιστον κατάλαβαν τί εἶναι ὁ Παῦλος. Καὶ πᾶ δὲν ἦταν μόνος. Ὅμως, ὥσπου νὰ γίνῃ αὐτό, πόσος ὄγκος ὑπομονῆς ἐχρειάσθηκε, πόσα χρόνια, δεκάδες ἐτῶν, χαμένους τάχα, καὶ πόσος ἀπίστευτος, γίγαντιαῖος ἡρωϊσμός πίστεως ἐθανυματούργησε, γιὰ νὰ μὴν λυγίσῃ ὁ Παῦλος στὰ χρόνια αὐτὰ τὰ ἄγωνα, τὰ τάχα χαμένα! Εἶναι ἡ πίστις ἡ πὺ δύσκολη! Πὺ ἔχει νὰ πολεμήσῃ μὲ τὸ μονότονο, τὸ μελαγχολικὸ, τὸ ἀνιαρὸ, τὸ ἄπραγο. Ἡ πίστις αὐτῇ εἶναι κάτι, πολλὰ φορές, πολὺ δύσκολώτερο ἀκόμα κι' ἀπὸ τὴν πίστι πὺ χρειάζεται γιὰ νὰ προσφέρῃς τὸ αἷμα σου.

Καὶ ὁ Παῦλος πὺ προσέφερε τὸ αἷμα του καὶ μὲ τὸ θάνατό του βέβαια μὰ καὶ μ' ὅλη του τὴ ζωὴ—μιὰ ζωὴ πὺ ἦταν ἕνας συνεχῆς θάνατος γιὰ τὴν πίστι του—ὁ Παῦλος μᾶς ἔδωσε καὶ τοῦτο: μᾶς ἔδωσε δική μας, γιὰ στήριγμά μας, γιὰ ἀνεφοδιασμό μας ὅταν μᾶς χρειάζεται ἀνεφοδιασμός, γιὰ παρηγοριὰ ὅταν θέλωμε παρηγοριὰ, γιὰ ζωογόνῃσι καὶ γιὰ καθοδήγησι καὶ γιὰ ἐλπίδα σὲ κάθε στιγμή, μᾶς ἔδωσε τὴν πίστι στὴν λαμπρὴ ὀλοκλήρωσι, τὴν πίστι τὴ

(4) Β' Κορινθ. ια' 25 κ. ἐ.

(5) Φιλιπ. γ' 6.

(6) Πράξ. κα' 28.

(7) Α' Κορινθ. ιγ' 13.

(8) Β' Τιμ. δ' 16.

(9) Φιλιπ. β' 20.

(9α) Α' Κορινθ. θ' 2.

(10) Β' Κορ. ιβ' 11.

δοξασμένη μὰ καὶ τὴν πίστι πὸν ἡ δόξα τῆς συνίσταται σ' αὐτὸ ἀκριβῶς, ὅτι ἡ πίστις ὑπάρχει καὶ θαυματουργεῖ ὅταν φαίνεται ὀλότελα ἄδοξη!

Δ'.

Γιὰ τὴν ἄλλη τώρα ἀξία, γιὰ τὴν ἀγάπη, πὸν μᾶς ἔδωσε ὁ Παῦλος, θεμέλιο τῆς ζωῆς μᾶς, εἶναι πράγματι πέρα ἀπὸ τὶς δυνάμεις ὁποιοῦδήποτε ἄλλου ἀνθρώπου, νὰ γράψῃ ὁ,τιδήποτε ἐκτὸς ἀπὸ παραπομπὲς εἰς τὸν Παῦλο, ἢ, φυσικά, στὸν Θεῖο Ἀρχηγό του. Ὡστόσο ἄς συγχωρηθοῦν δυὸ λέξεις γιὰ νὰ ὑπενθυμίσωμε τοῦτο: Στὸν Παῦλο χρωστᾶμε, ὅτι ὁ πολιτισμὸς μᾶς θεμελιώνεται ὄχι ἐπάνω στὴν ψυχρὴ δικαιοσύνη, οὔτε ἐπάνω στὴν ὁποιαδήποτε ἄφογη στάσι, πὸν δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὴν ἀποξένωσι κι' ἀποσύνθεσι, ἀλλὰ στὴν ἀγάπη, πὸν μόνον αὐτὴ μπορεῖ νὰ κάμῃ τὴν ἀνθρώπινη κοινωνία πραγματικά κοινωνία καὶ πραγματικά ἀνθρώπινη.

Βέβαια, ἡ θεολογία τῆς ἀγάπης δὲν ἦταν μόνον τοῦ Παύλου. Ἀπὸ τὸν Θεάνθρωπο εἶχε πάρει τὴν «καινὴν ἐντολήν» τῆς Ἀγάπης καὶ εἶναι γνωστὸ πόσο ὁ Ἰωάννης τὴν ἐντολὴ αὐτὴ τὴν ἔκαμε, γιὰ νὰ ἐκφραστοῦμε σὲ σύγχρονῃ γλῶσσα, σύνθημα, πὸν μέρα-νύχτα δονοῦσε ἀκατάπαυστα τὶς χορδὲς τῆς χριστιανικῆς ψυχῆς. Μὰ ὁ Παῦλος εἶναι ὁ μεγάλος ὁδοιπόρος τοῦ κηρύγματος τῆς ἀγάπης. Πὸν γυρίζει χωρὶα καὶ πόλεις, καὶ ἀπὸ τὴ Συναγωγὴ στὸν Παρθενῶνα, καὶ ἀπὸ τὸν Παρθενῶνα σὸ forum φέρνει τὴν ἀγάπη συστατικὸ στοιχεῖο τοῦ νέου πολιτισμοῦ. Αὐτὸ πὸν θὰ ἀξιοποιήσῃ ὅ,τι εἶχε δώσει τὸ ἑλληνικὸ θαῦμα καὶ θὰ δώσῃ στὸν κόσμον ἐκεῖνο, πὸν δὲν μπόρεσε κι' οὔτε θέλησε ἄλλως τε, νὰ δώσῃ ἡ Ρώμη.

Κι' ἄς μὴν πῆ κανεῖς, πὸς ἡ ἀγάπη αὐτὴ ἔμεινε μόνον ἰδανικόν. Μὰ καὶ αὐτὸ νὰ ἦταν, θ' ἀποτελοῦσε μικρὸ ἀρὰ γε εὐεργέτημα σὲ μὴν ἀνθρωπότητα πὸν, ἔτσι πὸν ἐβάδιζε, τὸ πολὺ-πολὺ πὸν θὰ εἶχε, ἂν εἶχε ἰδανικόν, (ἄς ποῦμε, τῆς «στοῦς») νὰ προβάλῃ τὴν καρδιά γεμάτη πάγο; Ἀλλὰ δὲν ἦταν ἰδανικόν μόνον. Χίλια ἐννηακόσια χρόνια, τώρα, δὲν εἶναι μόνον χρό-

νια κηρύγματος καὶ χρόνια μεγάλων στοχασμῶν. Εἶναι καὶ χρόνια αἰωνίας δημιουργίας. Εἶναι χρόνια ἀγάπης. Ἀγάπης πὸν χωρὶς τὸ κήρυγμα πὸν μᾶς μεταδίδει ὁ Παῦλος δὲν θὰ τὴν ξέραμε οἱ ἄνθρωποι. Καὶ ἂν σήμερα, ὕστερα ἀπὸ τόσες φρικαλεότητες, ὑφιστάμεθα ἀκόμη σὰν ἄνθρωποι καὶ σὰν κοινωνία καὶ σὰν πολιτισμὸς, εἶναι γιὰ τὸ «ιδανικόν» αὐτὸ δὲν ἔμεινε μόνον ἰδανικόν.

Ε'.

Τὸ χρέος μᾶς στὸν Παῦλο! Τόσο μεγάλο, τόσο ἀτέραντο! Πὸς θὰ ἐξοφληθῇ; Μὰ δὲν ζητεῖ κανεῖς νὰ ἐξοφληθῇ τὸ μετασχηματίζομε ἀπλούστατα σ' ἐκεῖνο τὸ αἰώνιον χρέος τῆς ἀγάπης, πὸν ἐδῶ, στὴν περιπτώσει μᾶς, εἶναι χρέος εὐγνωμοσύνης ἀπέναντι στὸν μεγάλο Πρωτοπόρο. Καὶ αὐτὸ τὸ χρέος δὲν ὑφίσταται γι' αὐτόν, γιὰ χάρι του, τάχα γιὰ τὸ συμφέρον του. Εἶναι γιὰ μᾶς καὶ γιὰ τὴ ζωὴ μᾶς. Ὅσο πὸν πολὺ νοιώθομε μέσα μᾶς τί χρωστᾶμε στὸν Παῦλο, τόσο πὸν πολὺ αἰσθανόμαστε τὸν ἑαυτὸ μᾶς νὰ ἀνεβαίνει. Ὅπως καὶ ἀντίθετα, ὅσο τὸ χρέος αὐτὸ τὸ ξεχνᾶμε, τόσο ἡ ζωὴ μᾶς ἀρχίζει νὰ σβύνη, καὶ τὸ κατώτερο ὄν νὰ ξαναπαίρνῃ τὴν κυριαρχία του. Αὐτὸ ἰσχύει γιὰ κάθε καιρό. Αὐτὸ ἰσχύει εἰδικότερα γιὰ καιροὺς κοσμογονικοὺς, ὅπως οἱ καιροὶ τοῦτοι...

Χίλια ἐννηακόσια χρόνια πὸν τὸ κήρυγμα τοῦ Παύλου ἀκούεται χωρὶς διακοπὴ. Καὶ τί πλούσιος πὸν προβάλλει ὁ ἀμητὸς! Ἔ, καὶ νὰ ἔβλεπε τώρα ὁ μεγάλος Ἀπόστολος (ἄς μᾶς συγχωρηθῇ ἡ ἀσέβεια νὰ μιλοῦμε μ' αὐτὸν τὸν τρόπο) πόσο τὸ κήρυγμα του μπῆκε μέσα στὸν καινούργιον κόσμον, πὸν δημιουργήθηκε ἀπὸ τὸ κήρυγμα αὐτό! Ἔ, καὶ νὰ ἔβλεπε τώρα ὁ Παῦλος (καὶ μήπως τάχα δὲν βλέπει;) πὸν εἶχε τὸ φόβο ὅτι οἱ χριστιανοὶ τότε δὲν θὰ ἐδιάβαζαν τὸ γράμμα πὸν τοὺς ἔστελνε καὶ ἰκέτενε «ὀρκίζω ὑμᾶς τὸν Κύριον ἀναγνωσθῆναι τὴν ἐπιστολὴν πᾶσι τοῖς ἁγίοις ἀδελφοῖς» (11). Ἔ, καὶ νὰ ἔβλεπε τώρα τὶς τεράστιες βιβλιοθήκες πὸν ἔχουν γραφῆ γιὰ κάθε λέξι καὶ γιὰ κάθε γράμμα πὸν

(11) Α' Θεσ. ε' 27.

ἔχει γράψει, τὶς ἀτελείωτες συζητήσεις ἂν ἓνα «γὰρ» εἶναι ἢ δὲν εἶναι γραμμένο ἀπὸ τὸν ἴδιο. Ἔ, καὶ νὰ ἀκουγε τὶς ἐπιστολές του (καὶ μήπως δὲν τὶς ἀκούει;) νὰ διαβάζονται κάθε Κυριακὴ καὶ σχεδὸν κάθε ἡμέρα στὶς ἐκκλησίες, νὰ διαβάζονται ἀπὸ τὰ σπίτια, νὰ τὶς μελετοῦν ἄσημοι καὶ ἔνδοξοι, μικροὶ καὶ μεγάλοι, «Ἕλληνές τε καὶ βάρβαροι, σοφοὶ τε καὶ ἀνόητοι!» (12)

Ὅμως, βέβαια, μὲ ὅλα αὐτὰ, τὸ χρέος μας μένει χρέος. Καὶ ἐμεῖς τώρα τί προσφέρομε γιὰ τὸ χρέος αὐτό; Μά, ἄς τὸ ποῦμε κατ' εὐθείαν: ἓνα τίποτε. Καὶ ὅμως ἔχει μεγάλη σπουδαιότητα, τοῦλάχιστον νὰ ἀναγνωρίσουμε αὐτὸ τὸ «τίποτε». Γιατί τὸ σπουδαῖο καὶ τὸ δημιουργικὸ ἀρχίζει ἀπὸ αὐτό, ἀπὸ τὸ νὰ ἔχουμε τοῦλάχιστον ἐπίγνωσι, ὅτι δὲν κάνομε τίποτε ἀπέναντι στοῦ μεγάλου μᾶς χρέους.

Καὶ σ' αὐτὸ θέλει καὶ τὸ περιοδικὸ τοῦτο, ὅσο μπορεῖ, νὰ ὑπηρετήσῃ, γιὰ νὰ μποῦμε περισσότερο στὸ νόημα τοῦ χρέους μας πρὸς τὸν Παῦλο. Δηλαδή γιὰ νὰ μποῦμε περισσότερο στὸ νόημα τῆς ζωῆς. Ὅλοι οἱ λαοὶ ὄλων τῶν γενεῶν, μὰ ἰδιαίτερα τοῦτος ὁ λαὸς σὲ τούτη τὴν πολυθυσανισμένη καὶ ἐξαιρετικὰ ὑπεύθυνη γενεά, πρέπει νὰ ἀτενίζουμε στὴν ἱερὴ αὐτὴ μας ὀφειλή. Εἶναι ὀφειλή ἀπέναντι στοῦν ἑαυτὸ μας. Εἶναι ὀφειλή ἀπέναντι στοῦ ὄνειρό

μας, ἀπέναντι σὲ ὅσα ὄνειρα ἔκαμε ὁ χριστιανικὸς νοῦς, μὰ καὶ γενικώτερα ἀπέναντι σὲ κάθε εὐγενικὴ ὄνειροπόλησι σὲ κάθε εὐγενικὸ τῆς καρδιάς σκίρτημα.

Γιατί, τὰ ὄνειρα αὐτὰ, δὲν πρέπει, ἢ μᾶλλον δὲν μποροῦν, νὰ μείνουν ὄνειρα. Ἡ θὰ γίνουν ἀπάτες γιὰ ξεγέλασμα καὶ γιὰ καταστροφή, ἢ θὰ μποῦν στὸ δρόμο γιὰ τὴν πραγματοποίησι. Καὶ τὸ δεύτερο δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἂν δὲν ἀτενίσουμε τὸν Παῦλο. Ὁνειρεύεται ὁ Παλαμᾶς στὸ «Δωδεκάλογο τοῦ γύφτου»:

Γύρω στῶν παθῶν τῆ λύσσα
εἶμουν ἢ γαλήνη ἐγὼ
καὶ εἶμουν ἢ πνοὴ ἢ καθάρια
μέσ' τὸν ἀνακατωμὸ

Καὶ παρακάτω:

Ὅλος ὁ κόσμος, ἓνας κόσμος....
σὲ δόξας θρόνο πάνω, πλάστης
μὲ τὸ σφυρὶ του, μὲ τὸ βιολί,
τῆς ἀψευγάδιαστης ἰδέας ἢ πλάση
σὲ περιθόλι τοῦ Μαγιοῦ ἓνα πανηγύρι
καὶ μιά πατρίδα, ἢ Γῆ.

Ναί, ἀλλὰ νὰ μὴ γελοιώμαστε. Αὐτὸ δὲν γίνεται πραγματικότης μὲ τὸν «δωδεκάλογο τοῦ γύφτου». Πραγματικότης γίνεται μὲ τὸν δεκατετράλογο τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου. Ἡ ἀξιοποίησις τέτοιου θησαυροῦ, ἂν ἀπέναντι στοῦν Παῦλο εἶναι χρέος εὐγνωμοσύνης, ἀπέναντι σ' ἐμᾶς τοὺς ἴδιους εἶναι χρέος ζωῆς.

Π. ΜΕΛΙΤΗΣ

(12) Ρωμ. α' 14.

ΓΡΑΜΜΑ ΣΤΟΝ ΠΑΥΛΟ

Ἐάν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λα-
λῶ καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω,
γένεγονα... κύμβαλον ἀλαλάζον.

(Α' Κορ. ιγ' 1).

Σὲ νιώθω
πὸ ξαγρυνπᾶς δίπλα μου ἀπόψε.
Ἦρθες νὰ μοιραστεῖς μαζί μου
τὸ πικρὸ ψωμί τῆς νύχτας μου.

Νιώθω
τὴν ἀνάσα σου κομμένη,
τὰ μάτια σου ἀλαφιασμένα,

τὴν καρδιά σου νὰ σπαράζει ἀπ' τὴν ἀγω-
[νία,
γιατί,
στὴ σιωπὴ τῆς νύχτας πὸν σκεπάζει τώρα
[τὸν κόσμο μας,

ἀκούγονται ἀπὸ μακριὰ
ἀλαλάζοντα κύμβαλα...

ΑΝΤΩΝΗΣ ΣΑΜΑΡΑΚΗΣ

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΑΥΛΟΥ

Ὁ ἀπόστολος Παῦλος δὲν ὑπῆρξε βεβαίως οὔτε κοινωνιολόγος οὔτε κἀν ἠθικολόγος, εἰμὴ μόνον Ἀπόστολος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ κηρῦξ καὶ ἐρμηνευτῆς καὶ ἐφαρμοστῆς τοῦ Εὐαγγελίου αὐτοῦ. Οὐχ ἦττον ὄμως ἐνδιεφέρθη τὰ μέγιστα διὰ τὴν ἁρμονικὴν συμβίωσιν τῶν πιστῶν καὶ διετύπωσεν ὑψηλὰς καὶ πολυτιμότητας περὶ τῆς συμβιώσεως ταύτης καὶ τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων τῆς ἐποχῆς του ἰδέας καὶ ὑποθήκας, αἱ ὁποῖαι ἔχουν μὲν ἄμεσον ἀναφορὰν εἰς τὴν συμβίωσιν τῶν πιστῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐμμέσως δὲ ἐνδιαφέρουσι καὶ τὴν συμβίωσιν τῶν ἀνθρώπων πάσης κοινωνίας καὶ πάσης ἐποχῆς.

Πρὸς κατανόησιν τῆς κοινωνικῆς διδασκαλίας τοῦ ἀποστόλου Παύλου πρέπει νὰ ἔχωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὰς ἐμπνεούσας αὐτὴν θεμελιώδεις θρησκευτικὰς του ἰδέας, αἱ ὁποῖαι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀποτελοῦν ἀνάπτυξιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Αἱ ἰδέαι αὗται εἶναι αἱ ἑξῆς:

α) Ὅτι ὁ τελικὸς σκοπὸς, πρὸς ὃν τείνει ἡ παροῦσα ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου τοποθετεῖται ἐπέκεινα τοῦ κόσμου τούτου, ἐν τῷ συμβολικῶς καλουμένῳ «οὐρανῷ», ὅπου ὑπάρχει «τὸ πολίτευμα ἡμῶν» (Φιλιπ. γ' 20), ἢ «ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ» (Α' Θεσ. β' 12, Ρωμ. ιδ' 17, Α' Κορ. ιε' 50 κλπ.), ὁ δὲ παρὼν κόσμος, τὸν ὁποῖον ὁ Παῦλος κατὰ τὴν ἰουδαϊκὴν φρασιολογίαν καλεῖ «ἐνεστῶτα αἰῶνα» καὶ «αἰὼνα τοῦτον», εἶναι πρόσκαιρος καὶ πονηρός (Γαλ. α' 4), ἐνῶ ἡ παροῦσα «γενεὰ» χαρακτηρίζεται ὑπ' αὐτοῦ ὡς «σκολιὰ καὶ διεστραμμένη» (Φιλιπ. β' 15).

β) Ὅτι «ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ» δὲν εἶναι μόνον ὑπερκόσμιον ἀγαθόν, ἀλλ' ὑπάρχει ἤδη ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ὡς «καινὴ κτίσις» (Β' Κορ. ε' 17, Γαλ. στ' 15) καὶ «βασιλεία τοῦ Υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ» (Κολ. α' 13) καὶ ὡς «Ἐκκλησία», δηλαδὴ ὡς θρησκευτικὴ κοινωνία, παρισταμένη ὡς

«σῶμα», τοῦ ὁποίου κεφαλὴ εἶναι ὁ Χριστὸς καὶ μέλη οἱ πιστοὶ (Κολ. α' 18, Ἐφεσ. ε' 23).

γ) Ὅτι ὁ χριστιανὸς ἔχει καὶ οἰκοθεν ὑπέρογον ἀξίαν ὡς ἄνθρωπος, ὡς «ἀδελφός, δι' ὃν Χριστὸς ἀπέθανε» (Α' Κορ. η' 11 καὶ Ρωμ. ιδ' 15), προσλαμβάνει δὲ μείζονα ἀξίαν διὰ τοῦ ὑπὲρ αὐτοῦ ἰλαστηρίου θανάτου τοῦ Χριστοῦ, δυνάμει τοῦ ὁποίου οἱ πιστοὶ καθίστανται τέκνα τοῦ Θεοῦ, «συγκληρονόμοι Χριστοῦ», ἅρα δὲ καὶ ἀδελφοὶ πρὸς ἀλλήλους (Ρωμ. η' 17, Γαλ. στ' 11 κλπ.).

δ) Ὅτι ἐκεῖνος ὅστις ἐξασφαλίζει εἰς τοὺς πιστοὺς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁ Χριστὸς «ὁ πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς» (Ρωμ. η' 29), «ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν» (Κολ. α' 13), καὶ ἐν τῇ μετὰ τοῦ ὁποίου κοινωνίᾳ ἀποβαίνομεν «καινὴ κτίσις». Ταῦτα πάντα προσδίδουν καὶ εἰς τὴν κοινωνικὴν, ὡς καὶ εἰς ὅλην τὴν διδασκαλίαν τοῦ Παύλου χριστοκεντρικὸν χαρακτῆρα, ἄνευ τοῦ ὁποίου εἶναι ἀδύνατον νὰ κατανοηθῇ αὐτή.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν «βασιλείαν τοῦ Θεοῦ», εἰς τὴν ὁποίαν κατατείνουν καὶ αἱ προσπάθειαι τοῦ ἡμετέρου Ἀποστόλου (Κολ. δ' 11) καὶ ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς ὁποίας κρῖνονται ὑπ' αὐτοῦ αἱ σχέσεις τῶν πιστῶν, αὕτη νοεῖται ὡς καθαρῶς πνευματικὴ. «Οὐκ ἔστιν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ βρῶσις καὶ πόσις, ἀλλὰ δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη καὶ χαρὰ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ» (Ρωμ. ιδ' 17) καὶ «σὰρξ καὶ αἷμα βασιλείαν Θεοῦ κληρονομησαὶ οὐ δύνανται» (Κορ. ιε' 50). Ὅθεν ἀνάλογος πρὸς τὸν πνευματικὸν χαρακτῆρα τῆς βασιλείας ταύτης πρέπει νὰ εἶναι καὶ ἡ ἐπίγειος ζωὴ τῶν χριστιανῶν, ζωὴ τελείως προσανατολισμένη πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν Χριστόν. «Περιπατῆσαι ἀξίως τοῦ Θεοῦ τοῦ καλοῦντος εἰς τὴν ἑαυτοῦ βασιλείαν καὶ δόξαν» (Α' Θεσ. β' 12). «Εἰ οὖν συνηγέρθητε τῷ Χριστῷ,

τὰ ἄνω ζητεῖτε, οὐδὲ ὁ Χριστὸς ἐστὶν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καθήμενος· τὰ ἄνω φρονεῖτε, μὴ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς» (Κολ. γ' 1, 2). «Νεκρώσατε τὰ μέλη ὑμῶν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακὴν καὶ τὴν πλεονεξίαν, ἣτις ἐστὶν εἰδωλολατρία... ἐνδυσάμενοι, ὡς ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ ἅγιοι καὶ ἡγαπημένοι, σπλάγχνα οἰκτιρῶν, χρησιμότητα, ταπεινοφροσύνην, πραότητα, μακροθυμίαν, ἀνεχόμενοι ἀλλήλων καὶ χαρίζομενοι ἑαυτοῖς, ἐάν τις πρὸς τινα ἔχη μομφήν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἐχαρίσατο ὑμῖν, οὕτω καὶ ὑμεῖς» (Κολ. γ' 5 ἐξ.).

Ὁ ἀπόστολος Παῦλος λοιπὸν τὴν προτεραιότητα καὶ τὴν ὑπεροχὴν δίδει εἰς τὴν πνευματικὴν τοῦ ἀνθρώπου ἀναγέννησιν καὶ ἀνασυγκρότησιν, τὴν ὁποίαν θεωρεῖ ὡς δρον ἀπαραίτητον τῆς ἁρμονικῆς συμβιώσεως τῶν ἀνθρώπων, χωρὶς ὁμοῦ ἀπαρῶν καὶ ἀναγκῶν αὐτῶν ἀνάγκας. Τούναντίον τὸ κοινωνικὸν ἰδανικὸν καὶ τοῦ Παύλου εἶναι τὸ τῆς Π. Διαθήκης, ὅπερ υἱοθετεῖται καὶ ὑπὸ τῆς Καινῆς. «Οὐκ ἔσται ἐν ὑμῖν ἐνδεής» (Δευτερον. ιε' 4, πρβλ. Ρωμ. ιβ' 13, Ἐφεσ. δ' 28). Πρὸς πραγματοποιήσιν δὲ τῶν ἰδανικῶν τούτων συνιστᾷ ὁ ἡμέτερος Ἄπόστολος πάντοτε οὐχὶ τὴν κοινοκτημοσύνην τῆς πρώτης ἐν Ἱεροσολύμοις Ἐκκλησίας, ἀλλὰ τὰ «σπλάγχνα οἰκτιρῶν» καὶ τὴν ἐν ἀφθονίᾳ καὶ ἰλαρότητι προσώπου ἀσκουμένην εὐποιάν (Ρωμ. ιβ' 8, Β' Κορ. ι' 6, 7 κλπ.). Εἰς τοῦτο δὲ παρείχεν ἑαυτὸν ζῶν παράδειγμα, ἐργαζόμενος πρὸς ἱκανοποίησιν ὄχι μόνον τῶν ἰδικῶν του ὑλικῶν ἀναγκῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν συνεργατῶν του (Πράξ. κ' 34), διωργάνωσε δὲ καὶ τὴν «λογίαν», τουτέστι τὴν συλλογὴν ἐλεῶν χάριν τῶν ἀναγκῶν τῆς οικονομικῶς χεμαζομένης Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων (Ρωμ. ιε' 26, Α' Κορ. ιστ' 1 ἐξ., Β' Κορ. η' 1 ἐξ., θ' 1 ἐξ.). Ἡ προσωρινότης τῆς παρουσίας ζωῆς καὶ ἡ διαρκῆς ἐνατένισις πρὸς τὴν μέλλουσαν καὶ διὴ καὶ ἡ προσδοκία τῆς δευτέρας παρουσίας τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὁποία εἰς τινὰς χριστιανούς ἔδωκε τὴν ἀφορμὴν νὰ ἐγκαταλείπουν τὰ ἔργα των, δὲν ἠμπόδιζε τὸν Ἀπόστολον, ἀλλὰ τούναντίον ἔτι μᾶλλον παρώτρυνεν αὐτὸν νὰ συνιστᾷ εἰς τοὺς πι-

στοὺς τὴν ἐργατικότητα καὶ τὴν ἐγγήγορσιν καὶ τὴν φιλαδελφίαν (Α' Θεσ. δ' 9 ἐξ., Β' Θεσ. γ' 6 ἐξ. κλπ.).

Τὸ σπουδαιότατον ἐλατήριον, ἀλλ' ἅμα καὶ τὸ μέσον τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ μνημονευθέντος κοινωνικοῦ ἰδανικοῦ καὶ τῆς ἁρμονικῆς συμβιώσεως τῶν ἀνθρώπων εἶναι διὰ τὸν ἀπόστολον Παῦλον ἡ κατ' αὐτὸν μεγίστη τῶν χριστιανικῶν ἀρετῶν ἢ μᾶλλον τὸ ὑψίστον τῶν θείων χαρισμάτων, ἢ ἁ γ ἁ π η, εἰς τὴν ὁποίαν ἐτόνισεν τὸν ὑπεροχώτερον καὶ πλέον βαθυστόχαστον ἕμνον, τὸ «ἄσμα τῶν ἀσμάτων» (Α' Κορ. ιγ' 1 ἐξ.), ποῦ θὰ ἤρκει καὶ μόνον αὐτὸ νὰ ἀναδείξῃ τὸν Χριστιανισμὸν ὡς τὴν κατ' ἔξοχὴν ἠθικὴν θρησκείαν. Ἡ ἀγάπη ἀποτελεῖ τὴν ὑψίστην καὶ δεσπόζουσαν ἀρχὴν ἐν ὅλῃ τῇ ἠθικῇ διδασκαλίᾳ τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ὁ ὁποῖος ἔχει ἴσα δικαιώματα μὲ τὸν Ἰωάννην ἐπὶ τοῦ τίτλου «Ὁ Ἀπόστολος τῆς ἀγάπης». Μόνον ἡ λέξις «ἀγάπη», ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ πρὸς τὸν πλησίον καθήκοντος, ἀπαντᾷ ὑπὲρ τὰς ἐξήκοντα φράσας παρ' αὐτῶ. Σύμφωνας πρὸς τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου ὁ ἀπόστολος οὕτως παραγγέλλει «μηδενὶ μηδὲν ὀφείλετε εἰμὴ τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους» καὶ ὡς πρῶν Ἰουδαῖος νομοδιδάσκαλος, ποῦ ἦτο, προσθεῖται: «ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὸν ἕτερον νόμον πεπλήρωκε» (Ρωμ. ιγ' 8 ἐξ.). Ἐννοεῖ τὴν «δευτέραν» μετὰ τὴν «πρώτην καὶ μεγάλην» ἐκείνην ἐντολὴν «ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου κλπ.» (Ματθ. κβ' 37). Ἐπεξηγῶν δὲ τὸ πρᾶγμα παρατηρεῖ «τὸ γὰρ οὐ μοιχεύσεις, οὐ φονεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐκ ἐπιθυμήσεις καὶ εἴ τις ἕτέρα ἐντολὴ ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ ἀνακεφαλαιοῦται, ἐν τῷ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν». Καὶ ἀμέσως συμπληρῶναι: «πλήρωμα οὖν νόμου ἢ ἀγάπη» (Ρωμ. ιγ' 9, 10, Γαλ. ε' 14). Χαρακτηρίζεται συνήθως ὡς «Ἀπόστολος τῆς πίστεως», ἀλλὰ λησμονεῖται, πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὅτι ἰδική του ρήτρα εἶναι τὸ «πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη» (Γαλ. ε' 1), τὸ ὁποῖον συμπλῖπει κατ' οὐσίαν πρὸς τοὺς λόγους τοῦ Ἰακώβου: «Ἡ πίστις ἐάν μὴ ἔργα ἔχη νεκρά ἐστὶ καθ' ἑαυτήν» (Ἰακ. β' 17). Πῶς δὲ ἀκριβῶς ἐννοεῖ τὴν ἀγάπην ὁ Παῦλος, ἐξηγεῖ ὁ ἴδιος: «Διὰ τῆς ἀγάπης δουλεύετε ἐν ἀλλήλοις» (Γαλ.

ε' 13). Ἡ ἀγάπη πρέπει νὰ ἀποτελῇ ὄχι μόνον τὸ ἐπιστέγασμα ἀλλὰ καὶ τὴν βᾶσιν τῆς χριστιανικῆς ζωῆς. «Ἐν ἀγάπῃ ἐροιζομένοι καὶ τεθεμελιωμένοι» (Ἐφ.σ. γ' 18). Αὐτὴ εἶναι καὶ «ὁ σύνδεσμος τῆς τελειότητος» (Κολ. γ' 14). Ἐὰν δὲ θέλωμεν νὰ συμπεριλάβωμεν καὶ τὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολήν, τῆς ὁποίας τὸ περιεχόμενον ἀνήκει ἀσφαλῶς εἰς τὸν κύκλον τῶν ἰδεῶν τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ἔχομεν καὶ ἐδῶ μίαν ὠραίαν παραγγελίαν (ι' 24). «Κατανοῶμεν ἀλλήλους εἰς παροξυσμὸν ἀγάπης καὶ καλῶν ἔργων». Αὐτὴ «ἢ κατανόησις», τῆς ὁποίας ἡ ἔλλειψις εἶναι τόσον αἰσθητὴ μάλιστα κατὰ τὴν ἐποχὴν ἡμῶν καὶ χωρὶς τὴν ὁποίαν ὄχι μόνον καλὰ ἔργα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξουν, ἀλλ' οὐδὲ δικαιοσύνη, οὐδὲ ἀρμονικὴ συμβίωσις, οὐδὲ ἀγωγή, οὐδὲ ὀρθὴ ἱστορικὴ κρίσις. Ἡ ἔλλειψις τῆς ἀγάπης, συμφάνως πρὸς τὴν πρόβλεψιν τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ἥδη δὲ καὶ τοῦ Κυρίου, θὰ ἀποτελῇ τὸ γνώρισμα «τῶν ἐσχάτων ἡμερῶν» (Β' Τιμ. γ' 1 κ.ἐξ., πρβλ. καὶ Ματθ. κδ' 12). Πάντα ταῦτα καὶ τὰ παρεμφερῆ ἠθικὰ παραγγέλματα τοῦ ἀποστόλου Παύλου ἀποδεικνύουν πόσον νηφάλως παρέμεινεν ἡ κρίσις τοῦ ἀνδρός, παρὰ τὴν ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ Ἐκκλησίᾳ ἐπικρατοῦσαν προσδοκίαν τῆς ἐγγύτητος τῆς δευτέρας παρουσίας τοῦ Κυρίου, ὅπως βλέπομεν μάλιστα ἐν αὐταῖς ταῖς πρώταις κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν ἐπιστολαῖς αὐτοῦ πρὸς Θεσσαλονικεῖς, ἐν ταῖς ὁποίαις θίγεται ἀκριβῶς τὸ θέμα τῆς δευτέρας παρουσίας (βλ. μάλιστα Α' Θεσ. κεφ. δ' καὶ ε' καὶ Β' Θεσ. γ' 1 ἐξ. καὶ δὴ στίχ. 10), καὶ πατάσσεται ἀμειλίχτως ἡ οἰκτρὰ παρεξήγησις μερικῶν χριστιανῶν καὶ ἡ ἀπομάκρυνσις τούτων ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτῶν.

Πόσον δὲ ὑψηλὸν συγχρόνως καὶ βαθὺ ἦτο τὸ κοινωνικὸν πνεῦμα, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἐνεφορεῖτο ὁ ἀπόστολος Παῦλος, ἀποδεικνύει ἡ ὑπέροχος αὐτοῦ ἀντίληψις περὶ Ἐκκλησίας⁽¹⁾, δηλαδὴ τῆς χριστιανικῆς κοινωνίας, τῆς ὁποίας τὸ νόημα καὶ τὴν σημασίαν παριστᾷ οὗτος διὰ τριῶν ὁ-

ραιοτάτων καὶ εὐστοχωτάτων εἰκόνων, ποὺ παρέχουν ἀρκετὸν ὕλικόν πρὸς δημιουργίαν μιᾶς χριστιανικῆς κοινωνικῆς φιλοσοφίας. Αἱ εἰκόνες αὗται εἶναι α) τῆς οἰκοδομῆς, β) τῆς οἰκογενείας καὶ γ) τοῦ σώματος. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι «Θεοῦ οἰκοδομή», τῆς ὁποίας θεμέλιος καὶ ἀκρογωνιαίος λίθος εἶναι ὁ Χριστός (Α' Κορ. γ' 10 ἐξ., Ἐφ.σ. β' 21, Ρωμ. ιε' 9). Καὶ δὴ ὄχι μόνον ἕκαστος πιστὸς ἀποτελεῖ «ναὸν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος» (Α' Κορ. στ' 19), ἀλλὰ καὶ τὸ σύνολον τῶν πιστῶν εἶναι ναὸς διαρκῶς οἰκοδομούμενος (Α' Κορ. γ' 13, πρβλ. Β' Κορ. στ' 16, Ἐφ.σ. β' 20). Ἀλλαχοῦ πάλιν παριστᾶται ἡ Ἐκκλησία ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου ὡς ἀποτελοῦσα μίαν μεγάλην οἰκογένειαν μὲ κοινὸν πατέρα τὸν Θεὸν καὶ ἀδελφοὺς τοὺς πιστοὺς, μὲ «πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς» τὸν Χριστὸν (Ρωμ. η' 29), οἰκογένειαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὑπάρχει πλήρης ἰσότης ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ «ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» καὶ ὅπου «οὐκ ἐν Ἰουδαίῳ οὐδὲ Ἕλλην, οὐκ ἐν δοῦλος οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐκ ἐν ἄρσεν οὐδὲ θήλῃ, ἅπαντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἔστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ», ὅπου ἄρα τίθενται ἐκποδῶν πᾶσαι αἱ ἀνισότητες κοινωνικῆς τάξεως, φυλῆς καὶ φύλου (Γαλ. γ' 28, Κολ. γ' 11) καὶ τὰ μέλη τῆς ὁποίας οἰκογενείας ὀφείλουσαν «ἐνὰ βαστάζωσιν ἀλλήλων τὰ βάρη καὶ οὕτω ἀναπληρῶσασιν τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ» (Γαλ. στ' 2).

Ὅμως ἡ μᾶλλον βαθυστόχαστος εἰκὼν τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ τοῦ ἀνθρωπίνου ὁργανισμοῦ, τὴν ὁποίαν δὲν ἀποκλείεται νὰ ἐδανείσθῃ ἀπὸ τοῦ ἐθνικοῦ του περιβάλλοντος, ἂν δὲν πρόκειται περὶ αὐτοφρουοῦς παραγωγῆς τῆς παρὰ τῷ εὐφρευστάτῳ τούτῳ Ἀποστόλου, ἀλλ' ὀπωσδήποτε τὴν ἐπλήρωσε διὰ θεοπεσίου περιεχομένου. «Καθὰπερ ἐν ἐνὶ σώματι μέλη πολλὰ ἔχομεν, τὰ δὲ μέλη πάντα οὐ τὴν αὐτὴν ἔχει πρᾶξιν, οὕτως οἱ πολλοὶ ἐν σώμα ἔσμεν ἐν Χριστῷ, ὁ δὲ καθεὶς ἀλλήλων μέλη» (Ρωμ. ιβ' 4 ἐξ.). Τοῦ σώματος τούτου κεφαλὴ εἶναι ὁ Χριστός, «ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα συναρμολογούμενον καὶ συμβιβαζόμενον διὰ πάσης ἀφῆς τῆς ἐπιχορηγίας κατ' ἐνέργειαν ἐν μέτρῳ ἐνὸς ἐκάστου μέρους τὴν αὔξησιν τοῦ σώματος ποιεῖται εἰς οἰκοδομὴν πάντων

(1) J. Holzner, μετὰφρ. 'Ι. Κοτσώνη «Παῦλος», 1948, σελ. 458 ἐξ.

ἐν ἀγάπῃ» (Ἐφεσ. δ' 15-16, ε' 23, Κολ. α' 18-24, β' 19). Πρὸ πάντων δὲ παραστατικώτατον καὶ διδακτικώτατον σχετικὸν χωρίον εἶναι τὸ τῆς Α' Κορ. ια' 12-27): «Καθάτερον τὸ σῶμα ἐν ἔστι καὶ μέλη ἔχει πολλά, πάντα δὲ τὰ μέλη τοῦ σώματος τοῦ ἐνός πολλά ὄντα, ἐν ἔστι σῶμα, οὕτω καὶ ὁ Χριστός... Ἄλλ' ὁ Θεὸς συνεκέρρασε τὸ σῶμα, τῷ ὑστεροῦντι περισσοτέραν διδοὺς τιμὴν, ἵνα μὴ ἦ σχίσμα ἐν τῷ σώματι, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ὑπὲρ ἀλλήλων μεριμνῶσι τὰ μέλη· καὶ εἴτε πάσχει ἐν μέλος, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη, εἴτε δοξάζεται ἐν μέλος, συγχαίρει πάντα τὰ μέλη κλπ.»

Τοιαῦται εἶναι ἐν ὀλίγαις γραμμαῖς αἱ γενικαὶ ἀρχαὶ καὶ ἰδέαι, ὑπὸ τὴν ἔμπνευσιν τῶν ὁποίων ἐξετάζει ὁ ἀπόστολος Παῦλος τὰ κοινωνικὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς του, ὡς τὸ τῆς ἐνδείας, τὸ τῆς ἐργασίας, τὸ τῆς μειονεκτικῆς θέσεως τῶν δούλων καὶ τῆς γυναικός, τὸ τῆς οἰκογενείας κλπ. Ὁχι μόνον τὸ δικαίωμα τῆς ἰ δ ι ο κ τ η σ ί α ς «συμπεριλαμβανόμενον καὶ τῶν δούλων» ἀναγνωρίζει, ἀλλὰ καὶ ἔναντι αὐτοῦ τοῦ πλοῦτου, ἀπὸ τῆς καθαρῶς οἰκονομικῆς του ὄψεως θεωρουμένου, τηρεῖ οὐδετέραν στάσιν, περιοριζόμενος εἰς τὴν ἀπὸ τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς του πλευρᾶς κατόπτεισιν καὶ κρίσιν αὐτοῦ. Οὕτω καὶ τοὺς ἐκ τοῦ πλοῦτου ψυχικοὺς κινδύνους διὰ τὸν κάτοχον αὐτοῦ ἀναγνωρίζει (Α' Τιμ. στ' 17 ἔξ.) καὶ τὴν ἰδικήν του παντελεῖ ἀδιαφορίαν πρὸς τὸ ἀργύριον καὶ τὸ χρυσίον διαδηλοῖ (Πράξ. κ' 33) καὶ τὴν ὀλιγάρεϊαν συνιστᾷ (Α' Τιμ. στ' 6-8) καὶ εἰς τοὺς πλουσίους παραγγέλλει «μὴ ὑψηλοφρονεῖν μηδὲ ἠλιπικνεῖαι ἐπὶ πλούτῳ ἀδηλότῃ, ἀλλ' ἐν τῷ Θεῷ τῷ ζῶντι, τῷ παρόντι ἡμῖν πάντα πλουσίους εἰς ἀπόλαυσιν, ἀγαθοεργεῖν, εὐμεταδότους εἶναι, κοινωνικοὺς κλπ.» (Α' Τιμ. στ' 17 ἔξ.) καὶ τὴν κλοπὴν ἀπαγορεύει καὶ τὴν προσκόλλησιν εἰς τὰ ὑλικά ἀγαθὰ ἐν ὄψει τοῦ «συνεσταλμένου καιροῦ» καταδικάζει (Α' Κορ. ζ' 31) καὶ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν δαψιλὴν καὶ ἐπιμονὴν εὐποΐαν ἐπιβάλλει (Β' Κορ. θ' 6-7, Β' Θεσ. γ' 13 κλπ.) καὶ τὴν «λογίαν», δηλαδὴ τὸν ἔρανον ὑπὲρ τῶν πτωχῶν τῆς Ἱεροσολυμίτιδος Ἐκκλησίας μετὰ πολλοῦ ζήλου διοργανώνει καὶ

ὑπὲρ τῆς καλῆς διαθέσεως τῶν συλλεγέντων βοηθημάτων μεριμνᾷ (Ρωμ. ιε' 25 ἔξ. Β' Κορ. η' 1, 13 κλπ.). Εἰς αὐτὸν δὲ ὀφείλομεν καὶ τὴν ἐκ προφορικῆς παραδόσεως διάσωσιν τοῦ θαυμασίου Κυριακοῦ λόγιου «μακάριον δίδονα μᾶλλον ἢ λαμβάνειν» (Πράξ. κ' 35), τὸ ὅποιον τόσον πολὺ ἐκτιμᾶται ὑπὸ τοῦ Alfred Adler ἐν τῇ «Ἀνθρωπογνωσίᾳ» του⁽²⁾.

Τὴν ἐ ρ γ α σ ί α ν ποιεῖται περὶ πολλοῦ καὶ ἀγαπᾷ ὁ ἀπόστ. Παῦλος, ὡς κύριον μέσον ἐξασφαλίσεως τῶν μέσων τῆς συντηρήσεως, ἀκόμη δὲ καὶ διαθέσεως τῶν περισσευμάτων χάριν τῶν ἐνδεῶν (Ἐφεσ. δ' 48) καὶ παρέχει ἑαυτὸν ὡς ζωντανὸν καὶ εὐγλωττον εἰς τοῦτο παράδειγμα (Πράξ. κ' 35, Α' Κορ. θ' 1-15). Εἰς αὐτὸν δὲ ὀφείλομεν τὴν ὑπὸ τοῦ ρωσικοῦ μολοσεβικισμοῦ ἰδιοποιηθεῖσαν βαρυσήμαντον ρήτρην «εἰ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μὴδὲ ἐσθιέτω» (Β' Θεσ. γ' 10). Ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὸν θεσμόν τῆς δουλείας, τὸ δέξυται τὸ τοῦτο τῆς ἐλληνορωμαϊκῆς κοινωνίας πρόβλημα, λόγῳ τοῦ στενοῦ τούτου συνδέσμου αὐτοῦ πρὸς τὸ κοινωνικὸν καὶ πολιτικὸν τῆς ἐποχῆς του καθεστώσ, ἀποφεύγει ὁ Παῦλος νὰ ἔλθῃ ἀπ' εὐθείας εἰς ἀντίθεσιν καὶ ἀντιμετωπίζει καὶ τοῦτο τὸ πρόβλημα μόνον ἀπὸ τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς του πλευρᾶς, μὴ καταργῶν μὲν τὴν δουλείαν, ἀλλ' ὑπερρικῶν αὐτήν, κηρύσσων ἀφ' ἐνός τὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ μετὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἰσότητα δούλων καὶ ἐλευθέρων (Γαλ. ε' 6, Κολ. γ' 11, Α' Κορ. ζ' 21), ἀφ' ἑτέρου δὲ διαδηλῶν πρὸς τοὺς δούλους τὴν προτίμησιν του ὑπὲρ τῆς νομίμου ἀποκτήσεως τῆς ἐλευθερίας (Α' Κορ. ζ' 20) καὶ ἀξιῶν παρὰ τῶν κυριῶν τὴν εἰς τοὺς δούλους αὐτῶν ἀπόδοσιν «τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἰσότητος» (Κολ. δ' 1). Πρὸ παντός δὲ διδακτικωτάτη περὶ τοῦ ζητήματος τούτου καὶ γενικώτερον περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀντιμετωπίσεως τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων ὑπὸ τοῦ Ἀπ. Παύλου καὶ τῆς ἀρχεγόνου Ἐκκλησίας εἶναι ἡ μικρὰ ἐπιστολὴ του πρὸς Φιλήμονα, ἐν τῇ ὁποῖα περιλαμβάνεται ὁλόκληρον πρόγραμ-

(2) Μετάφρασις Γ. Παλασιολόγου, ἔκδ. β' 1948, σελ. 210.

μα κοινωνικοῦ Χριστιανισμοῦ διασαφούμενον διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ παραδείγματος τοῦ Ἀποστόλου τούτου. Οὗτος δὲν ἐπιβάλλει εἰς τὸν Φιλήμονα, οὐδὲ κἂν συνιστᾷ σαφῶς, οὐχ ἦττον ὅμως ὑποδεικνύει μονονοχί τὴν χειραφεσίαν τοῦ εἰς αὐτὸν καταφυγόντος δούλου Ὁνησίμου, ὅταν παρακαλῇ τὸν κύριόν του, ὅπως τὸν δεχθῆ ὡς θὰ ἐδέχετο αὐτὸν τὸν ἴδιον (στ. 17 «προσλαβοῦ αὐτὸν ὡς ἐμέ») καὶ ἐκφράζει τὴν πεποίθησιν ὅτι «καὶ ὑπὲρ ὃ λέγω ποιήσεις» (στ. 21). Ἀλλὰ πάντων τούτων προηγείται ἡ ἐν Χριστῷ ἀναγέννησις τοῦ Ὁνησίμου (στ. 10 «παρακαλῶ σε περὶ τοῦ ἐμοῦ τέκνου, ὃν ἐγέννησα ἐν τοῖς δεσμοῖς μου»). Ἴδου ἡ ὁσία τοῦ «κοινωνικοῦ χριστιανισμοῦ», ἡ ὁποία ἀποτελεῖ καὶ τὸ σύνθημα τῆς χριστιανικῆς κοινωνικῆς ἀνὰ τὸν κόσμον κινήσεως. Ἄνευ ἠθικῆς ἀναγεννήσεως δὲν ὑπάρχει πραγματικὴ λύσις τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος. Ἄν δὲ δὲν ἐλύθη ὑπὸ τοῦ Παύλου ἀμέσως τὸ πρόβλημα τῆς δουλείας, ὅμως ἀνομοιογεῖται ὑπὸ εἰλικρινῶν ἐρευνητῶν, ὅτι διὰ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ ὑπενομεύθη σοβαρῶς ὁ θεσμὸς οὗτος καὶ προπαρασκευάσθη ἡ κατάργησις αὐτοῦ.

Τέλος ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἀντιμετωπίζει ὁ Ἀπόστολος οὗτος καὶ τὸ πρόβλημα τῆς ἀνυψώσεως τῆς γυναικὸς καὶ τῆς οἰκογενείας. Ἄξιόι μὲν «αἱ γυναῖκες ὡμῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις σιγάτωσαν» (Α΄ Κορ. ιδ' 34, πρβλ καὶ Α΄ Τιμ. β' 12), τ, ἔ. νὰ μὴ διδάσκουν εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς λατρευτικὰς συναθροίσεις καὶ τοῦτο χάριν τῆς «ὑσχημοσύνης» καὶ τῆς εὐταξίας (Α΄ Κορ. ιδ' 40), οὐχ ἦττον δ' ὅμως ἀναγνωρίζει (ἂν μὴ καὶ αὐτὸς ἐθέσπισε) τὸ ἀξίωμα τῆς διακονίσης, συνιστῶν θερμοτάτα τὴν διάκονον τῆς ἐν Κερχραεῖς Ἐκκλησίας Φοίβην εἰς τοὺς Ρωμαίους (ιστ' 1-2) καὶ προσλαμβάνει ὡς συνεργάτας αὐτοῦ καὶ γυναῖκας, οἷα ἦτο καὶ ἡ Πρίσκιλλα καὶ αἱ ἄλλαι γυναῖκες, τὰς ὁποίας ἀναφέρει τόσον εὐφῆμως ἐν τῷ ιστ' κεφ. τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς (πρβλ. καὶ Α΄ Κορ. θ' 5). Παραδέχεται τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἀνδρὸς καὶ συνιστᾷ εἰς τὰς γυναῖκας τὴν ὑποταγὴν εἰς τοὺς συζύγους αὐτῶν χάριν τῆς εὐταξίας καὶ τῆς καλῆς διοικήσεως τοῦ οἴκου (Ἐφεσ.

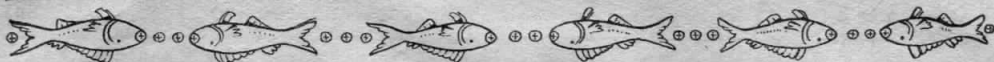
ε' 22, Κολ. γ' 18), οὐχ ἦττον ὅμως ἀξιοῖ καὶ παρὰ τῶν ἀνδρῶν, ὅπως «ἀγαπῶσι τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν Ἐκκλησίαν... καὶ ὡς τὰ ἑαυτῶν σώματα» (Ἐφεσ. ε' 25-28). Ἐξ ἄλλου προτιμᾷ μὲν τὴν ἀγαμίαν, οὐχ ἦττον δ' ὅμως ὄχι μόνον ἀναγνωρίζει, ἀλλὰ καὶ ἀνυψώνει τὸν γάμον, χρησιμοποιοῦν τὸν γαμικὸν σύνδεσμον πρὸς διασάφισιν τῆς μυστηριώδους σχέσεως τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν (Ἐφεσ. ε' 31) καὶ κηρύσσουν τὸ ἀδιάλυτον τοῦ γάμου, τῆς κρηπίδος ταύτης τῆς οἰκογενείας.

Τοιαῦται εἶναι ἐν ἀδραῖς γραμμαῖς αἱ κοινωνικαὶ ἰδέαι καὶ ἐν γένει ἡ ἔναντι τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων τῆς ἐποχῆς του στάσις τοῦ ἀποστόλου Παύλου. Καίτοι δὲ δὲν δύναται νὰ ἀμφισβητηθῆ, ὅτι ἡ στάσις καὶ αἱ ἰδέαι αὗται τοῦ μεγάλου τούτου Ἀποστόλου εἶναι κατανοηταὶ πρὸ παντός καὶ κυρίως ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς συγχρόνου του ἑλληνορωμαϊκῆς κοινωνίας, τοῦτο ὅμως δὲν μειώνει τὸ παράπαν τὸν θεῖον χαρακτήρα καὶ τὸ αἰώνιον κύρος τῆς κοινωνικῆς διδασκαλίας αὐτοῦ. Παρ' ὅλον δ' ὅτι τὰ κοινωνικὰ παραγγέλματα καὶ αἱ σχετικαὶ εἰκόνες τοῦ Ἀποστόλου τούτου ἀποβλέπουν, ὡς εἶπομεν καὶ ἐν ἀρχῇ, κυρίως εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ εἰς ἕνα ἕκαστον τῶν πιστῶν αὐτῆς, οὐχ ἦττον ὅμως καὶ ἡ κοσμικὴ κοινωνία καὶ οἱ νομοθεταὶ πάσης ἐποχῆς δύναται νὰ ἀντλήσουν ἐξ αὐτοῦ πολύτιμα διδάγματα πρὸς ἐπίτευξιν ἀρμονικῆς κοινωνικῆς συμβιώσεως, ἐν τῇ ὁποίᾳ αἱ ἀπαιτήσεις τῆς εὐημερίας τοῦ συνόλου νὰ συμβιβάζωνται ἄριστα πρὸς τὴν ἀνεκτίμητον ἀξίαν καὶ τὰ δικαιώματα τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος καὶ τῆς ἀνάπαυσης. Ἡ πλήρης ὅμως ἀξιοποίησις τῆς κοινωνικῆς διδασκαλίας τοῦ ἀποστόλου Παύλου προϋποθέτει, πρὸς τοῖς ἄλλοις, καὶ πλήρη συνειδητοποίησιν αὐτῆς. Καὶ εἰς τοῦτο πρέπει νὰ κατατείνῃ, παραλλήλως πρὸς τὸ ἔργον τῶν κληρικῶν ὀργάνων τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἡ μεθοδικὴ καὶ συντονισμένη προσπάθεια καὶ συνεργασία τῶν εὐσεβῶν λαϊκῶν μελῶν αὐτῆς.

Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Ο ΠΑΥΛΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

Ὅποιός τις καθίσταται ὁ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν μαθητευθεὶς Γραμματεὺς⁽¹⁾ καὶ ποῖα τὰ παλαιὰ καὶ τὰ καινὰ, ἅτινα ἐκ τοῦ θησαυροῦ τοῦ ἐκβάλλει, ἔδειξεν ἐν τοῖς πράγμασι μάλιστα πάντων ὁ ἀπόστολος Παῦλος. Φύσις βαθέως θρησκευτικῆ, ἀπὸ τῶν πρώτων παιδικῶν του χρόνων ἀφοσιωθείς μεθ' ὁλονὲν αὐξανούσης θερμότητος εἰς τὴν θρησκείαν τοῦ Ἰσραήλ, ἐπεδόθη εἶτα ὑπὸ τὴν κοθοδήγησιν μεγάλων ραββίνων τῆς ἐποχῆς του εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν καὶ διὰ τῶν ἐξαιρετικῶν προσόντων τῆς ἰσχυρᾶς του διανοίας εἰσέδυσεν ὑπὲρ πάντα ἄλλον εἰς τὸ περιεχόμενον τῆς παλαιότερας ταύτης ἀποκαλύψεως. Εὐρέθη οὕτω ὁ κατηγορησένος Γραμματεὺς, ὁ ἔτοιμος, ὅταν ἐκλήθη ὑπὸ τῆς θείας Προνοίας, εἰς τὸ νὰ προσλάβῃ καὶ τὸν φωτισμὸν τῆς νέας ἐν Χριστῷ ἀποκαλύψεως καὶ ἀφομοίωσιν εἰς τὸ μέγα ἐργαστήριον τῆς μεγαλοφυοῦς του διανοίας καὶ τῆς φλογεῶς καρδίας του τὰ παλαιὰ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ διδάγματα, πρὸς τὰς νέας τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀποκαλύψεις. Καὶ οἰονεὶ συντήξας ταῦτα εἰς τὴν ἄσβεστον κάμινον τῆς νέας του θρησκευτικῆς πείρας, τὴν ὁποίαν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς χάριτος αὐτοῦ δαψιλῶς ἀπεθησαύριζεν, ἐκκληροδότησεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν κτῆμα ἕσαιε ἀναφαίρετον θεολογικὸν σύστημα εὐρὸν καὶ πρωτότυπον ἐν τῇ συλλήψει του, ἀλλὰ καὶ ἐξὸχως καρποφόρον ἐν τῇ ἐφαρμογῇ του.

Δὲν ὑπῆρξε τοῦτο σύλληψις ἀφηρημένης τινὸς σπουδῆς, ἀλλὰ καρπὸς ζωῆς, προελθὼν ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀγῶνος τοῦ Παύλου, ὅπως καταλάβῃ Ἐκεῖνον, ὑπὸ τοῦ ὁποίου καὶ κατελήφθη⁽²⁾. Ἀπὸ τὸν Ἰσραηλίτην πιστὸν καὶ τὸν Ἰουδαῖον ραββῖνον ἀνεπήδησεν ὁ Χριστιανὸς ἀπόστολος καὶ διανοούμενος, ὁ ὁποῖός ἀπὸ τῆς πρώτης

στιγμῆς τῆς ἐπιστροφῆς του παρεδόθη ὁλόκληρος εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἀναστάντος Κυρίου καὶ ἐκ τῶν ἀφθόνως προχομένων ναμάτων τῆς νέας ζωῆς τῆς χάριτος, τῆς καρποφορούσης ἐν τῷ γονίμῳ πνεύματι του, διεμόρφωσε τὰς πεποθήσεις του εἰς πλήρες σύστημα διδασκαλίας, εὐρὸν καὶ πραγματικῶς πρωτότυπον.

Ἐντεῦθεν εὐρίσκει μὲν τις καὶ παρὰ τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις θεόπνευστα καὶ αἰωνίας ἰσχύος διδάγματα περὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν σχέσεων αὐτοῦ πρὸς τὸ ἄμεσον περιβάλλον του· συνηθροισμένα ὅμως εἰς σύστημα καὶ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν τὸ ὅλον ζήτημα διαφατίζοντα, μόνον παρὰ τῷ Παύλῳ συναντᾷ ταῦτα. Ἡ εὐρεῖα γινώσις τῆς Γραφῆς, ἀλλὰ καὶ τοῦ κόσμου, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἤδη πρὶν ἢ καταληφθῆ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, καθὼς καὶ ἡ θρησκευτικῆ του πείρα, ἡ ἐμπλουτισθεῖσα καὶ κατὰ τὴν προσπάθειάν του, ὅπως «γένηται κατὰ δικαιοσύνην τὴν ἐν νόμῳ ἄμεμπτος»⁽³⁾, κατέστησαν αὐτὸν ἱκανὸν νὰ γνωρίσῃ τὸν ἀνθρώπον μὲ τὰ προνόμια, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀθλιότητα αὐτοῦ καὶ νὰ ἀναδειχθῆ ὑπὸ τὸν νέον φωτισμὸν τοῦ εὐαγγελίου ὁ μέγας καὶ αἰώνιος παιδαγωγὸς τῶν πιστῶν καὶ τοῦ οἰκογενειακοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου ὁ ἀλάναςτος χριστιανικὸς καθοδηγός.

★

Εἰκόνα καὶ δόξαν τοῦ Θεοῦ διακηρῦτων ἀμεσώτερον μὲν τὸν ἄνδρα⁽⁴⁾, εἶτα δὲ καὶ τὴν γυναῖκα, υἱοθετεῖ ἐπὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ διεοργηθέν φρόνημα τῶν ἐθνικῶν, «τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν»⁽⁵⁾ καὶ ἐπὶ τοῦ δεδομένου, ὅτι «γένος τοῦ Θεοῦ ὑπάρχοντες» στηρίζει τὴν πρὸς ἐπιστροφήν εἰς τὸν Θεὸν παρακλήυσιν του πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Καὶ ἐνῶ δὲν παραθεωρεῖ τὴν ἐν τῷ Παραδεί-

(1) Ματθ. ιγ' 52.

(2) Φιλιπ. γ' 12.

(3) Φιλιπ. γ' 6.

(4) Α' Κορινθ. ια' 7.

(5) Πράξ. ιζ' 28.

σφ ἀπάτην τῆς Εὐας ὑπὸ τοῦ ὄψεως⁽⁶⁾, οὐδὲ παραλείπει διὰ μακρῶν νὰ διαπραγματευθῆ τὰ ἐκ τῆς παραβάσεως ἐκείνης εἰσφεύσαντα εἰς ὀλόκληρον τὸ ἀνθρώπινον γένος κακά, διακηρύττει ἐν τούτοις ὅτι δὲν ἐξήρχεσαν ταῦτα εἰς τὸ νὰ ἐξαλείψουν ὀλοτελῶς τὴν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ θεϊαν εἰκόνα. Ἡμαῦρωσαν αὐτήν, ἀλλὰ δὲν τὴν ἠφάνισαν. Ἐτραυμάτισαν ταύτην, ἀλλὰ δὲν τὴν ἐθανάτωσαν. Ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου διετήρησεν ἐπαρκεῖς δυνάμεις εἰς τὸ νὰ διακριθῆ τὸν δημιουργὸν ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, εἰς τρόπον ὥστε «τὰ ἀόρατα τοῦ Θεοῦ τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἧ τε ἀίδιος αὐτοῦ φύσις καὶ θεϊότης»⁽⁷⁾. Ἀλλὰ καὶ ἡ φωνὴ τῆς συνειδήσεως δὲν ἔπαυσε καὶ μετὰ τὴν παράβασιν νὰ ἀκούεται εἰς τὰ ἐνδότερα βᾶθη τοῦ ἀνθρώπου, δὲν ἐξέλιπον δὲ καὶ μετὰ τῶν ἐθνικῶν οἱ ἄνθρωποι, «οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ ἠθικοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμμαρτυρούσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως»⁽⁸⁾.

Καίτοι οἱ ἄνθρωποι διὰ τοῦ νοῦ καὶ τῆς συνειδήσεως ἐγνώρισαν ἕν τι μέρω τὸν Θεόν, δὲν τὸν «ἐδόξασαν ὡς Θεόν»⁽⁹⁾, ἀλλ' ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδιά, διὰ νὰ ἐπακολουθήσῃ ἐπαίσχυντος ἐξαχρεώσις τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος δηλαδὴ ἀπολέσας τὸν Θεόν, ἀπώλεσεν ἐντὸς ὀλίγου καὶ τὸν ἑαυτόν του, πᾶσαν τὴν ἀξιοπρέπειάν του. Καὶ ὡς φυσικὴ συνέπεια τῆς ἀθεότητος ἐκυριάρχησαν ἡ ἀνηθικότης καὶ αἱ ἀπεχθεῖς ἐπιθυμίαι τῆς σαρκός, τῆς ἁμαρτίας εὐρισκούσης οὕτω τὴν τιμωρίαν καὶ ἀντιμισθίαν αὐτῆς ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ ἁμαρτίᾳ⁽¹⁰⁾. Ἡ σὰρξ ἀπέβη οὕτω ἔδρα καὶ φωλεὰ τῆς ἁμαρτίας, ἡ ὁποία ἐγένετο «νόμος ἐν τοῖς μέλεσιν» ἡμῶν⁽¹¹⁾, τὰ ὅποια ἐγένοντο «ἄπλα ἀδικίας τῆ ἁμαρτίας»⁽¹²⁾ καὶ «δοῦλα τῆ ἀκαθαρσίας καὶ τῆ ἀνομίας»⁽¹³⁾. Ἐντεῦθεν καὶ προτρέπει ἐ-

πειγόντως ὁ ἀπόστολος: «Νεκρώσατε τὰ μέλη ὑμῶν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς», μονονουχί ταυτίζων ταῦτα πρὸς «τὴν πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακὴν καὶ τὴν πλεονεξίαν»⁽¹⁴⁾.

Ἡ ἀρχικὴ ἐν τούτοις πηγὴ τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ ἐν ὑμῖν κακοῦ δὲν εἶναι ἡ σὰρξ. Προσηγήθη ἡ παράβασις, ἡ ἐξασθενίσασα τὴν θέλησιν, καὶ τότε ἡ ψυχὴ ἔχασε τὴν κυριαρχίαν τῆς ἐπὶ τῶν ἐπιθυμιῶν τῆς σαρκός. Πρὸ τοῦ νὰ γίνουν τὰ μέλη «ἄπλα ἀδικίας τῆ ἁμαρτίας» ἐσχηματίσθη ἀπὸ τὸν σκοτισμὸν τοῦ νοῦ τὸ σαρκικὸν φρόνημα, τὸ ὁποῖον εἶναι ἔχθρα εἰς τὸν Θεόν καὶ ἀρνεῖται νὰ ὑποταχθῆ εἰς τὸν νόμον του⁽¹⁵⁾. Ὁσονδήποτε δὲ καὶ ἂν μαζῆ μετὸν ὅλον ἄνθρωπον διεφθάρη καὶ κατέστη ὄργανον ἁμαρτίας καὶ τὸ σῶμα, δὲν ἔπαυσε τοῦτο νὰ εἶναι ἐπιδεκτικὸν καθωρισμοῦ καὶ ἁγιασμοῦ. Ἐξηγοράσθη καὶ τοῦτο διὰ τῆς θυσίας τοῦ Χριστοῦ καὶ ἔγινε κτήμα ἰδικόν του. Δι' αὐτὸ δὲ καὶ μᾶς καλεῖ ὁ ἀπόστολος νὰ δοξάσωμεν τὸν Θεὸν «ἐν τῷ πνεύματι ἡμῶν καὶ ἐν τῷ σώματι ἡμῶν, ἅτινά ἐστι τοῦ Θεοῦ»⁽¹⁶⁾. Ἀνήκει λοιπὸν καὶ τὸ σῶμά μας εἰς τὸν Θεόν. Ὁχι ἀπλῶς δὲ ὡς ἐν ἀπὸ τὰ πολλὰ κτήματα καὶ κτίσματά του, ἀλλ' ὡς «ναὸς τοῦ ἐν ἡμῖν Ἀγίου Πνεύματος»⁽¹⁷⁾. Ὅταν δὲ τὰ μέλη αὐτοῦ καταστοῦν «ἄπλα δικαιοσύνης τῷ Θεῷ»⁽¹⁸⁾, τότε ἐν τῷ ναῷ τούτῳ θὰ ἀναφέρεται «ζῶσα καὶ λογικὴ καὶ ἁγία καὶ εὐπρόσδεκτος εἰς τὸν Θεὸν θυσία»⁽¹⁹⁾, κατατείνουσα «ἵνα καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι ἡμῶν φανερωθῆ»⁽²⁰⁾.

Ἐντεῦθεν καὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος διακηρύττει, ὅτι «εἴ τις ἐν Χριστῷ, καινὴ κτίσις»⁽²¹⁾. Τονίζων δὲ ἰδιαίτερος διὰ τῆς προτάξεως τὸ «εἴ τις», ἰσοπεδώνει πᾶσαν μακρὰν τοῦ Χριστοῦ ὑπὸ τοῦ μήπου ἀναγεννηθέντος ἀνθρώπου ἐπιβληθεῖσαν διάκρισιν ἐπὶ τῇ βίσει τοῦ φύλου ἢ τῆς φυ-

(6) Β' Κορινθ. ια' 3.

(7) Ρωμ. α' 20.

(8) Ρωμ. β' 15.

(9) Ρωμ. α' 21.

(10) Αὐτόθ. στίχ. 24-27.

(11) Ρωμ. ζ' 14-24.

(12) Ρωμ. στ' 13.

(13) Αὐτόθ. στίχ. 19.

(14) Κολοσ. γ' 5.

(15) Ρωμ. η' 7.

(16) Α' Κορινθ. στ' 20.

(17) Α' Κορινθ. στ' 19.

(18) Ρωμ. στ' 13.

(19) Ρωμ. ιβ' 1.

(20) Β' Κορινθ. δ' 10.

(21) Β' Κορινθ. ε' 17.

λῆς ἢ τῆς κοινωνικῆς θέσεως.

★

Ἄναμφιβόλως ἀναγνωρίζει ὁ ἀπόστολος ὑπεροχὴν τινὰ τοῦ ἀνδρὸς ἐπὶ τῆς γυναικός, ἀνακηρύττων αὐτὸν κεφαλὴν ταύτης καὶ θεωρῶν τὴν γυναῖκα «δόξαν τοῦ ἀνδρὸς», ἐφ' ὅσον «οὐκ ἐκτίσθη ἀνὴρ διὰ τὴν γυναῖκα, ἀλλὰ γυνὴ διὰ τὸν ἄνδρα»⁽²²⁾. Ἐν συνεχείᾳ ὁμοῦς περιορίζων τὴν ὑπεροχὴν ταύτην εἰς πρωτεῖον τιμῆς καὶ σεβασμοῦ, μὴ καταλύον τὴν ἰσοτιμίαν τῶν φύλων, προσθέτει χαρακτηριστικώτατα: «πλὴν οὔτε γυνὴ χωρὶς ἀνδρὸς, οὔτε ἀνὴρ χωρὶς γυναικὸς ἐν Κυρίῳ. Ὡσπερ γὰρ ἡ γυνὴ ἐκ τοῦ ἀνδρὸς, οὕτω καὶ ὁ ἀνὴρ ἐκ τῆς γυναικός, τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ»⁽²³⁾. Ἐὰν δὲ ἡ γυνὴ λόγῳ τῆς ὑπεροχῆς ταύτης τοῦ ἀνδρὸς ὀφείλῃ νὰ σέβεται καὶ νὰ ὑποτάσσεται εἰς αὐτόν, ὁ ἀνὴρ ἐξ ἄλλου κατ' οὐδένα λόγον δικαιολογεῖται νὰ φέρεται σκαιῶς καὶ αὐταρχικῶς πρὸς τὴν γυναῖκά του, ἀλλ' ὀφείλει νὰ ἀγαπᾷ αὐτήν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν ἐκκλησίαν, μὴ λησιμονῶν ποτε, ὅτι μετὰ τῆς σύζυγου τοῦ ἀποτελεῖ σάρκα μίαν, «οὐδεὶς δὲ ποτε τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ἐμίσησεν, ἀλλ' ἐκτρέφει καὶ θάλπει αὐτήν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς τὴν ἐκκλησίαν»⁽²⁴⁾.

Θέτει δὲ ὁ ἀπόστολος τὴν ἀγάπην ταύτην τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν του ὡς πρότυπον καὶ κανόνα τῆς ἀγάπης τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὴν σύζυγόν του, διότι καὶ τὴν ἐν γάμῳ ἔνωσιν παρέβαλε πρὸς τὸν μυστηριώδη καὶ πνευματικὸν δεσμόν τοῦ Χριστοῦ μετὰ τῆς ἐκκλησίας ὡς πνευματικῆς Νύμφης αὐτοῦ⁽²⁵⁾. Ἐφ' ὅσον δὲ ἡ ἐν τῷ γάμῳ ἔνωσις γίνεται ἐν Κυρίῳ, ἀποτελεῖ δεσμόν ἀμόλυτον καὶ ἀγνόν, καὶ εἶναι τοῦτ' αὐτὸ «κεκατηριασμένοι τὴν ἰδίαν συνείδησιν»⁽²⁶⁾ οἱ ἀποτρέποντες τοῦ γάμου ὡς ἀπὸ μολυσμοῦ τινος τῆς σαρκός. Ὅλως τοῦναντίον ὁ γάμος προφυλάσσει τοὺς συζευγμένους ἀπὸ τῆς ἀκαθαρσίας, τὴν ὁποίαν αἱ παραβάσεις τῆς ἐβδόμης ἐν-

τολῆς ἐπιφέρουν⁽²⁷⁾, καθίσταται δὲ μέσον σωτηρίας δι' ἀμφοτέρους τοὺς συζύγους, ἰδίᾳ δὲ διὰ τὴν γυναῖκα, διὰ τὴν ὁποίαν ρητῶς ὁ ἀπόστολος βεβαιοῖ, ὅτι «σωθήσεται διὰ τῆς τεκνογονίας»⁽²⁸⁾. Καὶ θεωρεῖ μὲν ὁ Παῦλος τὴν ἀποβλέπουσαν πρὸς ἀπερίσπαστον διακονίαν τοῦ Χριστοῦ παρθενίαν ὡς ὑπεροχωτέραν τοῦ γάμου⁽²⁹⁾. Προσθέτων ὁμοῦς ἐν συνεχείᾳ ὅτι «ἐκαστος ἴδιον χάρισμα ἔχει ἐκ Θεοῦ»⁽³⁰⁾, ἐβεβαίωσεν, ὅτι «πνεεὶ χάρισματος ὁ γάμος, ὅτε τὰ μέτρα τηρεῖται» τῆς σωφροσύνης (᾽Ωριγένης). Ἐπαναλαμβάνων δὲ καὶ τὴν περὶ τοῦ ἀδιαλύτου γάμου ἐντολὴν τοῦ Κυρίου καὶ παραγγέλλων ἐξ ὀνόματος τοῦ Κυρίου «γυναῖκα ἀπὸ ἀνδρὸς μὴ χωρισθῆναι» καὶ «ἄνδρα γυναῖκα μὴ ἀφιέναι»⁽³¹⁾, διὰ τοῦ νέου τούτου φραγαμοῦ ἐξυψοῖ ἔτι μᾶλλον τὸ ἀπαραιτίστον περὶ δεσμοῦ τούτου. Δι' ὅσον δὲ προσθέτει περὶ συζεύξεων, γενομένων πρὶν ἢ τὸ κήρυγμα τοῦ εὐαγγελίου ἀκουσθῆ, ἐπιβεβαιώνει ἀκόμη περισσότερο τὴν ἱερότητα τῆς ἐν τῷ γάμῳ ἐνώσεως. Παρέχων τουτέστιν ὁδηγίαν περὶ ἀνδρογύναν, εἰς τὰ ὁποῖα τὸ ἐν μόνον τῶν μελῶν συνέβαινε νὰ προσχωρῇ εἰς τὴν νέαν πίστιν, ἐνῶ τὸ ἄλλο ἐνέμενεν εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν, διακηρύττει ὡς εὐκταῖον νὰ μὴ διαλύονται οἱ γάμοι οὗτοι βεβαιῶν, ὅτι «ἡγιασται ὁ ἀνὴρ ὁ ἄπιστος ἐν τῇ γυναικί», τῇ χριστιανῇ καὶ πιστῇ, «καὶ ἡγιασται ἡ γυνὴ ἡ ἄπιστος ἐν τῷ ἀδελφῷ» καὶ πιστῷ⁽³²⁾.

★

Ὡς πρὸς δὲ τὰ τέκνα ἀξιοσημεῖωτοι τυγχάνουν αἱ πρὸς τὸν Τιμόθεον ὑπομνήσεις, αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὴν θρησκευτικὴν διαπαιδαγώγησιν καὶ ἀνατροφὴν, ἧτις ἐδόθη εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῆς μάμης του Λαϊδὸς καὶ τῆς μητρὸς του Εὐνίκης, καὶ χάρις εἰς τὴν ὁποίαν ἐγνώρισεν οὗτος «ἀπὸ βρέφους τὰ ἱερὰ γράμματα, τὰ δυνάμενα σοφίσει εἰς σωτηρίαν»⁽³³⁾. Τὸ καθῆκον τῆς

(22) Α' Κορινθ. ια' 3, 7-9.

(23) Αὐτόθ. στίχ. 11, 12.

(24) Ἐφεσ. ε' 24-29.

(25) Ἐφεσ. ε 32.

(26) Α' Τιμόθ. δ' 2.

(27) Α' Κορινθ. ζ' 2.

(28) Α' Τιμόθ. β' 15.

(29) Α' Κορινθ. ζ' 1, 32-34.

(30) Αὐτόθ. στίχ. 7.

(31) Α' Κορινθ. ζ' 10, 11.

(32) Αὐτόθ. στίχ. 14.

(33) Α' Τιμόθ. α' 5 καὶ γ' 14.

τοιαύτης ἀγαθῆς ἐπὶ τὰς ἀπαλὰς ψυχὰς τῶν παιδίων ἐπιδράσεως τῶν γονέων ἐξαίρει ὁ ἀπόστολος, οὐ μόνον ὅταν ἀξιοὶ ὁ ἐπὶ τὴν ἐπισκοπὴν καλούμενος νὰ ἔχη «τέκνα ἐν ὑποταγῇ μετὰ πάσης σεμνότητος»⁽³⁴⁾, ἀλλὰ καὶ πρὸ παντὸς ὅταν παραγγέλλῃ εἰς τοὺς πατέρας νὰ ἐκτρέφουν τὰ τέκνα τῶν ἐν παιδείᾳ καὶ νοθεσίᾳ Κυρίου, ἀποφεύγοντες διὰ παραφόρων ἐκδηλώσεων νὰ ἐρεθίζουν ἢ νὰ παροργίζουν αὐτὰ καὶ δι' ὑπερβολικῶν ἢ καὶ ἀδίκων παρατηρήσεων νὰ τὰ ἀπογοητεύουν⁽³⁵⁾.

Εἶναι ἀξιοσημείωτον, ὅτι ὁ ἀπόστολος δὲν περιορίζεται ἐπιμένων πῶς ἐπὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀμοιβῶν τῆς ὑπ' αὐτῆς τῆς φύσεως ἐκδιδασκομένης εἰς τοὺς γονεῖς πρὸς τὰ τέκνα στοργῆς, ὑπὸ τὴν ὡθησὶν τῆς ὁποίας «ὀφείλουσιν οἱ γονεῖς» τοῖς τέκνοις θησαυρίζειν⁽³⁶⁾. Στιγματίζει ὅμως ἰδιαίτερος τοὺς ἀστόργους⁽³⁷⁾ καὶ συγκαταριθμεῖ τούτους μετὰ τῶν παραδοθέντων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ «εἰς ἀδόκιμον νοῦν», ὡς ἐξαλείψαντας ἀπὸ τῶν καρδιῶν τῶν συναίσθημα φυσικόν, αὐτομάτως εἰς τὰς καρδίας τῶν γονέων ἀναφνύμενον. Ἐξ ἄλλου ὅμως ὁ ἀπόστολος δὲν παραλείπει νὰ τονίσῃ τὰς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ Δεκαλόγῳ ὑπισχνουμένας ἀμοιβὰς εἰς τὰ τέκνα, τὰ τιμῶντα τοὺς γονεῖς αὐτῶν, χαρακτηρίζων τὴν πέμπτην ἐντολὴν ὡς «πρώτην ἐν ἐπαγγελίᾳ»⁽³⁸⁾. Ἐχει ὑπ' ὄψει ὁ θεὸς Παῦλος, ὅτι ἡ μετὰ τῆς γυναικὸς ἐν τῷ θεσμῷ τοῦ γάμου ἔνωσις, διὰ τὴν ὁποίαν καλεῖται ὁ ἀνὴρ, ἵνα «καταλίπῃ τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα καὶ προσκολληθῇ πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ»⁽³⁹⁾, καὶ ἡ πρὸς τὰ ἐκ τοῦ γάμου τούτου τέκνα ἀναπτυσσομένη στοργή, ἐπόμενον εἶναι εἰς τοὺς ἀσθενεῖς χαρακτηριστὴρας νὰ δημουργήσῃ ἀντίρροπον αὐτομάτως ἐξασθενουστὸν τὸ πρὸς τοὺς γέροντας ἤδη γονεῖς φίλτρον. Ἡ τιμὴ ἐν τούτοις καὶ ὁ σεβασμὸς πρὸς τοὺς γονεῖς εἶναι καθήκον, τὸ ὁποῖον οὐδέποτε ἐπιτρέπεται νὰ λησμονῇ τις, ἢ ὑπακοή δὲ πρὸς

τοὺς γονεῖς χαρακτηρίζεται ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου ὡς «εὐάρεστος τῷ Κυρίῳ»⁽⁴⁰⁾. Ἀντιθέτως δὲ οἱ «γονεῦσιν ἀπειθεῖς» κατατάσσονται εἰς τὴν αὐτὴν καὶ οἱ ἄστοργοι μοῖραν⁽⁴¹⁾, ἀποκηρυττόμενοι καὶ οὗτοι ὡς ἀξιοὶ κατακρισεως καὶ θανάτου.

★

Ἐν τῇ οἰκίᾳ παραμένουν καὶ οἱ δοῦλοι, οἵτινες ἐθεωροῦντο κτήματα τῶν κυρίων τῶν. Περὶ δουλείας ὁ ἀπόστολος Παῦλος μόνον παρεμπιπτόντως ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ ὁμιλήσῃ, διαγραφῶν συντόμως, ἀλλὰ καὶ σαφῶς τὰ ἀμοιβαῖα καθήκοντα δούλων καὶ κυρίων⁽⁴²⁾. Μολονότι δὲ οὐχὶ ἅπαξ διεκλήρυσεν τὴν αἰωνίαν ἀρχήν, ὅτι «ἐν Χριστῷ οὐκ ἐνι δούλος οὐδὲ ἐλεύθερος»⁽⁴³⁾ καὶ μολονότι τὸν κατὰ τὴν σάρκα δούλον διακηρύττει ὡς κατὰ τὸ πνεῦμα ἀπελεύθερον Χριστοῦ⁽⁴⁴⁾, δὲν ἐκβάλλει κραυγὴν διαμαρτυρίας κατὰ τοῦ θεομοῦ τοῦ ἐξευτελίζοντος τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, οὐδὲ ἀναλαμβάνει ἀμέσως καὶ κατὰ μέτωπον τὸν ἀγῶνα πρὸς κατάργησιν τούτου καὶ ἀποκατάστασιν τῶν δικαιωμάτων τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος. Τοῦναντίον, δι' ὅσον γράφει πρὸς τὸν Φιλήμονα, ὅταν τὸν παρακαλῇ νὰ δεχθῇ μετ' ἀδελφικῆς ἐπιεικειᾶς τὸν ἐκ τοῦ οἴκου του δραπετεύσαντα δούλον Ὀνήσιμον, τὸν ὁποῖον ὁ Παῦλος προσελκύσας εἰς τὴν πίστιν ἐν Ρώμῃ ἠνάγκασε νὰ ἐπανελθῇ παρὰ τῷ κατὰ τὴν σάρκα κυρίῳ του, φαίνεται ἀνεχόμενος τὸν θεσμόν⁽⁴⁵⁾.

Παραλλήλως ὅμως ὁ θεὸς ἀπόστολος ἐπιζητεῖ, ὅπως διεγείρῃ παρὰ τοῖς χριστιανοῖς του τὸ συναίσθημα τῆς ἀνθρωπίνης καὶ χριστιανικῆς συναδελφώσεως, ὑπενθυμίζων εἰς τοὺς κυρίους, ὅτι καὶ αὐτοὶ «ἔχουσι κύριον ἐν οὐρανοῖς», παρὰ τοῦ ὁποῖου ὁ «ἀδίκων κομιεῖται ὁ ἡδίκησε»⁽⁴⁶⁾, καὶ ὅτι ὁ εἰς τὴν νῆαν πίστιν ὡς ἐλεύθερος κληθεῖς δούλος ἐστὶ Χριστοῦ⁽⁴⁷⁾. Εἰς δὲ τὸν Φιλήμονα διατυπώνει τὴν ἀξίωσιν, ὅ-

(34) Α' Τιμόθ. γ' 4.

(35) Ἐφεσ. στ' 4, Κολοσ. γ' 21.

(36) Β' Κορινθ. ιβ' 14.

(37) Ρωμ. α' 31, Β' Τιμόθ. γ' 2.

(38) Ἐφεσ. στ' 2.

(39) Ἐφεσ. ε' 31.

(40) Κολοσ. γ' 20.

(41) Ρωμ. α' 31, Β' Τιμόθ. γ' 2.

(42) Κολοσ. γ' 22 κ. ἐ. Ἐφεσ. στ' 5-9.

(43) Γαλάτ. γ' 28, Κολοσ. γ' 11.

(44) Α' Κορινθ. ζ' 22.

(45) Φιλήμ. 14, 16, 18, 19.

(46) Κολοσ. γ' 25.

(47) Α' Κορινθ. ζ' 23.

πως δεχθῆ τὸν ἐπανερχόμενον Ὁνήσιμον «οὐκέτι ὡς δοῦλον, ἀλλ' ὑπὲρ δοῦλον, ὡς ἀδελφὸν ἀγαπητόν» (48). Οὕτω τὰς σχέσεις τῶν κυρίων πρὸς τοὺς δούλους τοποθετεῖ ὁ ἀπόστολος ὑπὸ τὸ ἴσαρὸν φῶς τῶν ἀρχῶν τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης καὶ ἀδελφότητος, κινητοποιῶν δυνάμεις πνευματικὰς καὶ ἐνισχύων ἐλατήρια τοιαῦτα, ἵκανὰ νὰ καταλύσουν βαθμηδὸν καὶ ἡρέμα τὴν δουλείαν πανταχοῦ, ὅπου ἡ νέα ζωὴ τοῦ εὐαγγελίου θὰ εἰσέδυνεν.

★

Ἄλλ' ἡ ἰσότης καὶ ἀλληλεγγύη καὶ συναδέλφωσις τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ ἐξαίρεται ὑπὸ τοῦ Παύλου ἐν τῷ καθορισμῷ τῶν πρὸς ἄλληλα σχέσεων τῶν μελῶν τῆς ἐκκλησίας. Δοῦλοι καὶ κύριοι, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, πατρίκιοι καὶ πληβεῖοι, βάρβαροι καὶ Ἕλληνες ἀποτελοῦν διὰ τῆς ἐνώσεώς των μετὰ τοῦ Χριστοῦ ἐν πνευματικὸν σῶμα, τὴν ἐκκλησίαν. Ἐν ταύτῃ παρέχεται εἰς ὅλους ἐν καὶ τὸ αὐτὸ βάπτισμα. Μία πίστις καὶ ἐλπίς συνδέει τοὺς πάντας πρὸς τὰ αὐτὰ ἀγαθὰ τῆς ἐπουρανίου κληρονομίας. Ἐν Πνεῦμα ζωοποιεῖ καὶ ἐμψυχώνει ὡς μέλη τοῦ αὐτοῦ σώματος ὅλους τοὺς πιστούς (49). Καὶ μία Κεφαλὴ κατευθύνει καὶ συναρμολογεῖ τοὺς πάντας, ἐπιχορηγοῦσα ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ζωηφόρου κέντρου τὸ αὐτὸ ρεῦμα τῆς θείας ζωῆς, ὡς δι' ἀρτηριῶν καὶ νεύρων καὶ ἀρμῶν καθ' ἅπαν τὸ σῶμα ἐξ ἴσου διαγεόμενον (50). Χρησιμοποιοῦν δὲ τὴν εἰκόνα τοῦ σώματος, ἐν τῷ ὁποίῳ διὰ τῆς ἀρμονικῆς συνενώσεως πολλῶν μελῶν ἀπαρτίζεται ἐνιαῖος ὀργανισμὸς, τονίζει, ὅτι πάντες οἱ χριστιανοὶ εἶναι «σῶμα Χριστοῦ καὶ μέρη ἐκ μέρους» (51), «καὶ γὰρ ἐν ἐνὶ πνεύματι ἡμεῖς πάντες εἰς ἐν σῶμα ἐβαπτίσθημεν, εἴτε Ἰουδαῖοι, εἴτε Ἕλληνες, εἴτε δούλοι, εἴτε ἐλεύθεροι» (52). Ἡ ἀλληλεγγύη δὲ καὶ ἀρμονικὴ συνεργασία καὶ ἡ ἄλλη συμπάθεια, τὰ ὁποῖα ἐν ἐκάστῳ ὀργανισμῷ μεταξὺ τῶν μελῶν αὐτοῦ καθίδρυσεν ἡ δημιουργία, δέον καὶ ἐν τῷ πνευματικῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ

νὰ ἐξασφαλίζονται ὑπὸ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ὁμοφροσύνης.

Διὰ τοῦτο ἐξεγείρεται σφοδρῶς ὁ ἀπόστολος κατὰ τῶν διαιρέσεων καὶ τοῦ διχασμοῦ τῶν πιστῶν εἰς κόμματα καὶ μερίδας συντεταγμένας περὶ ὠρισμένα πρόσωπα. «Μὴ γίνεσθε δούλοι ἀνθρώπων», φωνάζει (53). «Τί οὖν ἐστὶν Ἀπολλῶς; Τί δὲ ἐστὶν Παῦλος; Διάκονοι, δι' ὧν ἐπιστεύσατε» (54). Καὶ πατάσσει αὐτὴν τὴν ρίζαν τῶν διαιρέσεων καὶ τῶν μικροφιλοτιμιῶν, παραγγέλλει νὰ «μὴ γινώμεθα κενόδοξοι ἀλλήλους προκαλούμενοι, ἀλλήλους φθονοῦντες» (55), ἀλλὰ «τῇ ταπεινοφροσύνῃ ἀλλήλους ἠγούμενοι ὑπερέχοντας ἑαυτῶν» (56), νὰ ἀμιλλώμεθα ὅπως προλαμβάνωμεν ὁ καθένας μὲς τὸν ἄλλον ἐν τῇ ἀποδόσει τῆς ὀφειλομένης πρὸς ἀλλήλους τιμῆς (57).

Ὡς πρὸς δὲ τὰς ἐλλείψεις, τὰς ἀδυναμίας ἢ καὶ τὰ ἐλαττώματα, ἅτινα ὡς ἄνθρωποι ἀκόμη ἀτελεῖς δύνανται νὰ παρουσιάσουν οἱ Χριστιανοί, τονίζει τὸ καθήκον τοῦ νὰ βαστάζωμεν «τὰ ἀσθενήματα τῶν ἀδυνάτων» καὶ νὰ μὴ «ἀρέσκωμεν ἑαυτοῖς» (58), ἀλλ' «ἀνεχόμενοι ἀλλήλων ἐν ἀγάτῃ» (59) νὰ ἀρέσκωμεν «ἐκαστος ἡμῶν τῷ πλησίον εἰς τὸ ἀγαθὸν πρὸς οἰκοδομήν» (60). Καὶ διὰ νὰ καταρτίσῃ πᾶσαν ἀντίρρησην, ὑπενθυμίζει τὸ παράδειγμα τοῦ Κυρίου, ὁ ὁποῖος πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν τῶν ἀσθενῶν «οὐχ ἑαυτῷ ἤρεσεν, ἀλλὰ καθὼς γέγραπται, οἱ ὄνειδισμοὶ τῶν ὄνειδιζόντων σε ἐπέπεσον ἐπ' ἐμέ» (61). Καὶ περιλαμβάνων εἰς αἰώνιον ἀπόφθεγμα καὶ θεόπνευστον ὄντως λόγιον τὰς υποχρεώσεις, τὰς ὁποίας πρὸς ἀλλήλους ἔχουν πάντες οἱ ἄνθρωποι, ἰδία δὲ οἱ πιστοί, παραγγέλλει: «Μηδενὶ μηδὲν ὀφείλετε εἰ μὴ τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους» (62), διακηρύττων οὕτω τὴν ἀγάπην χρἔος πάντοτε ἀποτιόμε-

(48) Φιλ. ἡμ. 16.

(49) Α' Κορινθ. ιβ' 13, Ἐφεσ. δ' 4.

(50) Ἐφεσ. δ' 16.

(51) Α' Κορινθ. ιβ' 27.

(52) Αὐτόθ. στίχ. 13.

(53) Α' Κορινθ. ζ' 23.

(54) Α' Κορινθ. γ' 5.

(55) Γαλάτ. ε' 6.

(56) Φιλ. β' 3.

(57) Ρωμ. ιβ' 10.

(58) Ρωμ. ιε' 1.

(59) Ἐφεσ. δ' 2.

(60) Ρωμ. ιε' 3.

(61) Αὐτόθ.

(62) Ρωμ. ιγ' 8.

νον καὶ μηδέποτε ἐξοφλούμενον.

★

Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὰς σχέσεις παντός χριστιανοῦ πρὸς τὸ κοσμικὸν κράτος καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ ἄρχοντας, ἡ διδασκαλία τοῦ ἀποστόλου ἐμφανίζεται πάλιν ἀνεπηρέαστος ὅλως ἐπὶ τῶν προκαταλήψεων τῶν ὁμοειδῶν. Δι' αὐτοὺς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος ἦτο ἡ ἐνσάρκωσις τῆς σκληρότητος καὶ τυρανίας, ἡ ἀνατροπὴ δ' αὐτοῦ ἦτο τὸ θελκτικὸν ὄνειρον παντός Ἰουδαίου ζηλωτοῦ. Ἄλλ' ὁ Παῦλος δὲν θέγει τὸ θέμα τοῦ ποία τις εἶναι ἡ αὐτοκρατορία τῆς Ρώμης καὶ κατὰ πόσον ὁ ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτῆς καθήμενος Νέρων παραβιάζει τὸ δίκαιον. Ἐξετάζει τὸ ζήτημα ἀπὸ τῆς γενικωτέρας καὶ ὑψηλοτέρας ἀκοπῆς, ἀπὸ τῆς ὅποιαν ἐμφανίζονται τὸ κράτος καὶ αἱ ἐξουσίαι αὐτοῦ ὡς ἐξασφαλίζοντα τὴν εἰρηνικὴν συμβίωσιν τοῦ ἐν κοινωσίᾳ μετὰ τῶν ὁμοίων του ἐπιτογγάνοντος τὴν πρόοδον αὐτοῦ ἀνθρώπου. Καὶ συνάγει ἐντεῦθεν τὴν γενικὴν ἀρχήν, ὅτι «οὐκ ἔστιν ἐξουσία εἰ μὴ ὑπὸ Θεοῦ, αἱ δὲ οὐσαι ἐξουσίαι ὑπὸ Θεοῦ τετραγμέναι εἰσι»⁽⁶³⁾, εἴτε κατ' εὐδοκίαν, εἴτε κατ' ἀνοχὴν ἢ καὶ παραχώρησιν τῆς θείας Προνοίας τὴν δύναμιν τοῦ κράτους διαχειριζόμενοι καὶ εἰς αὐτὴν ἔτι τὴν χειροτέραν περίπτωσιν ἐπὶ ἀρχόντων ἰδοτελῶν καὶ ἀδίκων διατηροῦσαι κατάστασιν καὶ τάξιν τινὰ, ὅσονδήποτε ἀθλίαν, πάντως ὅμως προτιμωτέραν καὶ μᾶλλον ἀσπαστὴν τῆς πλήρους ἀναρχίας. Πολὺ περισσότερον, ὅταν εὐρίσκειται τις ἐν πολιτείᾳ ὅπωςδήποτε εὐνομούμενη. Ἐν αὐτῇ πλέον «οἱ ἄρχοντες οὐκ εἰσι φόβος τῶν ἀγαθῶν ἔργων, ἀλλὰ τῶν κακῶν», καὶ ὁ θέλων «μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν ποιεῖτω τὸ ἀγαθὸν καὶ ἔξει ἔπαινον ἐξ αὐτῆς. Θεοῦ γὰρ διάκονός ἐστι παντὶ εἰς τὸ ἀγαθόν»⁽⁶⁴⁾. Ἐντεῦθεν ἐφ' ὅσον τὸ κράτος ἐξασφαλίζει εἰς τοὺς ὑπηκόους του ἔστω καὶ μέρος τῶν ἐκ τῆς κοινωνικῆς συμβιώσεως ἀγαθῶν, δίκαιον εἶναι οἱ τῶν ἀγαθῶν τούτων ἀπολαύοντες νὰ συμμετέχουν καὶ εἰς τὰ βάρη

καὶ τὰς δαπάνας, τὰς ἀπαιτουμένας εἰς τὴν συντήρησιν καὶ κανονικὴν λειτουργίαν τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν, «ἀποδίδοντες πᾶσι τὰς ὀφείλας· τῷ τὸν φόρον τὸν φόρον, τῷ τὸ τέλος τὸ τέλος, τῷ τὴν τιμὴν τὴν τιμὴν»⁽⁶⁵⁾.

Πέραν ἐν τούτοις τῶν ὁρίων τοῦ ἐπιγείου τούτου κράτους ἐκτείνεται ἡ οὐρανία καὶ αἰωνία πατρις, πρὸς τὸ πολίτευμα καὶ τὴν δόξαν τῆς ὁποίας ζητεῖ ὁ Παῦλος νὰ στρέψῃ τὴν κυρίαν προσοχὴν καὶ ὁλοὺς τοὺς πόθους τῶν πνευματικῶν τέκνων του. Τὰ ἄνω θέλει πάντοτε νὰ φρονῶσι καὶ νὰ ζητῶσι⁽⁶⁶⁾ καὶ ὑπὸ τῆς ἀποκαραδοκίας τῆς μελλούσης ν' ἀποκαλυφθῇ δόξης ἐνισχυόμενοι νὰ βαστάζουν ἐν ὑπομονῇ πολλῇ ὡς παραυτίκα ἐλαφρὸν οἰονδήποτε φορτίον θλίψεως⁽⁶⁷⁾, «ἀπεκδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ»⁽⁶⁸⁾. Τῆς παλιγγενεσίας ἐκείνης καὶ ἐνδόξου ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τῶν σωμάτων, τὴν γλυκίαν καὶ βεβαίαν ἐλπίδα ἐπιζητεῖ νὰ ἐνσταλλάξῃ εἰς τὰς καρδίας τῶν πιστῶν ὁ μέγας ἀπόστολος, ἵνα στηριζόμενοι δι' αὐτῆς ἐν τῷ σκληρῷ κατὰ τῆς ἁμαρτίας ἀγῶνι, ἀντιμετωπίσουν ἐν τέλει θριαμβευτικῶς καὶ τὰς στιγμὰς τῆς ἀπὸ τοῦ κόσμου τούτου ἐξόδου των, βέβαιοι ὅτι «ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῇ ἡ ζωὴ ἡμῶν, τότε» καὶ οἱ κρύφταντες ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ «τὴν ζωὴν αὐτῶν σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ» «φανερωθήσονται ἐν δόξῃ»⁽⁶⁹⁾ καὶ φοροῦντες «καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου, τοῦ Κυρίου ἐξ οὐρανοῦ», «ἐγερεθῆσονται ἄφθαρτοι», ἵνα «γένηται ὁ λόγος ὁ γεγραμμένος· Κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νίκος»⁽⁷⁰⁾.

Π. ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ

Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

(65) Ρωμ. ιγ' 7.

(66) Κολοσ. γ' 1, 2.

(67) Β' Κορινθ. δ' 17.

(68) Τίτ. β' 13.

(69) Κολοσ. γ' 3, 4.

(70) Α' Κορινθ. ιε' 49, 52, 54.

(63) Ρωμ. ιγ' 1.

(64) Αὐτόθ. στίχ. 3-4.

Ο ΠΑΥΛΟΣ ΩΣ ΕΡΓΑΤΗΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

I. Ὁ πρῶτος χριστιανικὸς αἰὼν, μέχρι τοῦ ἑβδομηκοστοῦ περίπου ἔτους τοῦ ὁποίου ἀναπτύσσεται ἡ καταπληκτικὴ δράσις τοῦ Παύλου, τοῦ Ἀποστόλου τῶν Ἑθνῶν, εἶναι, διὰ τὴν ἀνατολικὴν λεκάνην τῆς Μεσογείου, αἰὼν μεγάλων καὶ κοσμοϊστορικῶν πνευματικῶν καὶ πολιτιστικῶν συγκρούσεων. Ὁ θησαυρὸς τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, διαχυθεὶς ἢ τονωθείς εἰς τὴν Ἀνατολὴν μέσῳ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων του, εὕρισκει εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Ἀσίαν τὸ ἀξιοθαύμαστον νέον ἐπίκεντρόν του, τὸ ὁποῖον ἐπὶ αἰῶνας ἀκτινοβολεῖ καὶ προετοιμάζει τὸν πλούσιον εἰς πνευματικὰ ἀποκτῆματα μεταγενέστερον χιλιετῆ πολιτισμὸν τοῦ βυζαντινοῦ Κράτους. Παρὰλλήλως πρὸς τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον ὁ πρῶτος χριστιανικὸς αἰὼν γνωρίζει τὴν διαρκῆ αὔξησιν τῆς πολιτικῆς ἰσχύος τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Κράτους, τῆς πολιτικῆς ἰσχύος, τὴν ὁποίαν μὲν τὸσσην δεξιότεχνίαν εἶχε θεμελιώσει ὁ πολὺς Ὀκταβιανὸς Αὐγουστος, ὀλίγους χρόνους πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς χριστιανικῆς ἐποχῆς. Ἡ δ' αὔξησις τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτικῆς ἰσχύος συμβαδίζει καὶ κατὰ τὸν αἰῶνα αὐτὸν μὲ τὴν τάσιν πρὸς ἐξάπλωσιν τῆς νέας Ῥωμαϊκῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς νοοτροπίας, καὶ εἴτε ἐνισχύεται εἴτε προσκρούει πρὸς τοὺς ἀρχαιότερους πολιτισμοὺς, οἱ ὅποιοι ἔλαμπαν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μεσόγειον, ἰδίως δὲ πρὸς τὸν ἑλληνικὸν καὶ πρὸς τὸν ἰουδαϊκόν. Ἑλλάς, Ῥώμη καὶ Ἰουδαία συναντῶνται οὕτω κατὰ τὸν πρῶτον χριστιανικὸν αἰῶνα εἰς τὰς χώρας ποὺ περιβρέχονται ἀπὸ τὴν νοτιοανατολικὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Καὶ ἡ συνάντησις αὕτη τῶν τριῶν διαφορετικῶν κόσμων, ἀποφασιστικὴ διὰ τὴν πορείαν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τοὺς μετέπειτα αἰῶνας, ἔχει τὰς ἐκδηλώσεις της εἰς κάθε ἔκφρασιν τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, εἰς τὴν πολιτικὴν συγκρότησιν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐπικρα-

τείας, εἰς τὴν θρησκείαν, εἰς τὴν γλῶσσαν κλπ., ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ δίκαιον.

II. Γέννημα τοῦ ἐκπληκτικοῦ αὐτοῦ πρῶτου χριστιανικοῦ αἰῶνος εἶναι ὁ Παῦλος, ὁ θεωρητικὸς καὶ δογματικὸς Ἀπόστολος καὶ θεόπνευστος διδάσκαλος τῆς χριστιανικῆς κοσμοθεωρίας. Πατὴρ τῶν ἤτο ἢ Ταρσὸς τῆς Κιλικίας, εἰς τὸν βόρειον μυχὸν τοῦ μεγάλου κόλπου τῆς νοτιοανατολικῆς ἁκρας τῆς Μεσογείου, σταυροδρόμι καὶ σύνορον μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, πόλις ἀκμάζουσα ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν καὶ εἰς τοὺς δρόμους τῆς ὁποίας κατὰ τὸν χρισμὸν ἐκείνον αἰῶνα ἀντήχουν μὲ ὀρμὴν καὶ πειστικότητα, ἔχει μόνον τὰ διδάγματα τοῦ διαρκῶς ἀυξάνοντος Ῥωμαϊκοῦ πνεύματος, ἀλλὰ καὶ ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία καὶ ὁ μυστικισμὸς τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἡ Ἰουδαϊκὴ βιβλικὴ παράδοσις. Ὁρθότατα ἔχει λεχθῆ ὅτι εἰς τὴν πατρίδα τοῦ Ἀποστόλου, τὴν Ταρσόν, ἡ ὁποία συνηγωνίζετο τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὰς Ἀθήνας εἰς μόρφωσιν, ἐκυριόρχει πνεῦμα καὶ γλῶσσα ἑλληνικὴ, Ῥωμαϊκὸς νόμος καὶ ἰουδαϊκὴ αὐστηρότης τῆς συναγωγῆς, ἑλληνοιστικὸς τρόπος ζωῆς, μαγεία καὶ μυστηριακαὶ θρησκείαι τῆς Ἀνατολῆς⁽¹⁾. Εἰς τὸ περιβάλλον δὲ αὐτὸ ἀσφαλῶς ὁ Παῦλος εἶχε κάθε δυνατότητα ν' ἀναπτύξῃ τὸν πλούσιον πνευματικὸν τὸν κόσμον, τὸν ὁποῖον διεμόρφωσεν ὀριστικῶς, ὅταν ἀργότερα, μαθητὴς τοῦ μεγάλου Ἑβραίου νομοδιδασκάλου Γαμαλιήλ, ἐσπούδασε τὸν Ἰουδαϊκὸν Νόμον εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, εἰς τὸ περίφημον κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Πανεπιστήμιον τοῦ Ναοῦ. Ἔτσι, νομοδιδάσκαλος ὁ ἴδιος καὶ ἀπόφοιτος τῆς σχολῆς τοῦ εὐρείας νομικῆς καὶ φιλοσοφικῆς ἀντιλήψεως Γαμαλιήλ, ποτισμένος ἤδη ἀπὸ

(1) J. Holzner, Παῦλος (ἑλλην. μετάφρ. I. Κοτσώνη), β' ἔκδοσ. 1950, σελ. 21.

τῶν παιδικῶν του χρόνων εἰς τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ρωμαϊκὴν νομικὴν ἢ πολιτικὴν παιδείαν τῆς Ταρσοῦ, εἶχεν ὄλον τὸν ἀναγκαῖον ὄπλισμόν διὰ νὰ ἐξελιχθῆ ταχέως εἰς τὸν ἰδανικὸν τύπον τοῦ τελειῶς μορφωμένου ἀνθρώπου τῆς ἐποχῆς του. Ὅταν δ' ἀργότερον μετὰ τὴν στροφὴν του εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν καταστῆθαι ὁ ἐμπνευσμένος ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν, ἢ ἰδανικὴ του αὐτῆ καὶ πλουσία μόρφωσις τοῦ ἐπέτρεψε νὰ χαρίσῃ τὴν ἀναγκαῖαν «θεωρίαν» εἰς τὸ δίδαγμα τοῦ Ἰησοῦ. Ὁ Παῦλος εἶναι οὕτως ὁ πρῶτος πραγματικὸς «θεολόγος» τοῦ Χριστιανισμοῦ. Εἰς τὰς Ἐπιστολάς του ὅμως, ὅπου ἀποτυπώνεται ὁλόκληρος ἡ θεολογικὴ του σοφία, ὁ Ἀπόστολος δὲν ἀποφεύγει καὶ τὸ βάρος τῆς ἀτομικῆς του μορφώσεως. Καὶ εἰς τὴν πειστικότητα τῆς θεολογικῆς του ἐπιχειρηματολογίας συχνὰ ἀπαντῶνται φράσεις αἱ ὁποῖαι προέρχονται ἀπὸ τὸν νομοδιδάσκαλον τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου, τὸν μαθητὴν τοῦ πολλοῦ Γαμαλιήλ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν φιλοσοφημένην ἑλληνικὴν καὶ τὴν αὐστηροῦν ρωμαϊκὴν νομικὴν του μόρφωσιν⁽²⁾. Ὁ γόνος τῆς Ταρσοῦ, τῆς πόλεως δηλαδὴ, ὅπου ὁ Μωσαϊκὸς Νόμος ἀνεμυγνύετο πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἀκμάζοντος Ρωμαϊκοῦ Δικαίου καὶ τῶν φιλοσοφημένων νομικῶν ἑλληνικῶν ἀντιλήψεων, ὁ γόνος τῆς Ταρσοῦ, ρωμαῖος πολίτης, παλαιὸς Ἰουδαῖος νομοδιδάσκαλος καὶ ὁ ἴδιος μεμυημένος εἰς τὰς ἐκλεπτυσμένας νομικοφιλοσοφικὰς ἑλληνικὰς ἀντιλήψεις, δὲν λησμονεῖ τὸν κόσμον τοῦ Δικαίου εἰς τὸν ὁποῖον ἀντεγράφη, καί, εἰς τὰς Ἐπιστολάς του ἐν μέσῳ τοῦ ποταμοῦ τῶν θεολογικῶν του συζητήσεων ἀφίνει καὶ σταγόνας λαμπρὰς διὰ τὸ Δίκαιον, αἵτινες ἐπιτρέπουν ν' ἀποσαφηνισθῆ ἡ θέσις του ἔναντι τῶν

βασικωτέρων θεωρητικῶν προβλημάτων τῆς κατὰ τὴν σημερινὴν ἀντίληψιν ἐπιστήμης τοῦ Δικαίου.

III. Μεταξὺ τῶν Ἐπιστολῶν τοῦ Ἀποστόλου ἴσως κατ' ἐξοχὴν σημαντικὴ εἶναι ἡ πρὸς Ρωμαίους ἀπευθυνομένη, ὅπου μὲ πολὺ βάθος ἀναλύεται ἡ κεντρικὴ «θέσις» τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἡ σχέσις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν, καὶ ἀναπτύσσεται σχεδὸν ὁλόκληρος ἡ θεολογικὴ θεωρία τοῦ Παύλου. Εἰς τὴν πρὸς Ρωμαίους ὅμως Ἐπιστολὴν περιέχονται καὶ τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ ὀλίγα ψήγματα περιεχομένου νομικοῦ, τὰ ὁποῖα μᾶς ἐκκληροδότησεν ὁ εὐρυμαθὴς ἀπόστολος. Μερικὰ δὲ ἄλλα ἀκόμη ἀπαντῶνται εἰς τὰς ἄλλας Ἐπιστολάς, καὶ μάλιστα τὰς μεταγενεστέρας Ἐπιστολάς τῆς αἰχμαλωσίας.

Εἰς τὴν πρὸς Ρωμαίους Ἐπιστολὴν του ὁ Παῦλος παίρνει σαφῆ θέσιν ἀπέναντι τοῦ Νόμου, τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου. Ἡ θεωρία του εἶναι φυσικὰ καὶ ἐδῶ θεολογικὴ. Εἰς τὴν διαπραγματέυσιν ὅμως τοῦ θέματος του διαφαίνεται ἡ περὶ νόμου ἀντίληψις τοῦ παλαιοῦ νομοδιδασκάλου καὶ μαθητοῦ τοῦ Γαμαλιήλ, διὰ τὸν ὁποῖον καὶ ἡ θεολογικὴ συζήτησις κατ' ἀνάγκην γίνεται μὲ κάποιαν, ὑποτυπώδη ἔστω νομικὴν ἐπιχειρηματολογίαν. Ἔτσι ὁ Νόμος διὰ τὸν Παῦλον δὲν εἶναι μόνον «πνευματικὸς» (Ρωμ. ζ' 14), ἀλλ' εἶναι καὶ «ἅγιος», καθὼς ἐπίσης καὶ «ἡ ἐντολὴ ἁγία καὶ δικαία καὶ ἀγαθὴ» (Ρωμ. ζ' 12). Εἶναι δ' αἱ ἐκφράσεις αὗται ἐκδήλωσις τῆς κεντρικῆς σημασίας τὴν ὁποῖαν κατέχει ἡ ἔννοια τοῦ Νόμου (τοῦ Μωσαϊκοῦ!) εἰς τὴν πνευματικὴν κληρονομίαν καὶ νοοτροπίαν τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, διὰ τὸν ὁποῖον, καὶ παλαιότερον, ἀλλ' ἰδίως ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἑσδρα (445 π. Χ.), ὁ Νόμος, ὁ γραπτὸς Νόμος, εἶναι ὁ ρυθμιστὴς πάσης ἀνθρωπίνης ζωῆς. Τὴν κεντρικὴν δ' αὐτὴν ἰουδαϊκὴν περὶ τοῦ γραπτοῦ νόμου ἀντίληψιν ὁ Παῦλος ἐκφράζει μὲ τὴν χαρακτηριστικὴν φράσιν του, ὅτι «ὁ νόμος κυριεῦει τοῦ ἀνθρώπου ἐφ' ὅσον χρόνον ζῆ» (Ρωμ. ζ' 1). Καὶ ἡ φράσις αὐτὴ, ὑπὸ τὴν στενὴν τῆς γραμματικῆς ἔννοιαν, δὲν εἶναι τόσον ἑλληνικῆς ἢ καὶ ρωμαϊκῆς νοοτροπίας, ἀλλ' εἶναι τοῦναντίον καθαρὰ ἰουδαϊκὴ κληρονο-

(2) Βλ. J. Holzner, ἔνθ' ἄνωτ, σ. 77 ἐπ., P. Barth, Die Stoa (γ' ἔκδ. 1922) σ. 176, διὰ τὴν ἑλληνικὴν μόρφωσιν τοῦ ἀποστόλου ὑπὸ τὴν ρωμαϊκὴν κυριαρχίαν. Περὶ τῆς ἀκμῆς τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου εἰς τὴν ἐποχὴν του βλ. ἀντὶ ἄλλων B. Kuebler, Geschichte des Römischen Rechts (1925), § 32, σελ. 256 ἐπ. (ἑλλην. μετάφρ. Π. Βιζουκίδου, 1939, σελ. 85 ἐπ. τοῦ γ' τεύχους).

μία⁽³⁾. Θὰ ἐνόμιζε δὲ κανεὶς ὅτι τὸ πολὺ-πολὺ ἀνταποκρίνεται εἰς νομικὴν νοοτροπίαν πολὺ μεταγενεστέρων ὅσον καὶ πνευματικῶς στενοκάρδων αἰώνων, ὅταν ἡ παντοδυναμία τοῦ γραπτοῦ νόμου εἶχε τόσον ἐπιβληθῆ, ὥστε πράγματι αὐτὸς νὰ «κυριεύη τοῦ ἀνθρώπου ἐφ' ὅσον χρόνον ζῆ» (βλ. λ.χ. τὰς λεπτομερεῖς διατάξεις τοῦ Γενικοῦ Πρωσοικοῦ Κώδικος τοῦ 1794, περιέχοντος 17.000 ἄρθρα!).

IV. Ἡ ἰουδαϊκὴ ὅμως αὐτὴ ἀντίληψις τῆς κυριαρχίας καὶ δεσποτείας τοῦ γραπτοῦ κειμένου, ἔστω καὶ ἂν πρόκειται περὶ τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου, δὲν δύναται νὰ ἰκανοποιῆ καὶ πράγματι δὲν ἰκανοποιεῖ τὸν Παῦλον. Ὁ τελευταῖος αὐτός, ὁ πρῶτος θεωρητικὸς τοῦ Χριστιανισμοῦ, εἶναι φυσικὰ ἰδεαλιστής, ἢ, ὅπως θὰ ἐλέγομεν σήμερα, ἰδεοκρατούμενος θεωρητικὸς τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὡς ἰδεαλιστής εἶναι τελειῶς κάτοχος τοῦ ἀπαραιτήτου δυασμοῦ τοῦ κόσμου τοῦ δικαίου οὐκ εἰς τὸν κείμενον φεικτὸν δίκαιον καὶ εἰς τὴν ἀφρηρημένην ἀξίαν ἢ ἰδέαν τῆς Δικαιοσύνης, τὸ ἄλλως ἀποκαλούμενον «ἄρθρον» ἢ ἀκόμη καὶ «φυσικόν» δίκαιον. Ὅταν ὁ Παῦλος ἀποφαίνεται, ὅτι «ὅταν γὰρ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιεῖ, οὗτοι νόμον μὴ ἔχοντες ἑαυτοῖς

εἰς νόμος» (Ρωμ. β' 14), προδήλως κατέχεται ἀπὸ τινε ἰδέαν «φυσικοῦ» δικαίου, τὸ ὁποῖον βεβαίως διὰ τὴν «ἐν Χριστῷ» κοσμοθεωρίαν τοῦ εἶναι ἢ «δικαιοσύνη Θεοῦ» (Ρωμ. γ' 21), αὐτὸ δηλαδὴ τὸ ὁποῖον περαιτέρω ὁ ἴδιος μὲν τελεολογικὴν ἀντίληψιν συνοψίζει εἰς τὴν φράσιν: «τέλος νόμου Χριστοῦ εἰς δικαιοσύνην» (Ρωμ. ι' 4, πρὸβλ. καὶ τὴν ἀνάλυσιν Ρωμ. θ' 30 ἐπ.). Ὁ δυασμὸς τοῦ κόσμου τοῦ δικαίου εἰς «νόμον» καὶ εἰς χριστιανικὴν «δικαιοσύνην» εἶναι οὕτω σαφὴς εἰς τὴν σκέψιν τοῦ Παύλου. Καὶ ὁ δυασμὸς αὐτὸς εἶναι βέβαια συνέπεια τῆς ἰδεοκρατουμένης θεολογικῆς του θεωρίας, ἴσως ὅμως νὰ μὴ εἶναι καὶ ἀνεπηρέαστος ἀπὸ τὴν παλαιὰν τοῦ Ἀποστόλου ἀναστροφὴν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν. Καὶ πράγματι, εἶναι μὲν ἐντελὸς ἀμφισβητήσιμον ἂν ἡ ἀριστοτελικὴ σκέψις ἢ ἡ φιλοσοφία τῆς Στοᾶς, ἢ κατ' ἐξοχὴν διάχυτος εἰς τὸν ἀνατολικὸν μεσογειακὸν κόσμον κατὰ τὸν πρῶτον χριστιανικὸν αἰῶνα, ἤσκησεν εὐθέως ἐπιρροὴν εἰς τὴν διάπλασιν τῆς θεωρίας τοῦ Παύλου⁽⁴⁾. Διὰ τὸν κόσμον ὅμως τοῦ δικαίου ὁ σύγχρονος ἐρευνητὴς δὲν δύναται νὰ μὴ σταματήσῃ ἐνώπιον τοῦ δυασμοῦ τοῦ Παύλου εἰς «νόμον» καὶ εἰς «δικαιοσύνην», ὁ ὁποῖος πάντως ἐνθυμίζει, εἴτε τὸν ἀριστοτελικὸν δυασμὸν τοῦ «νομίμου» ἀπὸ τοῦ «δικαίου», εἴτε τὴν στωικὴν θεωρητικὴν κατασκευὴν τοῦ «φυσικοῦ» δικαίου⁽⁵⁾. Ἡ συνάφεια εἶναι σαφὴς, ἔστω καὶ ἂν ἀρνηθῶμεν κάθε ἐπίδρασιν τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἐπὶ τὴν διαμόρφωσιν τῆς θεωρίας τοῦ Παύλου. Ἡ δὲ συνάφεια αὐτὴ ἐκδηλώνεται καὶ περαιτέρω εἰς τὸ πρόβλημα τῆς ἐρμηνείας τοῦ νόμου, τὸ ὁποῖον

(3) Καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅπως καὶ εἰς τὴν Ρώμην ὑπάρχει ἡ «κυριαρχία» τοῦ νόμου. Ἡ περὶ τούτου ὅμως ἀντίληψις οὐδέποτε ὑπῆρξε τόσον στενὴ ὅσον εἰς τὴν Ἰουδαίαν. Οὕτως εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ νόμος εἶναι μὲν «νοῦ διανομή» (Πλάτ. Νόμ. 4. 714α) ἢ «λόγος ἀπὸ τινος φρονήσεως καὶ νοῦ» (Ἀριστ. Ἠθικ. Νικομ. 10, 10, 1180α, 21), συμπληροῦνται ὅμως μὲ τὴν «ἐπιείκειαν» (Ἀριστοτ. αὐτ. 5. 14. 1137b. 8 ἐπ.), ἐνῶ καὶ οἱ δικασταὶ ὠρκίζοντο, ἐὰν δὲν ὑπῆρχε νόμος, νὰ δικάσουν «γνώμη τῆ δικαιοσύνης» (Δημοσθ. πρὸς Βοιωτὸν περὶ τοῦ ὄνοματος, 1006. 40). Εἰς τὴν Ρώμην ἐξ ἄλλου ὁ ἀριθμὸς τῶν *leges* ἦτο πάντοτε σχετικῶς μικρὸς, ἢ δ' ἐρμηνεία, παρὰ τὸν τυπικισμὸν τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου, εὐχερῶς ὠδήγει εἰς ἐπιεικῆ συμπεράσματα. Πρὸβλ. ἀντὶ ἄλλων διὰ μὲν τὴν Ἑλλάδα Ε. Weiss, *Griechisches Privatrecht*, 1 (1923) σελ. 29-133, διὰ δὲ τὴν Ρώμην Fr. Schulz, *Prinzipien des Röm. Rechts* (1934) σελ. 6 ἐπ. καὶ τοῦ αὐτοῦ *History of Roman Legal Science* (1946) σελ. 29 ἐπ., 76 ἐπ., 132 ἐπ., 295.

(4) Πρὸβλ. P. Barth, *ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 176, Holzner, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 77 ἐπ., 531 ἐπ.* (ὑπὸ Π 28, 30, 35 κλπ.).

(5) Διὰ τὸν ἀριστοτελικὸν δυασμὸν «νομίμου» καὶ «δικαίου» βλ. Ἀριστοτ. Ἠθικ. Νικομ. Ε, 1 ἐπ., 1129 ἐπ., 1130b ἐπ., 1134b ἐπ., 1137b ἐπ., κλπ. Περὶ τοῦ στωϊκοῦ «φυσικοῦ» δικαίου βλ. Χρυσίππρον παρὰ Πλουτάρχου, περὶ στωϊκῶν ἐναντιωμάτων, 9. 4, καθ' ὅν: «οὐ γὰρ ἔστιν εὐρεῖν τῆς δικαιοσύνης ἄλλην ἀρχὴν οὐδ' ἄλλην γένεσιν ἢ τὴν ἐκ τοῦ Διὸς καὶ τὴν ἐκ τῆς κοινῆς φύσεως».

ἐπίσης ἀντιμετωπίζεται ἀκροθιγῶς ἀλλὰ μὲ θεμελιώδεις σκέψεις εἰς τὰς Ἐπιστολάς τοῦ Παύλου.

V. Ἡ ἐρμηνεία τοῦ νόμου, τὸ κεντρικὸν τοῦτο πρόβλημα εἰς πᾶσαν ἐπιστήμην τοῦ δικαίου⁽⁶⁾, ἀντιμετωπίζεται οὔτω μὲ ἀρκετὰ ἐκ τῶν ὀλίγων σχετικῶν πρὸς τὸ δίκαιον χωρίων εἰς τὰς Ἐπιστολάς τοῦ Παύλου. Ἰδεαλιστὴς ὁ χριστιανὸς θεωρητικὸς δὲν πιστεύει εἰς τὴν παντοδυναμίαν τοῦ γραπτῶ νόμου, ἀλλά, ἀντιθέτως πρὸς τὴν ὀρθόδοξον ἰουδαϊκὴν ἀντίληψιν, ὁ ἀπόστολος ἀντιλαμβάνεται τὸν νόμον ὡς ἄπλην ἔκφρασιν τοῦ ὄλου πνεύματος τῆς Δικαιοσύνης, ἡ ὁποία καὶ μόνη δεσμεύει καὶ ἔχει δύναμιν ἀποφασιστικὴν. Εἰς τὴν πρὸς Κορινθίους Β' ἐπιστολὴν (γ' 6), ἐξ ἀφορμῆς ἄλλου κύκλου ἰδεῶν, διαδηλώνει τὴν ἀποστροφὴν του πρὸς τὸ νεκρὸν γράμμα καὶ τοῦναντίον τὴν ἀπόλυτον πεποίθησίν του πρὸς τὸ πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἐκφράζεται διὰ τοῦ γράμματος: «τὸ γὰρ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ», ἀποφαίνεται ὁ Παῦλος. Καὶ ἡ σκέψις τοῦ αὐτῆ εἶναι σύμφωνος πρὸς τὸν ἀγῶνα τοῦ ἐναντίον τοῦ ξηροῦ νόμου, ὁ ὁποῖος τότε μόνον εἶναι «καλός», «ἐάν τις αὐτῷ νομίμως χρῆται, εἰδὼς τοῦτο, ὅτι δικαίῳ νόμος οὐ κέεται», ἀλλ' «ἀνόμοις καὶ ἀνυποτάκτοις, ἀσεβέσι καὶ ἁμαρτωλοῖς, ἄνομοις καὶ βεβήλοις, πατρολόφαις καὶ μητρολόφαις, ἀνδροφόνους, πόρνοις, ἀρσενοκοῖταις, ἀνδραποδισταῖς, ψεύσταις, ἐπιόρκοις, καὶ εἴ τι ἕτερον τῆ ὑγιαινούσῃ διδασκαλίᾳ ἀντίκειται...» (Πρὸς Τιμόθ. α' 1, 8 ἐπ.)^(6α). Ὁ νόμος, τὸ γραπτὸν κείμενον, δὲν εἶναι διὰ τὸν ἀπόστολον αὐτῆ αὐτῆ ἢ ἔννοια τῆς Δικαιοσύνης. Ὁ νόμος, κατ' ἄλλην ὥραιαν ἔκφρασιν, ἀπλῶς «σκιὰν ἔχων τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν» δὲν ἔχει αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων» (Πρὸς Ἐβρ. ι' 1), καὶ κατ' ἀκολουθίαν δὲν εἶναι αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν τέρας τῆς περὶ δικαίου

ἀναζητήσεως, ἀλλ' ἀπλῶς μέσον πρὸς ἀναζητήσιν τοῦ τελικοῦ τῆς δικαιοσύνης σκοποῦ: «τέλος γὰρ νόμου Χριστὸς εἰς δικαιοσύνην» (Ρωμ. ι' 4) καὶ «ὄντως ἐκ νόμου ἂν ἦν ἡ δικαιοσύνη» (Πρὸς Γαλ. γ' 21), κατὰ τὸν ἀπόστολον. Καὶ ἡ θέσις αὐτῆ τοῦ Παύλου ἐναντι τοῦ γραπτῶ νόμου τὸν φέρει κατ' ἀνάγκην εἰς τὸ κέντρον τοῦ προβλήματος τῆς ἐρμηνείας τοῦ νόμου, ἡ ὁποία, οὐδεὶς δύναται ν' ἀρνηθῆ, ὅτι, κατὰ τὴν ἀντίληψίν του, δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν μᾶλλον συγχρονισμένην τεολογικὴν ἐρμηνευτικὴν ἀντίληψιν. Εἶναι ἄρα γε τοῦτο ἀπόρροια τῆς αὐτοδυναμίου θεωρητικῆς του ἀναζητήσεως, ἡ τοῦναντίον συνέπεια τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφικῆς του μορφώσεως, διὰ τὴν ὁποίαν ὄντως «τέλος τί ἐστὶ τῶν πρακτικῶν», κατὰ τὴν ἀριστοτελικὴν ἔκφρασιν⁽⁷⁾; Οἰαδήποτε ἀπάντησις καὶ ἂν δοθῆ εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο, βέβαιον πάντως εἶναι ὅτι καὶ διὰ τὸν Παῦλον ὅπως καὶ διὰ τὸν Ἀριστοτέλη, ὁ νόμος δὲν δύναται πάντοτε ν' ἀνταποκρίνεται πλήρως πρὸς τὰς ἀξιώσεις τῆς ἰδέας τῆς δικαιοσύνης εἰς τὴν συγκεκρυμένην περίπτωσιν, ἀλλ' ἔχει ἀνάγκην κάποιου ἄλλου μέσου, τὸ ὁποῖον νὰ δύναται ἐκ τῆς οὐσίας του νὰ προσεγγίξῃ τὸ ξηρὸν ἢ αὐστηρὸν γράμμα τοῦ νόμου πρὸς τὴν πανταχοῦ καὶ πάντοτε ἀναζητουμένην ἔννοιαν τῆς δικαιοσύνης. Καὶ διὰ τὸν Ἀριστοτέλη μὲν τὸ βασικὸν αὐτὸ ἐρμηνευτικὸν πρόβλημα ἀντιμετωπίζεται μὲ τὴν Ἐπεικίαιαν, τῆς ὁποίας «ἡ φύσις» εἶναι «ἐπανόρθωμα νόμου, ἢ ἑλλείπει διὰ τὸ καθόλου», τὸ «βέλτιον τοῦτο δίκαιον», τὸ ὁποῖον εἶναι ταυτόσημον πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς δικαιοσύνης: «ταυτὸν ἄρα δίκαιον καὶ ἐπεικὲς, καὶ ἀμφοῖν σπουδαῖον ὄντων κρεῖττον τὸ ἐπεικὲς»⁽⁸⁾. Διὰ τὸν Παῦλον δὲ, τὸν ἐμποτισμένον ἀπὸ τὰς ἰδέας τῆς ἐπι τοῦ Ὁρους ὀμιλίας, ἡ Ἐπεικίαια αὐτῆ δὲν εἶναι καὶ δὲν δύναται νὰ εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν «ἀγάπην», τὴν ὁ-

(6) Βλέπε προχειρῶς G.del Vecchio, *Lehrbuch der Rechtsphilosophie* (1937), σελ. 262 ἐπ. G. Radbruch, *Rechtsphilosophie* (1932 γ' ἔκδ.), σελ. 110 ἐπ.

(6α) Πρὸβλ. καὶ Μαριδάκη, Ὁ Δημοσθένης θεωρητικὸς τοῦ Δικαίου (1951) σελ. 17.

(7) Ἀριστοτ. Ἠθικ. Νικομ. Α. 1. 1094α 18.

(8) Ἀριστοτ. Ἠθικ. Νικομ. Ε. 14. 1137b, 8 ἐπ., 26 ἐπ. Βλ. Τσιριντζάνη, «Ἀρχεῖον Ἰδιωτ. Δικαίου» 8 (1941) σ. 1 ἐπ.

ποίαν μὲ τόσην τέχνην ἐξυμνεῖ εἰς τὴν πρὸς Κορινθίους Α' Ἐπιστολὴν του (καρ. ιγ'). Ἡ ἀγάπη, τὸ κατ' ἐξοχὴν χριστιανικὸν αὐτὸ ἀπόκρημα, τὸ τόσον διάφορον ἀπὸ τὸν πνευματικὸν ἔρωτα καὶ αὐτῆς τῆς ἰδεοκρατουμένης πλατωνικῆς φιλοσοφίας, εἶναι ὁ πυρὴν πέριξ τοῦ ὁποίου ἐλίσσεται ἢ ὅλη χριστιανικὴ κοσμοθεωρία, εἰς τὸν ὁποῖον χωνεύεται καὶ τὸ πλατωνικὸν «Καλὸν» καὶ ἡ ἀριστοτελικὴ «Ἐπιείκεια». Ἀποβαίνει οὕτω τὸ μοναδικὸν ἀποφασιστικὸν καὶ ἀποτελεσματικὸν μέσον ἀκόμη καὶ εἰς κάθε ἐρμηνευτικὴν τοῦ νόμου ἐργασίαν. Διὰ τὸν Παῦλον «ὁ ἀγαπῶν τὸν ἕτερον νόμον πεπλήρωκεν τὸ γὰρ οὐ μοιχεύσεις, οὐ φονεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐκ ἐπιθυμήσεις καὶ εἰ τις ἕτερον ἐντολή, ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ ἀνακεφαλαιοῦται, ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν» (Ρωμ. ιγ' 8 ἐπ.). Εἶναι δ' ἡ χριστιανικὴ ἀγάπη τὸ μόνον δυνατὸν μέσον διὰ τὴν ἀποκάλυψιν καὶ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ιδέας τῆς δικαιοσύνης εἰς τὴν συγκεκριμένην περίπτωσιν. Δι' ὃ καὶ ὁ Παῦλος βροντοφωνεῖ: «Πλήρωμα νόμου ἢ ἀγάπη» (Ρωμ. ιγ' 10). Καὶ ἡ φράσις του αὐτὴ συνοψίζει ὀλόκληρον τὴν συγχρονισμένην τελεολογικὴν μέθοδον τῆς ἐρμηνεύσεως τοῦ νόμου, μὲ ἀντιλήψεις ἐπιεικείας καὶ κατὰ καθαρὰν χριστιανικὴν κοσμοθεωρίαν.

VI. Ὁ δισασμὸς ὅμως τοῦ κόσμου τοῦ νόμου ἀπὸ τὸν κόσμον τῆς δικαιοσύνης, ἢ ἀξία τοῦ κόσμου τῆς δικαιοσύνης καὶ ἡ σύνδεσις τοῦ ξηροῦ γραμματος τοῦ νόμου πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς δικαιοσύνης μέσῳ τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης, ἢ ὁποία εἰς τὸ τέλος τῆς ἀναλύσεως ἰσοῦται πρὸς τὴν ἀριστοτελικὴν ἐπιείκειαν, ὡς ταῦτα πάντα ἐξετέθησαν ἀνωτέρω, φέρον τὸν ἀπόστολον καὶ εἰς ἄλλας σκέψεις, αἱ ὁποῖαι καταπλήσσουν διὰ τὴν ὠριμότητα ἐπὶ ἀντιλήψεων, πού ἐχρειάσθησαν αἰῶνες πολλοὶ διὰ νὰ καταστοῦν κοινὸν κτήμα τῶν περισσοτέρων νεωτέρων νομοθεσιῶν. Εἰς ἐποχὴν οὕτω κατὰ τὴν ὁποίαν μόλις ἀρχίζει νὰ διαφαίνεται εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου, ἰδίως ἀπὸ τοῦ Σύλλα, τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος καὶ τοῦ Ὀκταβιανοῦ Αὐγούστου, ἢ τάσις πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ δημοσίου χαρακτῆρος τοῦ ποινικοῦ δι-

καίου καὶ τῆς ἀπειλῆς ποινῶν ἐναντίον προκαθωρισμένων ἐγκλημάτων,—τάσις ἢ ὁποία, ὡς γνωστὸν, βραδύτερον ἀνεκόπη μὲ τὴν εἰς τὸν αὐτοκράτορα παρασχεθεῖσαν ἐξουσίαν ὅπως δικάζῃ καὶ ἔξω καὶ ὑπὲρ τοὺς νόμους⁽⁹⁾—ὁ Παῦλος, συζητῶν τὴν σχέσιν τοῦ «νόμου» πρὸς τὴν «ἀμαρτίαν», ἀφίνει νὰ διατυπώνωνται εἰς τὰς ἐπιστολάς του φράσεις αἱ ὁποῖαι ἀπηχοῦν τὴν μόλις ἀπὸ τοῦ Π' αἰῶνος εἰς τὰς ἀγγλοσαξωνικὰς χώρας διαφαινομένην καὶ τὸ πρῶτον μετὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ φωτισμοῦ ἐπιβληθεῖσαν ἀρχὴν «οὐδὲν ἐγκλημα, οὐδεμίαν ποινὴ ἄνευ νόμου» (nullum crimen, nulla poena sine lege). Ἔτσι, δὲν εἶναι ἴσως ἐξελητημένον νὰ λεχθῇ, ὅτι ὁ Παῦλος κατέχεται ἀπὸ τὴν κεντρικὴν ιδέαν τῆς ἀρχῆς ταύτης, ὅταν ἐπανειλημμένως τονίζει ὅτι «διὰ νόμου ἐπίγνωσις τῆς ἀμαρτίας», ἢ «οὐ δὲ οὐκ ἔστι νόμος, οὐδὲ παράβασις», ἢ «ἀμαρτία οὐκ ἔλλογεῖται μὴ ὄντος νόμου», ἢ «τὴν ἀμαρτίαν οὐκ ἔγνων εἰ μὴ διὰ νόμου», ἢ «χωρὶς νόμου ἀμαρτία νεκρὰ» κλπ. (Ρωμ. γ' 20, δ' 15, ε' 13, ζ' 7 ἐπ.). Βεβαίως ὁ ἀπόστολος ὁμιλεῖ περὶ τῆς σχέσεως τῆς ἀμαρτίας πρὸς τὸν Μωσαϊκὸν Νόμον. Ἡ ιδέα ὅμως εἶναι πάντως ἢ αὐτὴ καὶ διὰ τὸν ὅλον κόσμον τοῦ ποινικοῦ δικαίου, ὅπου διὰ τὴν ἀποτροπὴν πάσης αὐθαιρεσίας καί, ἀντὶ τρομοκρατήσεως, πρὸς διασφάλισιν τῆς κοινωνικωτέρας ἀντιλήψεως τῆς παροχῆς ἐγγυήσεως εἰς τὸν ἐν πολιτείᾳ βιοῦντα ἄνθρωπον εἶναι καθιερωμένοι οἱ κανόνες ὅτι ἐγκλημα δὲν ὑπάρχει καὶ ποινὴ δὲν ἐπιβάλλεται ἄνευ νόμου ὀρίζοντος προηγουμένως αὐτὴν (Σύνταγμα 1911, ἀρθρ. 7). Εἶναι περιττὸν νὰ ἐξαρθῇ πόση ἠθικὴ ἀξία περικλείεται εἰς τὴν ἀρχὴν ταύτην, τὴν ὁποῖαν ἐκ τῶν συγχρόνων νομοθεσιῶν μόνον ὁ σοβιετικὸς ποινικὸς Κώδιξ τοῦ 1926 καὶ ὑφ' ὠρισμένης ἐπόψεως καὶ τὸ φασιστικὸν

(9) Πρὸβλ. Mommsen, Römische Strafrecht (1899), σελ. 1038 ἐπ., Schulz, Prinzipien des Röm. Rechts, σελ. 118 ἐπ., E. Levy, Gesetz und Richter im Kaiserlichen Strafrecht, «Bulletino dell' Istituto di diritto romano», 4 (1938), σελ. 76 ἐπ., 92 ἐπ., 152 ἐπ., Ἡλ. Γάφρου, Ποινικὸν Δίκαιον, I (1947) §3 σελ. 9.

καὶ τὸ ἐθνικοσοσιαλιστικὸν δίκαιον μέχρι τῆς καταρρευσώσεως των δὲν ἀνεγνώριζον. Ἐρρησις τῆς ἀρχῆς αὐτῆς δὲν σημαίνει μόνον ἀυθαίρετον ποινικὸν δίκαιον, ἀλλὰ καὶ πλήρη ἐγκατάλειψιν πάσης ἰδέας ἐγγυήσεως ἐκ μέρους στοιχειώδους τινὸς κράτους δικαίου. Καὶ τοῦναντίον ἀποδοχὴ τῆς σημαίνει τὸν ἀκρογωνιαίον λίθον εἰς τὴν οἰκοδόμησιν τῆς ἐξασφαλιστικῆς τοῦ ἀτόμου λειτουργίας παντὸς ποινικοῦ δικαίου⁽¹⁰⁾. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἄπορον ὅτι ἡ ἀρχὴ αὕτη εὐρίσκει, ἔστω καὶ ἐξ ἄλλης ἀφορμῆς καὶ εἰς ἄλλον κύκλον ἰδεῶν, τὴν σαφῆ τῆς διατύπωσιν εἰς τὰς ἐπιστολάς τοῦ Παύλου, τὸν ὁποῖον ὁ ἀγὼν ὑπὲρ τοῦ δικαίου καὶ ὑπὲρ τοῦ ἠθικοῦ τὸν ἔφερεν εἰς τὴν ἀντίθεσίν του πρὸς τὴν αὐστηρότητα τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου, εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης ὡς «πληρώματος» τοῦ νόμου αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν σαφῆ διαστολὴν τοῦ ξηροῦ γραμματος ἀπὸ τοῦ «ζωοποιοῦ» πνεύματος παντὸς κειμένου. Ἡ ἀρχὴ ὅτι «χωρὶς νόμου ἁμαρτία νεκρὰ» εἶναι ἀπόκρημα τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας παντὸς δικαίου, ἀξίωμα τόσον νομικὸν ὅσον καὶ ἠθικὸν καὶ δι' αὐτὸ ἀξίωμα καθολικῆς σημασίας διὰ τὸν κόσμον καὶ τῆς ἠθικῆς ἀλλὰ καὶ τοῦ δικαίου.

VII. Ἴσως δὲν εἶναι λοιπὸν μετὰ τ' ἀνωτέρω ἐξεξητημένον νὰ λεχθῆ, ὅτι πράγματι εἰς τὰς ἐπιστολάς τοῦ Παύλου ἀπαντῶνται φράσεις πού ἀποσαφηνίζουν τὴν θέσιν του ἔναντι τῶν περισσοτέρων θεμελιωδῶν προβλημάτων τοῦ κόσμου τοῦ δικαίου⁽¹¹⁾. Βεβαίως ὁ φλογερὸς ἀγωνιστὴς κατὰ τῆς παντοδυναμίας τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου, ὁ θεωρητικὸς ἀπόστολος τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ τῆς ἐξ ἀποκα-

λύψεως σωτηρίας, κατέχεται ἀπὸ τινὰ ἀπέχθειαν πρὸς τὰς στενὰς νομικὰς συζητήσεις καὶ πρὸς τὴν νομικὴν ἐπιχειρηματολογίαν. Πράγματι δὲ εἰς τὴν πρὸς Τίτον ἐπιστολὴν του (γ' 9) δὲν διστάζει ν' ἀποσαφηνίσῃ ὅτι αἱ «νομικαὶ μάχαι» εἶναι «ἀνωφελεῖς καὶ μάταιοι», διότι αὐτὸ τοῦ ἐπέβαλεν ἡ ἀντίθεσις του πρὸς τὸν ἐρμηνευτικὸν φαρισαϊκὸν τοῦ ἀκαταλύτου Μωσαϊκοῦ Νόμου. Ὁ παλαιὸς ὅμως μαθητὴς τοῦ εὐρυμαθοῦς Γαμαλιήλ, ὁ ἀνατραφεὶς εἰς τὸ κλίμα τῆς ἀκμῆς τοῦ Ρωμ. Δικαίου καὶ τῶν ἑλληνικῶν νομικοφιλοσοφικῶν συζητήσεων, τέλος ὁ ἴδιος ἄλλοτε διδάσκαλος τοῦ Νόμου τοῦ Μωϋσέως, δὲν ἠδύνατο νὰ λησμονήσῃ τὸ ὑπόστρωμα τῆς ὅλης του πνευματικῆς μορφώσεως, ἀκόμη καὶ ὅταν μετὰ τὴν στροφὴν του εἰς τὸν Χριστιανισμὸν ἐδοκίμασε τὴν χάριν τῆς νέας αὐτῆς κοσμοθεωρίας. Ὁ Παῦλος, ὁ πολὺς ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν, ὠμίλησε πρὸς τὰ «ἔθνη», τὴν γλώσσαν τὴν ὁποῖαν αὐτὰ ἠδύνατο νὰ ἐνοήσουν. Καὶ ἡ γλώσσα αὐτῆ, χεῖμαρρος φιλοσοφικῶν καὶ ἠθικῶν θεωριῶν, παρέσυρε καὶ τοὺς μικροὺς νομικοὺς λίθους, ἔτσι ὅπως τοὺς ἐγνωρίσαμεν ἀνωτέρω εἰς σύντομον ἐποπτεῖαν, καὶ οἱ ὁποῖοι ὅσον μικροὶ καὶ ἀσήμαντοι καὶ ἐὰν φαίνωνται, ἀπαστρέπτουν καὶ σήμερον ἀκόμη ὡς ἀληθεῖς ἀδάμαντες εἰς τὸ στερέωμα τοῦ αἰωνοβίου πνευματικοῦ κόσμου, εἰς τὸν ὁποῖον ἐχωνεύθησαν κάθε λογῆς ἰδέαι, χριστιανικαί, ἑλληνικαὶ καὶ ρωμαϊκαί.

ΠΑΝ. Ι. ΖΕΠΟΣ

Καθηγητὴς Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

(10) Βλ. Radbruch, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 165, Ν. Χωρφαῖ, Ἐλλην. Ποιν. Δίκ. I (1943) § 2 σελ. 7.

(11) Δὲν ἐλλείπουν εἰς τὰς ἐπιστολάς καὶ ἄλλαι δευτερευούσης ὅμως σημασίας

διὰ τὸ σύστημα τοῦ δικαίου φράσεις τοῦ ἀποστόλου. Βλ. λ.χ. πρὸς Ρωμ. δ' 4: «τῷ ἐργαζομένῳ ὁ μισθὸς οὐ λογίζεται κατὰ χάριν, ἀλλὰ κατὰ ὀφείλημα», ὅπερ φαίνεται ὡς νὰ ἐνθυμίζῃ τὸν ἀμφοτεροβαρῆ χαρακτῆρα τῆς συμβάσεως ἐργασίας!

Ο ΠΑΥΛΟΣ ΚΑΙ Η ΕΠΟΧΗ ΜΑΣ

Όταν, πριν από 1900 χρόνια, ο μεγάλος Απόστολος των εθνών έπατοῦσε τὸ ἑλληνικὸ ἔδαφος, τὸ κλασσικὸ μεγαλεῖο εἶχε σβῦσει. Ὅ,τι ἀνομάσθηκε ἑλληνικὸ θιαῦμα, ὑπῆρχε μόνον σὰν ἀνάμνησις, σὰν ἀχνὴ ὀπτασία ἐνὸς μακρυνοῦ παρελθόντος. Κάτω ἀπὸ τὶς σκιὰς τῶν μεγάλων σοφῶν, πὺν ἡ διδασκαλία τοὺς εἶχε γίνεϊ γιὰ τοὺς ἐθνικοὺς, ὅπως ὁ Μωσαϊκὸς Νόμος γιὰ τοὺς Ἰουδαίους, «παιδαγωγὸς εἰς Χριστόν», ἐβασίλευε ἡ κατὰπτωσις τῶν σοφιστῶν καὶ ἡ ὑλοφροσύνη τοῦ ἑλληνιστικοῦ κόσμου. Στὸ κλεινὸ ἄστν, πὺν εἶχε γνωρίσει τέτοιες λαμπρὲς ἡμέρες δόξης, συνωστίζετο τὴν ἄνθρωπον τὴν ἄνθρωπον χωρὶς βαθύτερο περιεχόμενον, πὺν μόνον τὸ καινούργιον καὶ τὸ φανταχτερὸ ἐκέντριζε τὴν προσοχὴν του. Καὶ ὁ Παῦλος, μόνος μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἀνθρωποθάλασσα, αἰσθανόταν μέσα του τὸ πνεῦμα τοῦ νὰ παροξυνεταί, ἔτσι καθὼς ἔβλεπε «κατείδωλον οὖσαν τὴν πόλιν».

Τότερα ἀπὸ 20 αἰῶνες, ποῖα συναισθήματα καὶ ποιὲς σκέψεις θὰ κατεῖχαν τὸν Ἀπόστολο ἂν βοισκόταν, ἔτσι ἔξαφνα, μπροστὰ στὸ πανόραμα τῆς συγχρόνου ἀνθρωπότητος; Μήπως καὶ πάλιν θὰ ἔπρεπε τὸ πνεῦμα του νὰ παροξυνετῆ ἀντικρύζοντας, ὄχι βέβαια ἀγάλματα καὶ βωμοὺς, ἀλλὰ μερικὲς ἀπὸ τὶς χαρακτηριστικώτερες ἐκφάνσεις τοῦ πολιτισμοῦ μας; Ἡ τεχνικὴ πρόοδος μὲ τὶς ἀναρίθμητες μηχανὲς καὶ τὰ ἐργοστάσια τῆς μαζί μὲ τὸ αἶσθημα τῆς ὑπερηφανείας καὶ τῆς ἀσφαλείας πὺν ἐμπνέει στὸν σύγχρονον ἄνθρωπον. Τὰ ὑλικά ἀγαθὰ καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἰσχὺς πὺν πίσω τους τρέχουν, σὲ μιὰν ἔξαλλη κοῦρσα, οἱ μάξες. Ὁ καινούργιος ἄρρωστος μυστικισμὸς γύρω ἀπὸ ἰδεολογικὰ ρεύματα καὶ τοὺς ἀνθρώπους πὺν τὰ ἐνσαρκώνουν.

Ὅλ' αὐτὰ, κάτω ἀπὸ μιὰ διαφορετικὴ βέβαια μορφή, δὲν θὰ τοῦ θύμιζαν τὶς θεότητες ἀπὸ τὶς ὁποῖες περιμένε τὴ σωτηρία του ὁ ἀρχαῖος κόσμος; Καὶ οἱ διάφορες ἀξίες μὲ ἀρχικά κεφαλαῖα; Ἀδελφότης, Ἐλευθερία, Δύναμις, Εἰρήνη; Τί θὰ σκεπτόταν γι' αὐτὲς ὁ Ἀπόστολος;

Ἀξίες... Πόσο ὑπερήφανος ἦταν καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι γι' αὐτὲς ὁ αἰῶνας μας! Οἱ πολλοὶ νομίζουν, πὺν τὴν ἄνθρωπον πρῶτῃ φορὰ στὴν ἐποχὴ μας, ἔκαμαν τὴν ἐμφάνισιν τοὺς μέσα στὴν ἱστορία. Καὶ ξεκοῦν, πὺν ὁ Παῦλος τὶς ἔφερνε μαζί του, τότε πὺν συνεπαρμένος ἀπὸ τὴν μεγάλην του σκέψιν ὅτι τὸ Εὐαγγέλιον ἀνήκει σὲ ὅλη τὴν ἀνθρωπότητα, ὠδηγημένος ἀπὸ τὸ ὄραμα τοῦ Μακεδόνας (Πράξ. ἰστ' 9), ἔφθανε στὴν Εὐρώπῃ. Λησιμονοῦν τοὺς ἀγῶνες καὶ τὶς θυσίας του γιὰ τὴν ἐμπέδωσιν καὶ τὴν κατοχύρωσιν τῶν ἀξιῶν αὐτῶν μέσα σὲ μιὰ ἐποχὴ πρωτοφανοῦς πνευματικῆς παρακμῆς. Ναι! Ὁ ἄνθρωπος πὺν ἔγραψε στοὺς Γαλάτας «ἐν ἐλευθερίᾳ ἐκλήθητε» καὶ μὲ τὶς ἀλυσίδες στὰ χέρια στάθηκε καὶ μίλησε ὡς ἴσος πρὸς ἴσον σὲ ἄρχοντες καὶ βασιλεῖδες, δὲν ἐπερίμενε ἀπὸ τὴν ἐποχὴ μας νὰ μάθῃ τί εἶναι ἐλευθερία. Καὶ δὲν εἴμεθα ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι τῶν νεωτέρων χρόνων, πὺν θὰ διδάξουμε τί θὰ εἶπῃ ἁδελφότης, σὲ κείνον πὺν χάρισε στὸν κόσμο τὴν ἀσύγκριτη εἰκόνα τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, ὅπου «εἴτε πάσχει ἐν μέλος συμπάσχει πάντα τὰ μέλη, εἴτε δοξάζεται ἐν μέλος συγχαίρει πάντα τὰ μέλη».

Ἀλλὰ τὸ ἔργο τοῦ Παύλου ἔχει πολὺ μεγαλύτερη σημασία ἀπὸ μιὰ ἀπλὴ προβολὴ ἀξιῶν. Ὁρισμένους ἀπ' αὐτὲς εἶχε ἄλλωστε καὶ ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ φιλοσοφία, ἔστω καὶ ἂν τὸ περιεχόμενον πὺν τοὺς ἔδινε δὲν ἦταν τόσο πλατὺ καὶ μεγάλο, ὅσο

φανερώνεται στὴ σκέψι τοῦ Ἀποστόλου. Ὁ Παῦλος μᾶς ἔφερε κάτι πολὺ σημαντικώτερο. Τὴν πίστι, τὸ θεμέλιο τῶν ἀξιῶν. Δὲν ἦταν μόνο οἰκοδόμος. Ἦταν πολὺ περισσότερο: ὁ θεμελιωτὴς. Μᾶς τὸ λέει ὁ ἴδιος: «ὡς σοφὸς ἀρχιτέκτων θεμέλιον τέθεικα». Θεμέλιον ἱκανὸ νὰ φέρῃ τὸ βάρος τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως, ἦταν ἐκείνο πὺν κυρίως προσέφερερ στὴν ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ.

Ὅλα τὰ εἶδε στὴ σχέσι τους μὲ τὸ θεμέλιο. Ἀπὸ αὐτὴ τὴ σκοπιὰ ἀντίκρουσε καὶ ἀγκάλιασε μὲ τὸ ἀέτιο, πνευματικὸ του βλέμμα, ὅλα ὅσα συγκροτοῦν ἡν ἀνθρωπίνῃ ζωῇ καὶ ἱστορία. Τὸ θεμέλιό του εἶναι στήριγμα καὶ μέτρο κάθε ἀξίας. Εἶναι τὸ κέντρο ἀπ' ὅπου πρέπει νὰ ξεκινοῦν καὶ πρὸς τὸ ὅποιο πρέπει νὰ τείνουν ὅλες οἱ ἐπιδιώξεις καὶ οἱ ἀγῶνες τοῦ ἀνθρώπου. Γιὰ τὸν Παῦλο, δὲν μπορεῖ νὰ νοηθῇ ἀξία τῆς ζωῆς, ἀνεξάρτητη, χωρὶς σύνδεσμο ζωτικὸ μὲ τὸ θεμέλιο. Δικαιοσύνη εἶναι γι' αὐτὸν ἡ «δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ». Ἀγάπη, ἡ ἀγάπη του πὺν ἐκκέχεται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ Πνεύματος Ἁγίου τοῦ δοθέντος ἡμῖν». Ἐλευθερία, «ἡ ἐλευθερία ἣ Χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσε». Ὁ ἴδιος ὁ ἀνθρώπος δὲν εἶναι ἀξία, παρὰ μόνο γιατί εἶναι δημιούργημα καὶ ἀντικείμενο τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, πὺν κορυφώνεται στὸ μεγάλο μυστήριο τῆς σωτηρίας καὶ τῆς λυτρώσεως. Ὁ ἀνθρώπος τοῦ Παύλου καὶ ἡ ὅλη ζωῇ του δὲν εἶναι ἀξίες αὐτόφωτες. Παίρνουν τὴ ζωτικὴ δύναμι, τὸ φῶς, τὴν κίνησι, τὴ ζεστασιά, ἀπὸ τὸν μεγάλο Ἥλιο τοῦ Θεοῦ, πὺν λάμπει αἰώνια στὸ κέντρο τοῦ πνευματικοῦ στερεώματος.

Αὐτὴ ἡ βασικὴ γραμμὴ πίστεως τοῦ Παύλου, τὸν φέρνει ριζικὰ ἀντιμέτωπο μὲ τὴ νοοτροπία τοῦ νεωτέρου κόσμου. Ἄν ἐρχόταν καὶ πάλιν ἀνάμεσά μας, ἡ πνευματικὴ του ὀξυδέρκεια, πὺν σὰν ἀστραπὴ φώτιζε τὰ σκότη, δὲν θὰ δυσκολευόταν νὰ καθορίσῃ τὸ νόημα τῶν καιρῶν. Ἀμέσως θὰ ἔκανε τὴν διάγνωσι πὺς ζῆ, πὺς ζοῦμε ὅλοι μας, τὸ κορυφωμα καὶ τίς τραγικὲς συνέπειες μᾶς ἐπαναστάσεως, πὺν μοναδικὸ σκοπὸ εἶχε, νὰ σπάσῃ τὸν ἄξιοτα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, πὺν ἐκεῖνος

εἶχε τοποθετήσῃ. Ὁλόκληρη ἡ τραγωδία τῆς ἐποχῆς μας, θὰ μᾶς ἐξηγοῦσε, ὅλες αὐτὲς οἱ συγκρούσεις, τὰ ἐρείπια, οἱ πόλεμοι, δὲν εἶναι παρὰ ἐξωτερικὲς ἐκδηλώσεις, πὺν πηγὴ καὶ δημιουργικὸ αἴτιο ἔχουν ἓνα καὶ μόνο, ἀνυπολογίστου σημασίας, πνευματικὸ ἢ μᾶλλον ἀντιπνευματικὸ, γεγονός. Τὴν ἄρνησι.

Κι' αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια. Ἡ ἐποχὴ μας πῆγε στὴν ἀποστασία. Πολεμικὸ τῆς σάλπισμα ἦταν: Ὁ ἀνθρώπος δὲν μπορεῖ νὰ ζῆσῃ, ἐφ' ὅσον ὑπάρχει ὁ Θεός! Κάτω ἀπὸ τὴ σιὰ τῆς πίστεως δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρχῃ ἀνθρωπίνῃ ἀξία καὶ ἀνθρωπίνῃ ἐλευθερία! «Καὶ ἂν ἀκόμη ἔγραφε ὁ Dietrich Kerler, μποροῦσε νὰ ἀποδειχθῇ μαθηματικῶς ὅτι ὁ Θεὸς ὑπάρχει, δὲν θέλω νὰ ὑπάρχῃ γιατί ἡ ὑπαρξίς του θὰ περιορίζε τὸ μεγαλεῖο μου». Γι' αὐτὸ ὁ Θεὸς πρέπει νὰ πεθάνῃ. «Ἐμᾶστε οἱ δολοφόνοι τοῦ Θεοῦ», φώναζε ὁ Νίτσε καὶ τὸ πολυκύμαντο πνεῦμα του γέμιζε ταυτόχρονα καύχησι καὶ τρόμο. Ἔτσι, ἐνῶ ἡ ἐπιστήμη ἔξετόπισε τὸν ἀνθρώπο ἀπὸ τὸ κέντρο τοῦ ὕλικου κόσμου πὺν κατεῖχε ὀλόκληρους αἰῶνες, στὸ πνευματικὸ πεδίο γινόταν τὸ ἀντίθετο. Μὲ μιὰ κίνησι πολὺ πὺν βαρεῖα σὲ συνέπειες ἀπὸ τὴν ἀνακάλυψι τοῦ Κοπερνίκου, ὁ σύγχρονος ἀνθρώπος κατέλυε—τοῦλάχιστον ἐπάσχιζε νὰ καταλύσῃ—τὸ θεοκεντρικὸ ἢ ἀκριβέστερα χριστοκεντρικὸ πνευματικὸ σύμπαν τοῦ Παύλου καὶ τὸ ἀντικαθιστοῦσε μὲ ἄλλο, ἀνθρωποκεντρικὸ.

Ἡ μᾶλλον δὲν τὸ καταργοῦσε ἐντελῶς, τοῦ ἄλλαζε μόνον τὸ κέντρον: Ἡ ἄρνησις τοῦ νεωτέρου κόσμου δὲν ἦταν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς πέρα γιὰ πέρα ὀλοκληρωτικὴ. Οἱ πνευματικὲς ἀξίες, πὺν ὁ Παῦλος ἔφερε στὴν Εὐρώπη, ἦταν πάρα πολὺ βασικὲς γιὰ νὰ πιστέψῃ καὶ ὁ πὺν ἀφελὴς πὺς ἦταν δυνατὸν ὁ ἀνθρώπος καὶ ὁ πολιτισμὸς νὰ τίς στερηθοῦν. Γι' αὐτὸ ἡ ἄρνησις δὲν ἐπεξετάθη ἀμέσως καὶ σ' αὐτὲς. Ὁ Feuerbach μάλιστα, μᾶς ἐξηγεῖ ὅτι πραγματικὸς ἄθεος δὲν εἶναι ἐκεῖνος πὺν καταργεῖ τὸν Θεὸ ὡς ὑπαρξί, ἀλλὰ ἐκεῖνος πὺν ἀρνεῖται τίς θεῖες ιδιότητες, ὅπως ἡ ἀγάπη, ἡ σοφία, ἡ δικαιοσύνη. «Αὐτὲς οἱ ιδιότητες, μᾶς λέει, ἔχουν μιὰ δικὴ τους ἀνεξάρτη-

την σημασία. Μὲ τὴν ἀξία τους ὑποχρεώ-
των τὸν ἄνθρωπο νὰ τὶς ἀναγνωρίσει.
Τοῦ ἐπιβάλλοντα... εἶναι οἱ ἴδιες καταστά-
σεις τοῦ ἑαυτοῦ των». Πρέπει λοιπὸν ὁ
νέος ἄνθρωπος τοῦ οὐμανισμοῦ νὰ μὴν τὶς
ἀρνηθῆ, νὰ τὶς κρατήσῃ.

Ἔτσι, ἡ ἄρνησις δὲν ἦταν μόνον ἄρ-
νησις, ἀλλὰ καὶ θέσις. Ἡ θέσις ὅτι ὁ ἄν-
θρωπος μπορεῖ νὰ καλλιεργήσῃ τὶς ἀξίες
μόνος του, νὰ τὶς θεμελιώσῃ ἐπάνω στὸν
ἴδιο τὸν ἑαυτὸ μου. «Ὁ ἄνθρωπος, αὐτὸ
τὸ χωρὶς θεμέλιο, θεμέλιο τῶν ἀξιών»,
γράφει ὁ Σάρτρ, ἐκφράζοντας ἐπιγραμ-
ματικὰ τὸ περιεχόμενο τοῦ ἀθέου οὐμα-
νισμοῦ.

Πῶς ὅμως ἦταν δυνατό νὰ σβύσῃ ὁ ἥ-
λιος, πὺν ὁ Παῦλος εἶχε τοποθετήσῃ στὸ
κέντρον τοῦ πνευματικοῦ του συστήματος,
χωρὶς νὰ πάῃ καὶ ἡ ζωὴ στὸς πλανῆ-
τες, πὺν στρεφόνται γύρω του; Μὲ τὴν
ἄρνησι τῆς πίστεως, ὁ κόσμος τῶν ἀξιών
ἔγινε ἓνα μεγάλο νεκροταφεῖο. Μετεβλήθη
σ' ἓναν κόσμο σκιῶν. Χωρὶς τὸ θεμέλι-
ους, οἱ ἀξίες τῆς ζωῆς καὶ τοῦ πολιτισμοῦ
ἔγιναν χάριτοι πύργοι, ἔτοιμοι νὰ σαρω-
θοῦν ἀπὸ τὸ πρῶτο φύσημα τοῦ ἀνέμου.
Ἰδανικὰ νεφελώδη, ἔξω ἀπὸ τὴ ζωὴ, χω-
ρὶς σχέσι μὲ τὴν πραγματικότητα, χωρὶς
δύναμι γιὰ νὰ διαμορφώθουν τὴν πραγμα-
τικότητα. Οἱ ἀξίες πὺν ἐχωρίστηκαν ἀπὸ
τὴν πηγὴ τους, οἱ ἀξίες-εἶδωλα, ἐξέφτι-
σαν. Καὶ κάτι ἀκόμη χειρότερο. Ἐξω ἀ-
πὸ τὸ χριστιανικὸ θεμέλιο, κατὰ τὴν χα-
ρακτηριστικὴν ἔκφρασι τοῦ Chesterton, ἐ-
τρελλάθησαν. Ἄρχισαν τὸν πόλεμο ἡ μία
στὴν ἄλλη. Στ' ὄνομα τῆς δικαιοσύνης
χτυπιέται ἡ ἐλευθερία, στὸ ὄνομα τῆς εἰ-
ρήνης, ἡ δύναμις, στ' ὄνομα τῆς δυνάμεως
ἡ ἀγάπη. Ἐλειψε ὁ ἥλιος, τὸ ἑλκτικὸ κέν-
τρο, καὶ οἱ πλανῆτες βγήκαν ἀπ' τὶς τρο-
χιὰς τους, τὸ ἀνθρωποκεντρικὸ πνευματι-
κὸ σύμπαν διελύθη.

Τὸ λυκόφως τῶν εἰδώλων ἔφθασε. Καὶ
μαζὶ μ' αὐτὸ, τὸ λυκόφως τοῦ μεγαλύτερου
ἀπὸ τὰ σύγχρονα εἶδωλα. Τοῦ ἀνθρώπου!
Ποῦ εἶναι ἀλήθεια σήμερα ὁ ἄνθρωπος;
Ποιὰ εἶναι ἡ ἀξία του, πὺν θέλησε νὰ
κατοχυρώσῃ τάχα μὲ τὴν ἄρνησι; Ποῦ
εἶναι ἡ περιφρημὴ ἐλευθερία του πὺν ἐξή-
τησε, λησιμονώντας τὸ κήρυγμα τοῦ Παύ-

λου, ὅτι, «οὗ τὸ πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐ-
λευθερία», μαζρὰ ἀπὸ τὸν Θεό; Ποῦ εἶ-
ναι ἡ ἐλευθερία πὺν ὕμνησε ὁ Rouger de
l'Isle καὶ πὺν γιὰ χατήρι τῆς ἔτρεξε τό-
σο αἶμα; Γέμισε ὁ κόσμος ἀπὸ δούλους,
κατὰ γράμμα δούλους, σὰν ἐκείνους πὺν
εἶχε γνωρίσει ὁ Ἀπόστολος. Πάρα πέρα,
ἀπὸ ἐθελοδούλους. Καὶ ὅσοι ὀνομάζονται
ἐλεύθεροι, τὸ μόνο πὺν δὲν θυμίζου, εἶ-
νει ἡ εἰκόνα τοῦ ἐλευθέρου καὶ κυριάρχου
ἀνθρώπου, πὺν ὀνειρεύθηκε ὁ ἄθεος οὐ-
μανισμός. Τί κ' ἂν κατώρθωσαν ὡς τώρα
νὰ διατηρήσουν μίαν ἐξωτερικὴν ἐλευθερία;
Δοῦλοι τοῦ φόβου, εἶναι δοῦλοι τῆς ὕλης,
τῶν ἐφευρέσεων καὶ τῆς δυνάμεως, πὺν ἐ-
δημιούργησαν γιὰ νὰ κατακτήσουν τὴ φύ-
σι. «Ἐλευθερίαν αὐτοῖς ἐπαγγελόμενοι αὐ-
τοὶ δοῦλοι ὑπάρχοντες τῆς φθορᾶς»⁽¹⁾.

Καὶ ἡ ἀδελφότης, ἡ ἀγάπη; Αὐτὴ πὺν
τόσο φυσικὰ ἔρχεται στὸ κήρυγμα τοῦ
Παύλου καὶ θεμελιώνεται «ἐν Χριστῶ», πὺν
πηγάζει ἀπὸ τὸ χάρισμα τῆς υἰοθεσίας,
πὺν κάνει ὅλους ἀδέλφια, παιδιὰ τοῦ ἴδιου
Πατέρα; Ὡ, δὲν μιλά γι' αὐτὴν... Ὁ
ἄνθρωπος βρῖσκεται σὲ μιὰ τραγικὴ μονα-
ξιά. Τόσο κοντὰ τοπικῶς στὸ διπλανό του,
μέσα στὶς πολυθρόνες καὶ πικνοκατωκι-
μένες μεγαλοπόλεις, καὶ ὅμως τόσο μόνος,
ἀπελπιστικὰ μόνος.

Μονάχα ἡ δύναμις φαίνεται ἀκόμη νὰ
μεσουρανῆ. Δὲν εἶναι ὅμως ἡ δύναμις τοῦ
Παύλου, τὸ «ἐν δυνάμει Θεοῦ», πὺν δη-
μιουργεῖ πολιτισμούς. Εἶναι ἡ δύναμις-εἶ-
δωλο, ἡ ἀπάνθρωπη δύναμις, πὺν μπροστά
τῆς ἡ ἀνθρωπίνῃ ἀξία δὲν ἔχει καμία
πέρασι. Δύναμις πὺν γι' αὐτὸ φέρνει μέ-
σα τῆς τὸ σπέρμα τῆς αὐτοκαταστροφῆς.
Τῆς αὐτοκαταστροφῆς τοῦ ἀθέου οὐμανι-
σμοῦ.

«Ἐπόσχομαι τὸν ἐροχομὸ μιᾶς τραγικῆς
ἐποχῆς... Ὁλος ὁ εὐρωπαϊκὸς μας πολιτι-
σμός, τρέχει πρὸς τὴν καταστροφή του,
σὰν ἓνας χεῖμαρος πὺν τρέχει πρὸς τὸ τέρ-
μα του, πὺν δὲν σκέπτεται πιά, πὺν φοβᾶ-
ται νὰ σκεφθῆ... Θὰ εἶναι ἡ ἔλευσις τοῦ
μηδενισμοῦ». Δὲν ἦταν καθόλου ἀστοχὴ ἡ
προφητεία τοῦ Νίτσε. Μπροστά σ' αὐτὸ
τὰ χάος θὰ βρισκόταν σήμερα ἐκεῖνος πὺν

(1) Β' Πέτρου κεφ. 6' 19.

τὸν πολιτισμὸ αὐτὸ τὸν θεμελίωσε «ἐν κόποις, ἐν ἀγρυπνίαις, ἐν πληγαῖς, ἐν φυλακαῖς», μὲ μιὰ λέξι μὲ τὸ αἷμα του. Ἡ ψυχὴ του, περίλυπη μέχρι θανάτου, θὰ κυττοῦσε τὰ ὑλικά καὶ τὰ πνευματικά ἐρείπια. Δὲν θὰ τοῦ ἦταν μεγάλη παρηγοριὰ ἢ σκέψις, πὼς ἔτσι ἦταν φυσικὸ νὰ γίνῃ, πὼς ὅλα αὐτὰ δὲν θὰ εἶχαν συμβῆ ἂν ὁ κόσμος εἶχε μείνει πιστὸς σὲ ἐκεῖνο, ποῦ μὲ τόσο ἀγνή, χριστιανικὴ καύχησι ὠνόμαζε «τὸ εὐαγγέλιόν μου». Ὁ Παῦλος, ἦταν ὁ ἄνθρωπος ποῦ πάντα ἤθελε νὰ εἶναι συσταυρωμένος μὲ τοὺς ἀδελφούς του. Ὁ ἄνθρωπος ποῦ ἤχεται νὰ γίνῃ ὁ ἴδιος «ἀνάθεμα» μπροστὰ στὸ Θεὸ γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ λαοῦ του. Σκέψεις σὰν τὴν παραπάνω θὰ ἐπνίγοντο μέσα στὸν ὠκεανὸ τῆς ἀγάπης, ποῦ θὰ τὸν ἐπλημμύριζε μπροστὰ στὸ δροῦμα τῆς σημερινῆς, ἀποστατημένης ἀνθρωπότητος. Καὶ θὰ ἦταν ἔτοιμος πάλι νὰ ἀγωνισθῆ, νὰ πονήσῃ, νὰ σταυρωθῆ, «ἄχρις οὗ μορφωθῆ Χριστός» στὴν ψυχὴ τοῦ συγχρόνου κόσμου.

★

Μήπως λοιπὸν εἰς κενὸν ἔδραμε, ἢ ἐκοπίασε; Ὁχι... Τότε, στὰς Ἀθήνας, πολὺς ἦταν ὁ κόπος τοῦ ἕως οὗ ἀνακαλύψῃ μέσα στὸ πλῆθος τῶν εἰδώλων, τὸν βωμὸ ποῦ εἶχε τὴν ἐπιγραφή «ἀγνώστῳ Θεῷ». Σήμερα—ἔτσι καθὼς θὰ μπορούσε νὰ κἀνῃ τὸν γύρο τῆς ὑψηλῆς σ' ἓνα μικρὸ μέρος τοῦ χρόνου, ποῦ χρειάζονται τότε γιὰ μιὰ του περιοδία—ὁ Παῦλος θὰ ἐβλεπε παντοῦ νὰ ὀρθώνεται ὁ σταυρός, τὸ καύχημά του. Θὰ ἔμπαινε μέσα σὲ ὑπερόχους ναοὺς, σὲ μεγαλοπρεπεῖς μητροπόλεις, μνημεῖα ἀθάνατα τῆς ἐνδόξου πορείας τῆς πίστεως μέσα στοὺς αἰῶνας. Καὶ ἐκεῖ θὰ συναντοῦσε, στρατιᾶς δολοκλήρες, τοὺς πιστοὺς, τὰ πνευματικά του παιδιά, ποῦ ἐπλήθηναν σὰν τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὴν ἄμμο τῆς θαλάσσης.

Ποῖος μπορεῖ ν' ἀρνηθῆ πὼς μιὰ τέτοια συνάντησις θὰ ἦταν δραματικὴ; Τί λόγο θὰ δίναμε ἡμεῖς, τὰ ἑκατομμύρια τῶν πιστῶν τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος, οἱ φυσικοὶ συνεχισταὶ τοῦ ἔργου ποῦ ἄρχισε ὁ Ἀπόστολος, οἱ οἰκοδόμοι τοῦ χριστιανικοῦ οἰκοδομηματος, στὸ μεγάλο θεμελιωτῆ; Τί θὰ τοῦ λέγαμε γιὰ νὰ τοῦ ἐξηγήσωμε, τὸ πὼς ἐγι-

νε δυνατὸν νὰ ξεφυτρώσουν πάλι τὰ εἶδωλά, ἀνάμεσά μας;

Θὰ τοῦ ἀναφέραμε, βέβαια, τὰ ὅσα εἶπαμε παραπάνω. Θὰ τοῦ μιλοῦσαμε γιὰ τὴν ἄρνησι. Θὰ τοῦ λέγαμε καὶ ἄλλα πολλά. Ὅμως ἄρα γε θὰ εὔρισκε ἀρετὲς αὐτὲς τὶς δικαιολογίες μας; Ἡ θὰ μᾶς ἀντέτασσε τὴν προφητικὴ ἐκείνη φράσι: «Δι' ὑμᾶς βλασφημεῖται τὸ ὄνομά μου ἐν τοῖς ἔθνεσι»; Μήπως θὰ μᾶς ἔλεγε καὶ ἐκεῖνος μὲ τὴ σειρά του, ὅτι, μὲ τὴ στάσι μας τὴν ἀδιάφορη καὶ τὴν ἀπρόσεκτη, ἐμφανίσαμε στὸν κόσμον παραμορφωμένη τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ ὅπως ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος τὴν εἶχε παρουσιάσει; Καὶ πὼς ἔτσι, φταίμε κι' ἐμεῖς—ὄχι μόνον ἡμεῖς ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς—γιὰ τὴν ἄρνησι αὐτῆ· γιὰ τὸ ὅτι ἡ πίστις, ποῦ ἦταν ἄλλοτε ἡ πύρινη στήλη ποῦ ὀδηγοῦσε τοὺς λαοὺς στὴν ἱστορικὴ τους πορεία, ἔγινε, κατὰ τὴν ἔκφρασι τοῦ D. Sheppard, τὸ ὄχημα τῶν πρώτων βοθητῶν ποῦ ἀκολουθεῖ γιὰ νὰ μαζεύῃ αὐτοὺς ποῦ πέφτουν στὸ δρόμο;

Θὰ ἀναγνωρίζαμε βέβαια, μὲ ἀνδρική παρηγορία τὰ λάθη μας. Ὡστόσο, δὲν θὰ μέναμε καὶ ἐντελῶς ἀναπολόγητοι. Πρῶτα-πρῶτα, θὰ τοῦ λέγαμε, πὼς καταφέραμε, τὴ φλόγα ποῦ ἀναψε, νὰ τὴν κρατήσωμε ἄσβυστη μέσα στὴν καταιγίδα. Πῶς, παρ' ὅλη τὴν ἐπίθεσι τῆς ἀρνήσεως, καταφέραμε νὰ διασώσωμε τὴν ἀτίμητη ἀξία τῆς πίστεως, νὰ κρατηθοῦμε μέσα στὸ δυρό της, ἔστω καὶ στὴν τελευταία γραμμὴ ἀμύνης. Καὶ πὼς αὐτῆ μας ἡ ἄμυνα ἔκαμε, ὥστε ἀκόμα καὶ στίς ψυχὰς ὅπου ἡ πίστις ἔδουσε, τὸ λυκόφως της νὰ ἐξακολουθῆ νὰ πυρπολῆ τὸν ὀρίζοντα τῆς ζωῆς, νὰ μὴν ἀφίνη τίς ἀξίες της νὰ σβύσουν ἐντελῶς.

Κι' ὕστερα θὰ τοῦ δείχναμε τὴν ἀντεπίθεσί μας. Τὸ καινούργιο ξεκίνημα τοῦ Χριστιανισμοῦ γιὰ μιὰ νέα θεμελίωσι τοῦ πολιτισμοῦ. Τὴν στροφὴ στὴν ἐπιστήμη, στὴν πνευματικὴ ἡγεσία. Ἀκόμη, τὴν στροφὴ τῶν χριστιανῶν πρὸς ἓνα ἀρτιαμένο καὶ ἔμπρακτο Χριστιανισμό. Τὴν προσέγγισι καὶ πάλιν στίς πηγὰς ποῦ ἐκεῖνος, ὁ Παῦλος, μᾶς ἐχάρισε. Τὴν συναίσθησι τῆς εὐθύνης, νὰ ἐμφανισθοῦμε μέσα στὸν κόσμο τῆς ἀρνήσεως, «ἐν δυνάμει Θεοῦ», μὲ

τὴν δύναμι στὴν ὑπηρεσία τῆς ἀγάπης, πού πρέπει νὰ πάψη νὰ εἶναι «ἡ ὁσμὴ τῶν μικρῶν ψυχῶν» καὶ νὰ γίνη ἡ ἀρετὴ τῶν δυνατῶν ἀνθρώπων.

Καὶ στὸ τέλος, τὴν πίστι μας πὼς ἡ δύσις μπορεῖ νὰ ξαναγίνη ἀνατολή. Ἡ παρακμὴ, καινούργια ἀνθησι καὶ ζωὴ. Ἐὰν ἀγωνισθοῦμε, ἐὰν ξαναβαπτισθοῦμε στὸ ἠρωτικό καὶ ἀγωνιστικό του πνεῦμα. Ἐὰν ἐνδυσθοῦμε τὴν πνευματικὴ του πανοπλία καὶ πολεμήσωμε τώρα γιὰ τὸ οἰκοδόμημα ἐνὸς πραγματικῶν χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, μὲ τὸ ἴδιο ἀκατάβλητο θάρρος, τὴν ἴδια μαχητικότητα, πού ἐκεῖνος ἔδειξε στὸ θεμελιώμα του. Καὶ νά, μπροστά μας εἶναι κι' ὅλας οἱ πρῶτοι καρποὶ τῆς προσπαθείας μας! Πρῶγμα πού πολλαπλασιάζει τὶς δυνάμεις, γιὰ νὰ συνεχίσωμε τὸν καλὸν ἀγῶνα, πού μᾶς γεμίζει πίστι γιὰ τὸ μέλλον, ὅχι τὸ ἀτομικὸ μας, ἀλλὰ τὸ μέλλον τοῦ Χριστιανισμοῦ, πού ἐκεῖνος ἔφερε πρῶτος στὴν Εὐρώπη.

«Ἀναστὰς βοήθησον ἡμῖν!» Ἦταν, πρὶν εἴκοσι αἰῶνες, ἡ κραυγὴ τῆς εὐρώπης πρὸς τὸν Παῦλο. Ἐπὶ κλησις ἀγωνιώδης, πού πρέπει σήμερα νὰ γίνη φωνὴ ὀλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος. Μία πίστις χρειάζεται γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ δυτικοῦ κόσμου, ὅπως ἔγραφαν σὲ ἓνα ὄραϊο, χριστουγεννιάτικο ἄρθρο τους, οἱ «Τάϊμς» τοῦ Λονδίνου. Μία πίστις πού θὰ ξαναδώσῃ ζωὴ στὶς ἀξίες τοῦ πολιτισμοῦ, θὰ τὶς ξανακάνῃ δυνάμεις δημιουργικῆς. Πίστις, πού δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλη—ἡ ἱστορία τὸ ἐβεβαίωσε—ἀπὸ τὴν πίστι πού ἔζησε, ἐκήρυξε, καὶ μᾶς παρέδωσε. σφραγισμένη μὲ τὸ αἷμα τοῦ μαρτυρίου, ὁ Παῦλος.

Ἄν θέλωμε, βέβαια, οἱ σπασμοὶ πού σήμερα σπαράζουν τὸ σῶμα τῆς ἀνθρωπότητος νὰ μὴν εἶναι ἴσως θανάτου, ἀλλὰ ὠδίνες τῆς γεννήσεως ἐνὸς καινούργιου κόσμου!

Δ. ΠΥΡΓΙΩΤΗΣ

ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΩΝ ΣΟΦΩΝ

*Ἠρθες.

Καὶ κοίταζες τὰ εἶδωλα
πού γεμίζαν τοὺς δρόμους.

Κι' ἂν τοῦτοι ἐδῶ λατρεύουνε
τῆς σκέψης τὸ παιχνίδιασμα
τῆς ὁμορφιάς τοὺς νόμους,

Κι' ἂν ἐδῶ κάτου
—τῶξερες

μωρία πὼς θάταν ὁ Σταυρὸς
καὶ χλεύη τ' ἄκουσμά του,

κίνησες κι' ἤρθες, Παῦλε,
πιστὸς στῆς Δαμασκοῦ σου τῆ φωνῇ,

Κι' ἐστάθης
κι' ἔπαλλε τότε σου ἡ φωνὴ
στὴ σκέψη πὼς μπορεῖ
φλόγα ἱερὴ
στὶς ἀδειανὲς καρδιὰς ν' ἀνάψῃ.

Ἄνάσταση. Κι' ἀντήχησε
ξερὰ μέσα σ' αὐτιά τους.

Ἀπόκριση σοῦ δώσανε τὰ γέλια τους.
Λὲς κι' εἶχαν διπλοκλειδωθῆ
οἱ πόρτες τῆς καρδιάς τους.

Καὶ μ' ὅλα αὐτὰ, ποὺς εἶπε
πὼς στὸν ἀγέρα χτύπησαν τὰ λόγια σου
πὼς οἱ μαρμάρινες κολόνες δὲ λυγίσαν
πὼς δὲ τοὺς ἄγγιξε ἡ φωνὴ σου τὶς καρ-
[διές;

Καθὼς ἀργὰ τὸ λόφο κατεβαίνεις
νά, γύρνα πίσω σου καὶ δές:
Στὸ σούρουπο σκιὲς σκυφτῆς
σ' ἀκολουθοῦνε:
μιὰ, δυό, τρεῖς...
οἱ κερδισένες σου ψυχῆς
—κι' ὁ Διόνυσος, κι' ἡ Δάμαρις...

Κι' ἀκόμα δές!
Νά, ὄλοι ἐμεῖς
—παιδιὰ τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα.
Ἐσύ, πού μᾶς μαθαίνεις τὸν ἀγῶνα
κι' ἐμεῖς δικοὶ σου μιμητῆς.

ΧΑΡΑ ΚΡΙΣΠΟΥ

ΠΑΥΛΟΣ

(Πράξ. κα' 27—κβ' 24).

«Οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος οὐδὲ Ἕλλην, οὐκ ἔνι δοῦλος οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ· πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἕστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» (Γαλ. γ' 28-29).

ΧΟΡΟΣ

Τί νὰ συμβαίνει τάχα
Στὴν αὐλὴ τοῦ Ναοῦ!
Γιατὶ τρέχει ἔτσι ὁ κόσμος
Μανιασμένος καὶ φωνάζοντας;
Σὰ μελίσινα στριμώχνονται
Στὴν αὐλὴ τῶν Ἰουδαίων,
Τὶς γροθιές τους σηκώνουν
Κι' οὐρλιάζουν λυσσασμένα,
Χοῦφτες πετοῦνε χῶμα
Στὸν ἀγέρα, σ' ἀνάθεμα,
Οἱ ἱερεῖς σταματήσανε
Τὰ σφαχτάρια νὰ ρίχνουν
Πάνω στὸ Θυσιαστήρι!
Τί νὰ συμβαίνει τάχα
Στὴν αὐλὴ τοῦ Ναοῦ!
Οἱ Λεῦιτες σαλπίζουν
Θεέ μου! Κάποιος βεβήλωσε
Τὸ Ναὸ τοῦ Ἰσραήλ!
Οἱ φρουροὶ βιαστικὰ
Χειρονομώντας κλείνουν
Τὶς ἀτσαλένιες πόρτες.
Σπρώχνουν τ' ἀνθρωπομάνι
Ἐξω ἀπὸ τὸ Ναὸ!
Ὁ καπνὸς λιγοστεύει
Ἀπὸ τὰ ὀλοκαυτώματα.
Τί νὰ συμβαίνει τάχα
στὸ ἱερὸ τοῦ Ἰσραήλ!
Κάποιον σέρνουν μαζί τους
Ἐξω ἀπὸ τὸ Ναὸ!
Τὸν χτυποῦνε, τὸν σπρώχνουν,
Τὸν κλωτσοῦν, τὸν τραβοῦνε!
Θάναι αὐτὸς πὺν βεβήλωσε
Τὸ Ναὸ τοῦ Ἰσραήλ.
Νά, τὸν φέρνουνε δῶθε
Σὰν σφαχτάρι γιὰ σφάξιμο!

Ὅπου νᾶναι θὰ μάθουμε
Τὸ μεγάλο του κρίμα.
Πέστε μας τί συμβαίνει
Πέστε μας ποῖος βεβήλωσε
Τὸ Ναὸ τοῦ Ἰσραήλ

ΕΣΡΩΜ

(Ἐνας ἐξ Ἀσίας Ἰουδαῖος πρὸς τὸν ὄχλο).

Βοηθήστε κι' ἐσεῖς, ἄνδρες Ἰσραηλίτες,
Νὰ τιμωρήσουμε καθὼς τοῦ πρέπει
Τὸν ἀμναλο προδότῃ τῆς φυλῆς μας.
Τοῦτος ὁ ἄνθρωπος εἶναι πὺν διδάσκει
Στοὺς Ἕλληνες γυρνώντας καὶ στοὺς Βαρ-
[βάρους
Ἐνάντια στὸ λαὸ μας καὶ στὸ Νόμο μας.
Τοῦτο ὁ ἄνθρωπος εἶναι πὺν πηγαίνει
Στοὺς Φρύγες, στοὺς Ρωμαίους, στοὺς Γα-
[λάτες
Καὶ λέει πὺς τάχα ἐμεῖς εἴμαστε ἀνόητοι
Καὶ βέβαια θάναι ἀνόητος κι' ὁ Νόμος
Πὺν ὀρίζει τῆς περιτομῆς τὴν κάθαρη.
Καὶ λέει ἀκόμα, ὁ ἀθεόφοβος, πὺς φτάνει
Νὰ βαφτιστῇ κανεῖς μόνο στ' ὄνομα
Ἐκεῖνου τοῦ τρελοῦ τοῦ Ναζωραίου
Πὺν ἐδῶ καὶ λίγα χρόνια, θὰ θυμᾶστε,
Κήρυξε τὸν ἑαυτὸ του βασιλιᾶ μας
Κήρυξε τὸν ἑαυτὸ του γιὰ Θεὸ
Καὶ πέθανε τὸν θάνατο πὺν τοῦ ἄξιζε,
Τόδαμε οἱ γεροντότεροι ἀπὸ μᾶς
Μὲ τοὺς ληστῆς, στὸν αἴτιμο σταυρὸ του.
Κι' ὄχι μονάχα αὐτό· κηρύχνει ἀκόμα
Πὺς ὁ Θεὸς ὁ Σώστης τῶν πατέρων μας
Πὺν ἀπὸ τῆ γῆ τοὺς πῆρε τῆς Αἰγύπτου
Καὶ τοὺς ὠδήγησε μέσ' ἀπ' τὴν ἔρημο
Στερεύοντας στὸ διάβα τους τὴ θάλασσα
Κι' ἔγραψε μὲ τὸ δάχτυλό του τὸ ἴδιο

Στις πλάκες τοῦ Μωϋσῆ πάνω τὸν Νόμο του
 Τοῦτος λέει ὁ Θεὸς πὼς εἶναι ψεύτικος
 Καὶ πὼς μονάχα ἓνας Θεὸς ὑπάρχει
 Ἐκεῖνος ὁ τρελλὸς ὁ Ναζωραῖος!
 Γιὰ τούτα μιὰ τιμωρία τοῦ πρέπει
 Τὴν τύχη ν' ἀκολουθήσει τοῦ Θεοῦ του.
 Ποὺ πρόδωσε τὸν λαό του καὶ τὸν Νόμο.
 Κι' ἔφτασε ἀκόμα, ἀκοῦστε, ἀκοῦστε, κι'
 [ἔφτασε

Μέσ' στὸ Ἱερὸ κι' Ἕλληνες νὰ μᾶς φέρει
 Μολύνοντας τὸν ἅγιο τοῦτο τόπο.
 Βοηθήστε καὶ σεῖς, ἄνδρες Ἰσραηλίτες,
 Τ' ἄπιστο νὰ σκοτώσουμε σκυλί.

ΧΟΡΟΣ

Θάνατος στὸν προδότη
 Τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ Νόμου.
 Νὰ πεθάνει τοῦ ἀξίζει
 Κάτω ἀπ' τὸ πετροβόλημα
 Σὰν σκυλί λυσσασμένο.
 Σὰν σκυλῆκι πατήστε τον.
 Μόλυνε τὸ Ἱερό!
 Ντροπίασε τοῦ Ἰσραὴλ
 Τὸν λυτρωτὴ Θεό!
 Ἔσπειρε τὴν διχόνοια
 Σ' ὅλη τὴ διασπορά
 Στοὺς ἐθνικοὺς κηρύχνοντας
 Τ' ἅγια τοῦ Ἰσραὴλ!
 Ἐχάσε τῶν πατέρων του
 Τὸν Θεὸ καὶ προσκύνησε
 Κεῖνον τὸν Ναζωραῖο!
 Ναί, τὸν ἔχουμε ἀκούσει
 Νὰ κηρύχνει πὼς τάχα
 Δὲν ὑπάρχει Ἰουδαῖος
 Ἕλληνας ἢ Ῥωμαῖος
 Καὶ πὼς ὅλοι εἴμαστε τὸ ἴδιο
 Στ' ὄνομα τοῦ Χριστοῦ
 Τοῦ τρελλοῦ Ναζωραίου!
 Θάνατος στὸν προδότη
 Μόλυνε τὸ ἱερό.
 Ἐφερε εἰδωλολάτρες
 Στὴν αὐλὴ τῶν ἱερέων
 Ἀψηφῶντας ἀστόχαστα
 Τὴν παλιὰ ἐπιγραφή:
 —Μὴ τολμήσει κανένας
 Ἐξω ἀπ' τὸν Ἰσραὴλ
 Νὰ πατήσῃ τὸ πόδι του
 Στὸν ἱερό του περιβόλο.
 Κι' ἂν τολμήσῃ κανένας
 Ἄξιός θάνατι θανάτου.

Θάνατος στὸν ἱερόσυλο.
 Τὸ ἱερό βεβηλώθηκε!
 Νὰ σαλπίσουν οἱ σάλπιγγες
 Καὶ νὰ κλείσουν οἱ πόρτες
 Στις βαρειές τους ἀμάρτες.
 Τὸ ἱερό βεβηλώθηκε!
 Θάνατος στοὺς βεβήλους.

ΕΣΡΩΜ

Ἄνδρες Ἰσραηλίτες, τί καρτεροῦμε
 Καὶ δὲν θανατάνουμε τὸν βέβηλο;
 Βιαστήτε νὰ ξεπλύνουμε τὸ ντροπίασμα
 Τὸ κρῖμα ποὺ ξεπλένεται μὲ αἷμα,
 Πρὶν ἔρθῃ ὁ Λυσίας μὲ τοὺς στρατιῶτες

[του
 Καὶ μᾶς τὸν πάρουνε μέσ' ἀπ' τὰ χέρια
 Κι' ἀρχίσουνε τ' ἀτέλειωτα συμβούλια
 Τὰ δικαστήριά τους ποὺ δὲν δικάζουν
 Μὰ μάχονται σ' ἀνόητες κουβέντες
 Καὶ ποὺ ἀδικοῦνε ψάχνοντας τὸ δίκιο.
 Τί ξέρουν οἱ Ῥωμαῖοι ἀπὸ τοὺς νόμους μας;
 Στὸν Νόμο μας ἀμάτησε καὶ μόνον
 Ἄπ' τὸν δικό μας νόμο θὰ κριθῆ.
 Κι' ὁ νόμος ὁ δικός μας τὸ λέει ξάστερα
 Δίχως κουβέντες κι' ἄπραγα συμβούλια.
 Βέβηλος τοῦ ἱεροῦ, ἄξιος θανάτου!

ΧΟΡΟΣ

Τραβήξτε τον ἔξω ἀπ' τὸν περιβόλο
 Θάνατος... τὸ ἱερό
 Αἶρε αὐτόν, θάνατος
 Αἶρε αὐτόν, θάνατος
 Θάνατος, θάνατος.

(Ἔρχεται ὁ Λυσίας μὲ στρατιῶτες. Ὁ
 ὄχλος δὲν χτυπάει πιά τὸν Παῦλο. Οἱ
 στρατιῶτες τὸν παίρνουν καὶ τοῦ δένουν
 τὰ χέρια μὲ ἀλυσίδες).

ΛΥΣΙΑΣ

Γιὰ πέστε μου, Ἰουδαῖοι, τὸ τί τρέχει.
 Ἄν πρέπει νὰ κριθῆ σὲ τί εἶναι φταιχτής.

ΧΟΡΟΣ

Αἶρε αὐτόν, αἶρε αὐτόν
 Μᾶς ντροπιάζει στὰ ἔθνη
 Στὴν Ἀθήνα, στὴν Ἐφεσο
 Τὸ ἱερό καὶ τὸν Νόμο
 Περιτομή, τὸ βάφτισμα,
 τὸν τρελλὸ Ναζωραῖο,
 Θάνατος εἰδωλολάτρες

Τὴν περιτομή... Θάνατος
Αἶρε αὐτόν, αἶρε αὐτόν.

ΛΥΣΙΑΣ

Τὸ φταίξιμό του οἱ νόμοι θὰ τὸ κρίνουν
Τίποτες δὲν ἀκούω ἀπ' τὶς φωνές σας.

ΠΑΥΛΟΣ

(Στὸν Λυσία).

Κάτι θέλω νὰ πῶ ἂν μοῦ ἐπιτρέπεις.

ΛΥΣΙΑΣ

Μιλᾶς τὰ ἑλληνικά! Δὲν εἶσαι σὺ
'Ο στασιαστής ὁ Αἰγύπτιος πού βγήκε
στὴν ἔρημο σέροντας κάποιον ἀσκέρι
Κι' ὀρθώθηκε ὁ ἀστόχαστος ἐνάντια
Στὸ σιδερένιο θέλημα τῆς Ρώμης;

ΠΑΥΛΟΣ

Ἔτσι, χιλιάρχε. Γι' ἄλλον μὲ παίρνεις.
Ἐγὼ εἶμαι Ἰουδαῖος. Εἶμαι πολίτης
Τῆς Ταρσοῦ πούναι πόλη φημισμένη,
Καὶ σὲ παρακαλῶ νὰ μοῦ ἐπιτρέψεις
Μπροστά σου νὰ μιλήσω στὸ λαό.

ΛΥΣΙΑΣ

Ἄς εἶναι ἀφοῦ τὸ θέλεις τόσο, λέγε.
Κάτι μπορεῖ νὰ μάθω ἀκούγοντάς σε.

ΠΑΥΛΟΣ

Ἀκοῦστε με, πατέρες κι' ἀδελφοί.
Στέκω μπροστά σας σπέρμα τῆς φυλῆς σας,
Ἐέροντας πὼς δίκαιοι εἶστε κριτές.
Εἶμαι Ἰουδαῖος σὰν καὶ σᾶς· γεννήθηκα
Στὴν πόλη τὴν Ταρσό τῆς Κιλικίας.
Ἄκουσα τ' αὐστηρὰ τοῦ Νόμου λόγια
Ἄκόμα ἀπὸ τὰ πρῶτα μου ψελίσματα,
Στὰ πόδια καθισμένος τοῦ Δασκάλου,
Στὰ πόδια τοῦ σοφοῦ Γαμαλιήλ.
Αὐτὸς στάλαξε μέσα στὴν καρδιά μου,
Τὴν ἄπλαστη παιδιάτικη καρδιά,
Τὸ Νόμο καὶ τὴν πίστι στὸ Θεό μας.
Κι' ἤμουνα ζηλωτὴς ἐγὼ τῆς πίστεως μας
Φανατικὸς καθὼς εἶστε καὶ σεῖς.
Κι' ἤμουνα τῶν ἀλλόπιστων ὁ Διώχτης,
'Ο ἀλύπητος ὁ Διώχτης, πού μαστίγωνα
Κι' ἔσπρωχνα στὰ μπουντρούμα, ἄντρες,
[γυναῖκες,
Ποῦ ἢ πίστη τους τὸ μόνο ἦτανε κοῖμα
[τους.

Κι' ἦτανε τόσο ἀχόρταγο τὸ μῖσος μου
Ποῦ ἀκόμα δὲν ξεπλύθησαν τὰ χέρια μου
'Απ' τὸ αἷμα τῶν ἀθῶων καταδιωγμένων.
Πρῶτος ἐγὼ, τοῦ Νόμου ὁ ἀναμάρτητος,
Τὸ πρῶτο ἔριχνα πάντοτε λιθάρι.
Πολλοὶ θὰ μὲ γνωρίζετε ἀπὸ σᾶς.
Κι' ἴσως καὶ νὰ θυμᾶστε κάποιον Στέφανο,
Ποῦ πέθανε λιθαρочτυπημένος.
Τότες ἐγὼ κρατοῦσα τῶν φονιάδων
Τὰ ρούχα καὶ γελούσα καὶ κοροΐδευα
Μὲ τὸ φριχτὸ μαρτύριο διασκεδάζοντας.
Κι' ὕστερα σὰ νὰ μέθυσσα ἀπὸ τὸ αἷμα
Ποῦ ἔλουζε τὸ σκαμμένο του τὸ πρόσωπο,
Ἄρπαξα ἓνα λιθάρι ἀπὸ τῆ γῆς
Καὶ μ' ὄλη μου τὴ δύναμη τὸ πέταξα,
Χτυπώντας τον ἀνάμεσα στὰ μάτια!
Γύρισε ἐκείνος τότες καὶ μὲ κῆτταξε
Μὲ καλωσύνη, θᾶλεγες μ' ἀγάπη,
Τὴν ὥρα πού γονατιστὸς ἰκέτευε
Τὸν Θεὸ νὰ συγχωρήσει τοὺς φονιάδες του,
Τὸ κοῖμα νὰ μὴν πέσει στὰ κεφάλια μας!
Καὶ νοιώθω σὰ νὰ γραφτήκε ἀπὸ τότες
Μὲ τὸ αἷμα του πάνω στὸ μέτωπό μου
Σημάδι τῆς ντροπῆς, «Φονεὺς Στεφάνου».
Κι' ὅποτες μὲ κοιτάει κανεὶς στὸ πρόσωπο
Νομίζω πὼς τὸ κοῖμα μου διαβάζει·
Γιατὶ εἶμαι ἐγὼ τοῦ Νόμου ὁ ἀναμάρτητος,
Τοῦ Στεφάνου ὁ φονιάς, πού μὲ θυμᾶται,
Ποῦ ἦταν τὸ πρῶτο ἀγκάθι στὴν καρδιά

[μου,

Κι' ἔρχεται κάθε νύχτα στὰ ὄνειρά μου
Καὶ μὲ κοιτάει γεμάτος καλωσύνη
Μὲ κείνο του τὸ βλέμμα τῆς ἀγάπης!
Τέτοια ἦταν ἡ ζωὴ μου. Βουτηγμένη
Στὸ αἷμα τῶσων ἀθῶων καταδιωγμένων,
Κι' ὁ θάνατος τὸ διάβα μου ἀκολούθαγε.
Τοῦτα μποροῦν νὰ σᾶς τὰ βεβαιώσουν
Κι' ὁ Ἀρχιερέας καὶ τὸ Συνέδριο...
Μὰ κάποτες ἀπάντησα τὴν Ὁρα!
Τὴν Ὁρα πού, βουβή, σὲ κάποιον δρόμο
Τὸ βέβαιο πέρασμά της καρτερεῖ.
Κι' ἔμαθα ἀπ' τὰ δικά της χεῖλη πὼς
Δὲν ἤμουν κυνηγός, ἤμουν κυνήγι!
Τὴν Ὁρα πού προσμένει σ' ἓναν δρόμο...
Κι' ἦταν ὁ δρόμος πρὸς τὴν Δαμασκό.
Ἐεκίνησα νὰ πάω γιὰ νὰ μαζέψω
Τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ τρελλοναζωραίου,
Δεμένους νὰ τοὺς φέρω στὰ Ἱεροσόλυμα.
Κι' εἶχα μέσα στὸν σάκκο μου ἓνα γράμμα
'Απ' τὸν Ἀρχιερέα τοῦ Συνεδρίου

Ποῦ ἔλεγε πὼς ἐγὼ ἤμουν ὁ σταλμένος
Γιὰ νὰ συλλάβω τοὺς τρελλοὺς ἀπίστους.
Κι' εἶχα μαζί μου καὶ λόγους ἀνθρώπων
Ποῦ θὰ βοηθοῦσαν στ' ἄγριο ἀνθρωπομά-
[ζωμα.

Περάσαμε μερόνυχτα καλπάζοντας,
Ὅσπου ἕνα μεσημέρι ἐμπρὸς μας πρόβαλε
Στὴν ἄχνα τυλιγμένη ἡ Δαμασκός.
Πύρωνα ὁ ἥλιος πάνω στὰ κεφάλια μας
Καὶ μούσκνετε τὴ σάρκα μας ὁ ἰδρώτας,
Κι' ἔκοβε τὴν ἀνάσα μας ἡ κάψα.
Βγάζαν ἀφροῦς τ' ἀλόγατα ἀπ' τὸ στόμα
Δαγκῶναν μὲ μανία τὰ χαλινάρια
Κι' ἄχνιζαν τὰ γυαλιστερὰ κορμιά τους.
Κι' ἔξαφνα ἐκεῖ μὲ τύληξε μιὰ φλόγα!
Μιὰ φλόγα ποῦ μοῦ τύφλωσε τὰ μάτια.
Τ' ἄλογο ξαφνιασμένο ὀρθὸ στηλώθηκε
Σωριάζοντάς με χάμου. Καὶ κυλίστηκα
Καὶ σύρθηκα στὴν ἄμμο σὰν ἄγριμι
Ποῦ δέχτηκε σαῖτα στὴν καρδιά.
Καὶ τότες σὰν ἀπόμακρα, μὰ δίπλα μου,
Ἄκουσα μέσ' στ' αὐτιά μου μιὰ φωνή
γλυκειά:—«Σαοῦλ, Σαοῦλ, γιατί μὲ διώ-
[κεις;»

Δὲν ξέρω πόσην ὥρα νὰ βουβάθηκα,
Μὰ ὕστερα ξαναβρῆκα τὴ λαλιά μου
Καὶ ρώτησα δειλιά:—«Ποιὸς εἶσαι Κύριε;»
Καὶ μοῦ εἶπε:—«Εἶμαι ὁ Ἰησοῦς ὁ Να-
[ζωραῖος
Ποῦ ἐσὺ μὲ κνηγᾶς». Οἱ σύντροφοί μου
Εἶδαν τὸ φῶς ποῦ ἔτσι ἄξαφνα μὲ τύληξε
Καὶ τρόμαξαν καὶ σφάλισαν τὰ μάτια·
Μὰ τὴ φωνὴ ποῦ ἄκουσα δὲν ἀκοῦσαν.
Ρώτησα πάλι:—«Κύριε, τί νὰ κάνω;»
Καὶ μοῦ εἶπε:—«Σαῦλε, σήκω ὀρθὸς καὶ
[πήγαινε

Στὴ Δαμασκὸ καὶ κεῖ θὰ νὰ σοῦ ποῦνε
Γιὰ ποιὸν σκοπὸ ἀκριβὸ σ' ἔχω διαλέξει».·
Καὶ σίγησε ἡ Φωνή. Κι' ὅταν πρωτάνοιξα
Τὰ μάτια μου ξανά, ἤμουν τυφλός!
Μαῦρα πυχτὰ σκοτάδια μὲ τυλῆγαν
Ὅμοια μὲ τὰ σκοτάδια τῆς καρδιάς μου.
Μὲ πῆραν ἀπ' τὰ χέρια καὶ μὲ πῆγαν
Στὴ Δαμασκὸ οἱ συντρόφοί μου καὶ κεῖ
Σταλμένους ἀπ' τὸν οὐρανίό μου Κύριο,
Ἦρθεν ὁ Ἀνανίας νὰ μ' ἀπαντήσει
Κι' εἶπε:—«Σαῦλε, ἀδερφέ μου, ξαναἰδέξ».·
Ἐκεῖνο τὸ ἀδερφέ μου τὸ πρωτάκουστο,
Πόσο γλυκὰ ποῦ ἀντήχησε στ' αὐτιά μου!
Κι' ἔννοιωσα σὰ νὰ πέθανεν ὁ Σαῦλος

Κι' ἐντὸς μου ν' ἀναστήθηεν ὁ Στέφανος,
Ὁ Στέφανος ποῦ νίκησε πεθαίνοντας.
Τότες θαρρῶ πρωτάνοιξα τὰ μάτια
Στὸν κόσμον κι' ἦταν γέννησις καὶ θάνατος.
Ὁ κόσμος πόσο φαίνονταν καινούργιος!
Καινούργιος σὰν τοὺς χτύπους τῆς καρδιάς
[μου.

Καὶ μοῦ εἶπεν ὁ ἀσπρομάλλης, σοφός, γέ-
[ροντας:
—«Ὁ Θεὸς τῶν πατέρων μας σὲ διέλεξε
Ἀκόμα ἀπ' τῆς μητέρας σου τὰ σπλάγγνα
Νὰ μάθεις τὸ μεγάλο θέλημά Του
Νὰ δεῖς τὸ δίκαιό Του καὶ ν' ἀκούσεις
Τὴν ἴδια τὴ φωνὴ Του ἀπὸ τὸ στόμα Του·
Νὰ μαρτυρήσεις σ' ὄλους τοὺς ἀνθρώπους
Τί εἶδες καὶ τί ἄκουσες καὶ τί ἔννοιωσες.
Τίποτες δὲν σοῦ μένει πιά νὰ κάνεις
Μόνο νὰ βαφτιστεῖς, νὰ καθαρίσεις
Τὰ κρίματα ἀπὸ μέσα ἀπ' τὴν καρδιά σου
Τ' ὄνομα τοῦ Κυρίου σου ψιθυρίζοντας».·
Κι' ἔφυγα σὰν χαμένος στὴ φουροῦνα
Ποῦ ἀκόπαστη σάλο σήκωσε ἐντὸς μου.
Κι' ἦρθα σὰ νὰ μὲ ὠδήγαε κάποιον χέρι
Στὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ προσευχόμενονα
Μέρες μέσ' στὸ ἱερὸ κι' ἤμουνα σ' ἔκσταση
θαρρεῖς, ὅταν σιμά μου ἐκεῖ τὸν εἶδα.
Καὶ μοῦ εἶπε:—«Βιάσου. Φύγε ἀπ' τὴν Ἱε-
[ρουσαλὴμ

Γιατί δὲν θὰ πιστέψουνε τὰ λόγια σου».·
Κι' ἔφυγα φορτωμένος μὲ τ' ἀσήκωτο
Φορτίο τῶν φλογισμένων στοχασμῶν μου.
Πῆγα στὴν ἐρημιὰ τῆς Ἀραβίας
Ντυμένος μὲ τὸν τρίχινο χιτῶνα
Τῶν Βεδουίνων κι' εἶχα τὴ Σιωπὴ
Μονάχη μου συντρόφισσα κι' ὡς ὕφαινα
Πανὶ γιὰ τίς σκηνές τῶν καμηλιερῶν
Θαρρεῖς πὼς στὸ στημόνι καὶ στὸ ὑφάδι
Ἦφαινα τὴν καινούργια μου ζωὴ.
Στὸν ἴσχιον κάποιος ἔρημος φοινικιάς
Κάθισα σὰν μικρὸ παιδί νὰ μάθω.
Κι' ἔμαθα τὴ σοφία, πὼς ἤμουν ἄσοφος.
Κι' ἔμαθα τὰ ὅσα δὲν εἶναι νὰ μάθεις
Σ' ὅποιον σοφοῦ δασκάλου κι' ἂν καθίσεις
Τὰ πόδια κι' ὅσα ἀκόμα δὲν ἀκούστηκαν
Τ' ἀνθρώπινα τὰ χεῖλη νὰ τὰ λένε!
Κι' ἔμαθα τὰ ὅσα κλαίγοντας μαθαίνεις.
Κι' ἔμαθα πὼς γιὰ πάντα ἤμουν δεμένος
Μ' ἀθώρητα δεσμά, Δέσμιος Χριστοῦ.
Κι' ἔμαθα πὼς ἤμουν δέσμιος καὶ λεύτερος
Πρῶτη φορὰ δεμένος στὴ ζωὴ μου

Πρώτη φορά λεύτερος στη ζωή μου.
 Λεύτερος κι' ἂν ἀκόμα οἱ ἀλυσίδες
 Τοῦτες βαρειές τὰ χέρια μου βαραίνουν.
 Κι' ἔμαθα πὼς ὁ νόμος πὺν μᾶς δόθηκε
 Δὲν ἦτανε στέρια τροφή, μὰ γάλα,
 Γιὰ νήπια εἶχε δοθεῖ κι' ὄχι γιὰ ἄντρες
 Καὶ πὼς ἡ ἀληθινὴ περιτομὴ
 Δὲν εἶναι αὐτὴ πὺν γίνεται στὴ σάρκα
 Μὰ γίνεται κρυφὰ μέσ' στὴν καρδιά μας.
 Καὶ πὼς ὁ σταυρωμὸς τοῦ Ναζωραίου
 Πὺν τὸν θαρρεῖτε τάχα νάναι ντροπιασμο
 Δόξα ἦταν καὶ τιμὴ. Κι' ὁ σταυρωμένος
 Δὲν ἦτανε τρελλὸς μὰ γιὸς Θεοῦ
 Κι' ἔμαθα πὼς τὸ αἷμα πὺν ἀρογκύλησεν
 Ἐπὶ τὸ τρυπημένο Του πλευρὸ
 Στάλαξε στὶς καρδιές μας καθαρίζοντας
 Τὰ κρίματα πὺν κάναμε στὸ Νόμο.
 Καὶ πὼς μαζί Του πάνω στὸ σταυρὸ
 Σταυρώθηκε ὀλάκερος ὁ κόσμος
 Κι' ὀλάκερος ὁ κόσμος ἀναστήθηκε
 Σὰν κύλισε ἀπ' τὸν τάφο Του ἡ ταφόπετρα
 Κι' ἦταν ὁ Γολγοθᾶς τὸ θυσιαστήρι
 Πὺν σφάχτηκε ὁ Ἄμνὸς τοῦ λυτρωμοῦ μας
 Κι' ἔμαθα ἀκόμα πὼς ὁ Θεὸς ἀγάπησε
 Ὅλους μας τοὺς ἀνθρώπους κι' ὄχι τάχα
 Πὼς ἦταν ὁ ἐκλεχτός Του ὁ Ἰσραήλ!
 Κι' ἀκούγοντας ἐντὸς μου τὴν φωνὴ Του
 Ξεκίνησα κηρύχοντας τὸν Λόγο Του
 Στὰ ἔθνη....

ΧΟΡΟΣ

Τί προσμένουμε ἀκόμα!
 Δὲν ἀκοῦτε τί λέει!
 Δὲν ἀκοῦτε βλαστήμιες
 Δὲν ἀκοῦτε ντροπή!
 Δὲν εἶναι γιὰ νὰ ζήσει
 Θάνατος στὸν προδότη
 Θάνατος στὸν τρελλὸ
 Πὺν τὸν Θεὸ του ἀρνήθηκε
 Πρόδωσε τὸν λαὸ του
 Πρόδωσε τὸν Ἰσραήλ.
 Τί προσμένεις, Λυσία;

Ἄσε μας νὰ τοῦ δώσουμε
 Τὴν τιμωρία πὺν πρέπει.
 Τ' Ἄγια τοῦ Ἰσραήλ
 τᾶριξε στὰ σκυλιὰ
 Τοῦ Θεοῦ μας τὸν Νόμο
 Κήρυξε στοὺς Βαρθάρους.
 Μόλυνε τὸ ἱερό.
 Τὸ λέει ἑξάστερα ὁ Νόμος
 Βέβηλος τοῦ ἱεροῦ
 Ἄξιος ἐστὶ θανάτου.
 Θάνατος στὸν προδότη
 Θάνατος, θάνατος,
 Θάνατος, θάνατος....

(Οἱ στρατιῶτες παίρνουν τὸν Παῦλο
 μέσα στὴν Παρεμβολή. Ἐνῶ ἀκούγονται
 ἀτόμακρα οἱ φωνές τοῦ ὄχλου).

ΛΟΤΚΑΣ

Κι' ὅταν ἦρθε τῆς λύτρωσης
 Τ' ἀναστάσιμο μῆνυμα
 Δὲν τ' ἀκοῦσαν τ' αὐτιά μας...
 Ἄκοψ ἀκούσετε
 Καὶ οὐ μὴ συνῆτε...
 Ἦρθες κι' ἦταν τὰ μάτια μας
 Τυφλωμένα ἀπ' τὸ μῖσος...
 Καὶ βλέποντες βλέπετε
 Καὶ οὐ μὴ ἴδητε...
 Στ' ἀπαλό σου τὸ πέρασμα
 Τ' ἄξαφνο, δὲν σπατάρησαν
 Οἱ νεκρές μας καρδιές...
 Ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδιά
 Τοῦ λαοῦ τούτου,
 Καὶ τοῖς ὡσί βαρέως ἤκουσαν,
 Καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμισαν,
 Μήποτε ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς
 Καὶ τοῖς ὡσὶν ἀκούσωσι
 Καὶ τῇ καρδίᾳ συνῶσι
 Καὶ ἐπιστρέψωσι
 Καὶ ἰάσωμαι αὐτούς....
 Κύριε! Συγχώρεσέ μας!

ΑΝΤΩΝΗΣ ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΣ

« ΔΙΑΒΑΣ ΒΟΗΘΗΣΟΝ ΗΜΙΝ »

Τὰ τρία ζευγάρια πόδια, πού προχωροῦσαν μὲ ἀργό ρυθμό, προφυλαγμένα μέσα στὰ σκονισμένα δερμάτινα σανδάλια, καρφώθηκαν στὸ χῶμα ἀκίνητα, σάν νὰ ὑπάκουσαν στὸ ἴδιο σύνθημα.

Ἐδῶ, ἀπὸ τὸ τελευταῖο ὕψωμα τῆς Ἰδης, ἀντίκρουσαν οἱ ὀδοιπόροι τὴν πεδιάδα τῆς Τροίας. Ὁ Σκάμανδρος καὶ ὁ Σιμίειος κυλοῦσαν ἐκεῖ κάτω ἤσυχα τὰ νερά τους, πού γυάλιζαν ἐδῶ καὶ κεῖ στὸν ἥλιο. Οἱ πρασινάδες τῶν χωραφιῶν ὀργιάζαν σ' ὄλο τὸν κάμπο.

Ἀπέναντι ὑψώνεται ὁ τύμβος τοῦ Πατρόκλου... Κοντὰ ἡ ὁμορφὴ παράλια Ἀλεξάνδρεια Τρωάς, πόλις ἰσοτίμη τώρα μὲ ἰταλικὴ ἀποικία...

Ὁ Παῦλος σήκωσε τὸ πρόσωπο. Μιά βαθεῖα χαρακιά κατεβαίνει ἀπ' τὸ ἀριστερό του φρύδι ὡς τὸ μῆλο τῆς παρειᾶς του, σημάδι ἀπὸ τὸν περυνθὸ λιθοβολισμὸ στὰ Λύστρα. Μαυρισμένος ἀπὸ τὸν ἀνοιξιὰτικο ἥλιο τῆς ὀδοιπορείας. Ἀναιμικὴ ἀπὸ τὶς προσβολές τῶν πυρετῶν, ἀπὸ τὶς θέρμες, ἡ βασανισμένη μορφὴ του. Μὰ τὸ βλέμμα —παράθυρο τῆς πυρπολικῆς ψυχῆς του— φωτεινὸ πάντοτε σάν ἄστρο.

—Τρωάς... Ψιθύρισε κυττάζοντας τὸ μαγευτικὸ τοπεῖο. Καὶ ἤλθαν στὰ χεῖλη του οἱ στίχοι τοῦ Ὁμήρου, πού εἶχε μάθει στὸ σχολεῖο τῆς Ταρσοῦ:

«Ὡς οἱ μὲν παρὰ νηυσὶ κορωνίσι θω-
 [ρήσσοντο
 ἀμφὶ σε Πηλέος υἱὲ μάχης ἀκόρητον
 ] Ἀχαιοί,
 Τρῶες δ' αὖθ' ἐτέρωθεν ἐπὶ θρωσμῶ
 [πεδίοιο».

Ὁ Σίλας καὶ ὁ Τιμόθεος κινήθηκαν ἐλαφρὰ καὶ πλησίασαν ν' ἀκοῦνε καλύτερα τὸ Δάσκαλο.

—Πεῖνα, λιμὸς τῶν ἐθνῶν πού ζητοῦσαν τὸν Θεό, πού ζητοῦσαν τὸν Λυτρωτὴ, πού τὸν ζητοῦν... σήμερα πρὸ πάντων, ψιθύρισε πάλι ὁ Παῦλος.

Τίναξε τὸ κεφάλι σάν τὸ κυνηγετικὸ σκυ-

λί πού βλέπει πάλι τὸ θήραμα μπροστὰ του. Τὰ μάτια του ἄστραψαν. Ἄπλωσε τεντωμένο μπροστὰ τὸ δεξιὸ του χέρι. Τὰ ροζιασμένα ἀπ' τὴ σκληρὴ δουλειὰ δάχτυλα σὲ ἔντονη σύσπαισι, ὅπως τὰ δάχτυλα τοῦ μουσικοῦ, πού ἔρχονται γεμᾶτα ὀρμῆ νὰ γαντζωθοῦν στὶς χορδές τοῦ ὄργάνου. Καὶ ἡ φωνὴ του δονήθηκε ἀπὸ τὸν παλμὸ τῆς θείας ἀποστολῆς πού γεμίζει τὸ ἀσθενικὸ σου σῶμα:

—Ἐφτασε ὅμως ἡ ὥρα! Τὸ λυτρωτικὸ, τὸ σωτήριο τοῦ Εὐαγγελίου μήνυμα νὰ ἀπλωθῆ στὸν κόσμον ὀλόκληρον.

Ἐρριξε ἔπειτα τὸ βλέμμα του ὁ Παῦλος, πέρα, στὸ βάθος τοῦ τοπεῖου, ἐκεῖ πού ἡ Εὐρώπη καὶ ἡ Ἀσία ἔδιναν τὰ χέρια. Ἡ Μεσόγειος, ἡ θάλασσα πού ἔβρεχε ὅλη τὴν Αὐτοκρατορία, σάν νὰ κουβαλοῦσε βουθὰ μέσα στὴν ἀρμύρα τῆς τῆ δίψα τοῦ κόσμου, πού δὲν εἶχε ἀκόμη γευτεῖ τὸ εὐαγγελικὸ νάμα.

—Κι' ὅμως ἔχομε ἐμπόδια, ψιθύρισε. Νὰ πάλι τώρα! Δὲν ξέρω γιατί ὁ Κύριος ἐμπόδισε τὴν πορεία μας πρὸς τὴν Βιθυνία, πρόσθεσε ἔπειτα σκεπτικὸς.

...Ἴσως, μὴν ἄλλη πόρτα θέλει ν' ἀνοίξη στὸ κήρυγμα!

Οἱ τρεῖς ὀδοιπόροι ξεκίνησαν πάλι, κατεβαίνοντας τώρα μέσα ἀπὸ τὶς κουμαριές καὶ τοὺς σκίνους. Καὶ τὸ γοργὸ διάβα τους ξεσήκωνε ἀπὸ τὰ χαμόκλαδα ξανθεῖες σιταρίθρες καὶ κοτούφια μὲ χοντρές κίτρινες μύτες, πού πετοῦσαν τρομαγμένα πέρα.

★

Κάθονται σήμερὰ ἐδῶ, κοντὰ στὴ θάλασσα, στὴν ἄκρη τοῦ λιμανιοῦ τῆς Τρωάδος. Δειλινό. Καὶ μαζύ τους, τέταρτος, ὁ Λουκάς.

Ὁ Παῦλος ἀγκάλιασε μὲ μιὰ γοργὴ ματιὰ τοὺς τρεῖς «συνεργούς» του. Ἀριστερὰ του, στὸ ἴδιο πεζοῦλι, κάθεται ὁ Σίλας. Σιωπηλός, κυλᾷ μὲ τὴν ἄκρη τοῦ ραβδιοῦ του στὴν ἄμμο, πότε δεξιὰ πότε ἀριστε-

ρὰ ἕνα μικρὸ βότσαλο. Δεξιὰ ἀπ' τὸν Παῦλο, ὁ Λουκάς. Μιλᾷει ἤσυχα, συνοδεύοντας τὰ ἤρεμα λόγια του μὲ ἀρμονικὲς κινήσεις τῶν χειρῶν. Ἀπέναντί τους, μὲ τὴ ράχη πρὸς τὴ θάλασσα, ὁ Τιμόθεος, διψασμένος ν' ἀκούη. Προσέχει πότε τὸν κοσμογυρισμένο γιατρὸ τῆς Ἀντιοχείας, πότε τὸν πύρινο Δάσκαλό τους.

—Ὁ Κύριος ἐπέτρεψε νὰ περνᾶω γιὰ τὴ δόξα του χωρίς δοκιμασίες, μὰ ποτὲ δὲν μ' ἄφησε χωρὶς πολυτίμιους συντρόφους... Καὶ τὰ μάτια τους ἀκόμα τὰ ἴδια θὰ ἔβγαζαν νὰ μοῦ τὰ δώσουν!...

Ὁ Παῦλος κύτταξε μὲ στοργὴ τὸ Λουκά, «τὸν ἱατρὸ τὸν ἀγαπητό»...

—Τί εὐλογημένη καὶ ἡ δική σου συνάντησις ἐδῶ, Λουκά... Θυμᾶσαι τότε πού χωριστήκαμε, στὴν Ἀντιόχεια;

★

Μιά μεγάλη γαλῆρα μὲ κατεβασμένα τὰ περισσότερα πανιά πλησιάζει τώρα ἀργὰ στὸ λιμάνι γιὰ νὰ ἀράξη, κοντὰ στ' ἄλλα πλοῖα. Παρακολούθησαν τὶς μανοῦβρες τοῦ καραβιοῦ. Στὴν πλώρη του, ἕνας ἠλιοψημένος πελώριος ναύτης στέκει ἀκίνητος σὰν ἄγαλμα, κρατῶντας στὸ δεξί του χέρι μιὰ κουλοῦρα καραβόσχοινο, ἔτοιμος νὰ τὴν πετάξῃ στὴ στεριά καὶ νὰ πηδήσῃ πρῶτος. Στὸ μουράγιο μαζεύτηκε κι' ὅλας κόσμος. Ναῦτες, ἔμποροι, χαμάληδες καὶ παιδιὰ, πού τρέχουν καὶ φωνάζουν.

—Ἐρχεται ἀπὸ τὴ Μακεδονία, εἶπε ἤσυχα καὶ ἔμπειρα ὁ Λουκάς, χωρὶς νὰ σηκώσῃ ἀπὸ τὸ πλοῖο τὰ μάτια... Θὰ φύγῃ ἔπειτα γιὰ τὸ Ἀδραμύττιο, θὰ πιάσῃ στὴν Πέργαμο καὶ στὴν Ἐφεσο γιὰ νὰ καταλήξῃ στὴν Ἀντιόχεια.

Διόρθωσε τὴ θέσι του στὸ πεζοῦλι καὶ συνέχισε τῆς πληροφορίας, πού σὰν γιὰ τρὸς τοῦ λιμανιοῦ ἤξερε καλὰ:

—Τὸ ἄλλο ἐκεῖ καράβι θὰ φύγῃ σὲ λίγες μέρες γιὰ τὴν Νεάπολι τῆς Μακεδονίας μὲ τὸ αὐτοκρατορικὸ ταχυδρομεῖο... Καὶ πιὸ πέρα ἀκόμη, τὸ τρίτο, πηγαίνει γιὰ τὴν Κύπρο. Ταξίδια, ταξίδια... Ὁλόκληρη ἡ αὐτοκρατορία βρίσκεται σὲ κίνησι πέρα-δῶθε. Ὁ Αὐτοκράτορας, ἀξίωματοῦχοι μὲ τὶς ἀκολουθίες τους, στρατιωτικοί, ταχυδρόμοι... Καὶ κοντὰ σ' αὐτοὺς ἕνα σω-

ρὸ ἀπατεῶνες, μάγοι καὶ ἠθοποιοί....

Κούνησε τὸ κεφάλι συλλογισμένος.

—Τί τὸ ὄφελος ὅμως ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀέναη κίνησι; Ἡ σαπίλα ἀναδεύεται καὶ μυρίζει χειρότερα...

Σήκωσε τὰ μάτια του καὶ κύτταξε τὸν Παῦλο σὰ νὰ ζητοῦσε βοήθεια καὶ παρηγοριά καὶ συνέχισε μελαγχολικός:

—Ζοῦμε, στὴν ἐποχὴ πού ἕνας κόσμος πεθαίνει... Ἡ νεολαία δὲν πιστεύει σὲ τίποτα καὶ βουτιέται μὲ ὅλη τῆς τὴν ψυχὴ στὴν ἀκολασία. Οἱ γυναῖκες πετοῦν τὰ νεογέννητα παιδιὰ τους καὶ τὰ τρῶνε τὰ σκυλιά... Οἱ ἄρχοντες ἀγοράζονται μὲ τὸ χρῆμα. Ἡ τέχνη ἔχει ξεπέσει. Ὅλα πουλιοῦνται, τιμῆ, δόξα, πίστι καὶ κανεὶς δὲν περιμένει κάτι καλύτερο.

Ὁ Παῦλος ἔγερνε ἐλαφρὰ τὸ κεφάλι πίσω καὶ ἀκουμπώντας τὸ σκεπτικὸς στὸν τοῖχο τοῦ πανδοχείου, βύθισε τὸ βλέμμα μακρὰ στὴν ἀγαπημένη του θάλασσα, πού ὅλο καὶ σκούραινε τώρα μὲ τὸ πέσιμο τῆς ἡμέρας. Ὁ ἥλιος ἔγερνε γοργὰ πίσω ἀπὸ τὰ βουνὰ τῆς Λήμνου. Δεξιότερα καὶ στὸ βάθος ἡ Σαμοθράκη, τὸ πρῶτο νησί τῆς Εὐρώπης μισοκρυμμένο στοὺς ὕδατομους τῆς θάλασσας, προβάλλει τὶς μενεξεδιὲς κορφές τῆς στὸν ὀρίζοντα. Πίσω ἀπ' αὐτές, εἶναι ἡ ἑλληνικὴ γῆ, ἡ Εὐρώπη, πού τὸ βλέμμα καὶ ἡ σκέψι τοῦ Παύλου γὰ πρώτη φορὰ αὐτὲς τὶς μέρες πέφτει ἐπάνω τῆς.

Σ' αὐτὴ τὴ διεύθυνσι σταμάτησε ἡ ματιά τοῦ Παύλου.

Καὶ τὰ μάτια τοῦ Ἀποστόλου τὰ μεγαλώνει ὁ δραματισμὸς μιᾶς νέας νίκης. Ἡ φωνὴ του ἀντηχεῖ πάλιν μιὰν ὑπερκόσμια δύναμι:

—Ναί, Λουκά! Πεθαίνει ἡ Δύσις. Τρίζει στὰ θεμέλιά τῆς ἡ λαμπρὴ Αὐτοκρατορία... Ἄλλὰ ἔπειτα ἀπ' αὐτὸν τὸ θάνατο, μιὰ καινούργια μέρα θ' ἀνατεῖλῃ! Ἐνας καινούργιος κόσμος γεννιέται!

Ἡ σκέψις ὅμως τώρα ἐκείνου πού δὲν σταματᾷ μόνον στὴν ὄνειροπόλησι, τὸν κάνει νὰ ρίξῃ συλλογισμένος τὸ κεφάλι.

—Πῶς ὅμως θὰ πιστέψουν ἂν δὲν ἀκούσουν; Καὶ πῶς θ' ἀκούσουν ἂν δὲν πάη κάποιος νὰ τοὺς κηρύξῃ;

Ὁ Λουκάς, ὁ Σίλας καὶ ὁ Τιμόθεος,

γοητευμένοι κι' αὐτοὶ ἀπ' τὸ νόημα πού
γέμιζε τὰ τελευταῖα του λόγια, τὸν ἐκύ-
ταζαν ἀμίλητοι.

Ὁ «ἐκλεκτὸς τοῦ Θεοῦ» σκυμμένος, ἐ-
κεῖ στὴν ἀκροθαλασσιὰ τῆς Τρωάδος, ἀ-
πέναντι στὸν ἐθνικὸ κόσμο, ἔμοιαζε μὲ τὸ
λιοντάρι πού συσπειρώνεται στὴ λόχμη του
γιὰ νὰ χυμῆξῃ σὰ βέλος ἐπάνω στὸ θῦμα
του... Στὴ χέρσα καὶ ἄγρια Εὐρώπη.

★

—Παράξενο ὄραμα...

Ναί, στὴν ἴδια ἐκεῖ θέσι. Κοντὰ στὴ θά-
λασσα. Στὸ πεζοῦλι τοῦ πανδοχείου. Μὲ
τὸ Λουκά, τὸ Σίλα, καὶ τὸν Τιμόθεο...

Σὰν νῆταν ὁ ἴδιος ὁ ναύτης ἀπ' τὴν Μα-
κεδονία πού στεκότανε χθὲς στὴν πλώρη
τοῦ καραβιοῦ... Τώρα εἶναι μακρυὰ... Στὴ
μακεδονικὴ γῆ... Τὸ κορμί του μεγαλώνει,
ψηλώνει, ξεπερνάει τὶς κορφὲς τῆς Σαμο-
θράκης... Τὰ χέρια του ἀνοιχτά, τεντωμέ-
να μπροστὰ σὲ ἴκεσία καὶ ἡ φωνὴ του, βα-
θειά, γεμάτη προσδοκία καὶ θέρημ τὸν κα-
λεῖ... Αὐτὸν φωνάζει!... Τὸν Παῦλο!.....

—«Διαθὰς εἰς Μακεδονίαν βοήθησον ἡ-
μῖν!...».

Ἡ καρδιά τοῦ Παύλου χτύπησε γοργὰ
καὶ δυνατά.

Ὁ κόσμος πού πέθαινε ἀπὸ τὸν «λιμὸ
τοῦ ἀκοῦσαι λόγον Κυρίου» τὸν καλοῦσε!..

Φίλιπποι, Θεσσαλονίκη, Βέρροια, Ἀθη-
ναί!...

Ἔπειτα Κόρινθος!... Ρώμη!...

Μιὰ καινούργια μέρα θ' ἀνατεῖλῃ!... Ἐ-
νας καινούργιος κόσμος!...

—Λουκά, Σίλα, Τιμόθεε. Ξυπνήστε...

Δὲν εἶναι αὐτὸ τὸ μήνημα τοῦ Κυρίου;
Νὰ γιατί ὁ Κύριος μᾶς ἐμπόδισε τότε.
Νὰ γιατί δὲν θέλησε νὰ πᾶμε στὴ Βιθυνία...

★

1951... Χίλια ἐνηνθὰς χρόνια ἀπὸ τὸ
τε...

Καὶ πάλι στὸ ἡλιοβασίλεμα... Ὅχι, ἀλ-
λοῖμονο, στὸ γκρέμισμα ἑνὸς πολιτισμοῦ...
Ἐνὸς πολιτισμοῦ πού ἐδιώξε μακρυὰ του
τὸν Παῦλο...

—Παῦλε, διαθὰς βοήθησον ἡμῖν!...

Στὸν Νέο Κόσμο σὲ μεριμνεῖ ἡ σημερι-
νὴ πολύβουη Ἀντιόχεια...

Στὴν καρδιά τῆς Εὐρώπης, τὸ πνεῦμα
τῆς ἀμαρτωλῆς Κορίνθου...

Ἐκεῖ πού ἄνθισαν παλῆδες δόξεις πολι-
τισμοῦ, ἡ γερασμένη «Ἀθήνα» τῆς παρα-
κμῆς, τῆς ἀρνήσεως.

Στὴ ματοθαμένη Ἀνατολή, οἱ σύγχρονοι
μάρτυρες...

Ἀγκάλιασε τὰ σημερινὰ «ἔθνη» πού δὲν
γνωρίζουν τὸν Νόμο...

Βοήθησε τοὺς σύγχρονους «ἐκ περιτο-
μῆς»...

«Διαθὰς βοήθησον!» Αἰώνιος καὶ πάν-
τα νέος.

Γιὰ τοὺς Ἑλληνας Ἑλλήν καὶ γιὰ τοὺς
Ρωμαιοὺς Ρωμαίους. Θεμελιωτῆς πάλι ἑ-
νὸς πολιτισμοῦ, στὸν κόσμο πού ἔγινε πάλι
χέρσος καὶ πάλι ἄγριος...

ΟΥΤΙΣ

(Ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὸν «Παῦλο» τοῦ
Holzner, μετάφρ. Ι. Ι. Κοτσώνη).

ΞΕΚΙΝΗΜΑ

Ἀπέραντες οἱ χῶρες οἱ λευκὲς
κι' ἀνάμεσά τους ἡ λευκὴ καρδιά σου.
Σήμερα ἀγάπης εἶναι μέρα.
Μοσχοβολάει στὸν ἀγέρα
τὸ μῦρο τῆς θυσίας!
γλυκὲ μου ἀγωνιστή!
Τάχα πού νὰ πετοῦν
οἱ σκέψεις σου καὶ τὰ ὄνειρά σου;

Ἄφησε τὰ ταξίδια σου
μὲ τὶς βαρκοῦλες τὶς χρυσές.
Τοῦτες οἱ χῶρες οἱ λευκὲς σὲ καρτεροῦν,
παιδὶ γαλάζιο
καρτεροῦν ψυχὲς πολλὲς
τὴν προσφορὰ σου, γλυκὲ μου ἀγωνιστή.

Ν. ΦΩΤΕΙΝΟΣ

ΑΠΟΨΕΙΣ

ΕΚΔΗΛΩΣΙΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ

Δέν δύναται, βεβαίως, νά λεχθῆ ὅτι τὸ παρὸν τεύχος, ἢ ὕλη τοῦ ὁποῖου, σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου, εἶναι ἀφιερωμένη εἰς τὸ ἔργον τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, εἶναι «πανηγυρικὸν» ἢ «τιμητικὸν» διὰ τὸν μέγαν Ἀπόστολον. Οὐτε θὰ μᾶς ἦτο ἄλλως τε δυνατόν τοιοῦτον ἐγχείρημα, ἔταν πρόκειται δι' ἓνα Παῦλον, διὰ τὸν «πρῶτον μετὰ τὸν Ἐνα». Θέλει ὅμως τὸ τεύχος τοῦτο ν' ἀποτελέσῃ μίαν ἐκδήλωσιν συμμετοχῆς καὶ συμμετοχῆς ὀλοψύχου τῶν «Ἀκτινῶν» καὶ τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων» εἰς τὸν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας μας ἑορτασμὸν τῆς 1900ῆς ἐπετείου ἀπὸ τῆς ἐλευσεως τοῦ Ἀποστόλου Παύλου εἰς τὰς Ἀθήνας. Καὶ αἰσθανόμεθα ὑποχρέωσιν νὰ ἐκφράσωμεν καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως αὐτῆς τὰς θερμότητας μας εὐχαριστίας πρὸς τοὺς ἐκλεκτοὺς συνεργάτας μας, οἱ ὅποιοι διὰ τῆς συμβολῆς των μᾶς ἔκαμαν δυνατὴν τὴν συμμετοχὴν αὐτὴν.

Ἰδιαιτέρως, βεβαίως, ἕως μᾶς συγκινεῖ καὶ μᾶς ἐνισχύει τὸ γεγονός, ὅτι τὸ τεύχος τοῦτο ἀνοίγει διὰ τοῦ ἄρθρου τοῦ, αὐτὸς ὁ προκαθήμενος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Σπυρίδων. Ἡ συμβολὴ του ἀποτελεῖ ἐνίσχυσιν, ἐξόχως πολύτιμον. Καὶ εἴμεθα βέβαιοι ὅτι ἔλοι οἱ ἀναγνώσται μας θὰ τὴν δεχθοῦν μετὰ σεβασμοῦ καὶ χαρᾶς βαθείας καὶ ἱκανοποίησεως ὅπως ἐξαιρετικῆς.

Κατὰ τὰ λοιπά, ἄς ἐπιτραπῆ νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι καὶ τὰ 116 τεύχη τῶν «Ἀκτινῶν» ποὺ προηγήθησαν καὶ ὅσα θὰ δώσῃ ὁ Θεὸς νὰ ἀκολουθήσουν, ἀποτελοῦν ἀπὸ μιᾶς καὶ δὴ οὐσιωδестаῆς ἀπόψεως τεύχη πρὸς εὐλαβὴ τιμὴν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Ἐκδοθέντα ἐν τῷ πλαισίῳ μιᾶς προσπαθείας διὰ τὸν χριστιανικὸν πολιτισμὸν, διεκδικοῦν τὴν τιμὴν νὰ συνδέωνται μὲ τὴν αἰώνιαν καρποφορίαν, τὴν ὁποίαν στέλλει εἰς τοὺς αἰῶνας τὸ ἀνυπέρβλητον ἔργον τοῦ μεγάλου τούτου σκαπανέως καὶ

θεμελιωτοῦ ἀλλὰ καὶ ἀγωνιστοῦ τοῦ νεωτέρου εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ.

ΚΑΙ Ο ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΟΣ ΤΥΠΟΣ

Πρέπει νὰ διαπιστώσωμεν μὲ πολλὴν εὐχαρίστησιν τὸ γεγονός, ὅτι ὁ καθημερινὸς ἑλληνικὸς τύπος ἀπασχολεῖται μὲ τὸ θέμα τοῦ ἑορτασμοῦ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου κατὰ τρόπον ὄντως ἀξίεπαινον. Ἐλπίζομεν δὲ ὅτι, ὅσον προχωροῦμεν πρὸς τὰς καθ' αὐτὸ ἑορτάς, τόσο τὸ ἐνδιαφέρον θὰ μεγαλώνη. Καὶ θὰ ἀποτελῆ τοῦτο μίαν ἐκδήλωσιν τοῦ πανελληνίου χαρακτήρος τοῦ ἑορτασμοῦ, χαρακτήρος τὸν ὁποῖον ὑπογραμμίζει εἰς ὅσα γράφει εἰς τὸ παρὸν τεύχος ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος. Καὶ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ἡ τοιαύτη συμμετοχὴ τοῦ ἑλληνικοῦ τύπου εἰς τὸν πανελλήνιον ἑορτασμὸν βοηθεῖ εἰς τὸ νὰ δημιουργηθῆ μία εὐρύτερα ψυχικὴ ἐνόητης μεταξὺ ὄλων τῶν στρωμάτων τῆς κοινωνίας μας. Ἡ τοιαύτη ἐνόητης ἀποτελεῖ ἄλλως τε ἓνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα τμήματα τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀποστόλου τῶν ἔθνῶν ἀλλὰ καὶ Ἀποστόλου τῆς ἐνόητης.

ΧΡΗΣΙΜΩΤΑΤΗ ΚΡΙΤΙΚΗ

Καὶ ἐπειδὴ ὁ λόγος περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ τύπου, καὶ δὴ εἰδικώτερον περὶ τῶν ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων, ἐπιθυμοῦμεν νὰ γίνωμεν φορεῖς τῶν ἐκδηλώσεων ἱκανοποίησεως καὶ διὰ κάτι ἄλλο: Διὰ τὴν κριτικὴν, τὴν ὁποίαν ἀσκεῖ τελευταίως ὁ τύπος ἐπὶ τοῦ κινήματογράφου. Ἡ κριτικὴ αὐτὴ πολλὰκις ἀποτελεῖ ἓνα ἀδυσώπητον ἔσον καὶ δικαιοτάτον μαστίγιωμα τῆς σαπίλας καὶ καταπτώσεως, ἢ ὁποία διὰ λόγους καθαρῶς ἐμπορικῆς κερδοσκοπίας τόσο συχνά, δυστυχῶς, ἐμφανίζεται εἰς τὰς κινήματογραφικὰς ταινίας. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ἡ τοιαύτη κριτικὴ συνετέλεσε πολὺ, ὥστε ὠρισμένοι ταινίαί γεμάται βρωμιᾶν νὰ βλάψουν πολὺ ὀλιγώτερον ἀπὸ ὅ,τι θὰ ἔβλαπταν ἂν δὲν ἐγένετο ὁ ἔλεγχος καὶ ἡ προειδοποίησις.

Βεβαίως, ἡ συμβολὴ αὐτὴ εἶναι ἀκόμῃ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς. Ἄλλὰ τὸ ὅτι ἔχει λάβει ἀρχὴν εἶναι ἤδη γεγονός πολὺ εὐχάριστον. Συνδυαζόμενον δὲ μὲ τὴν περισσοτέραν ἔξαρσιν ἀπὸ τῶν στηλῶν τῶν ἑφημερίδων τῆς εὐθύνῃς, τὴν ὁποίαν ἔχομεν διὰ τὴν πάρωμεν ἐπὶ τέλους εἰς τὰ σκεδὰ τὸν κίνδυνον ποῦ ἀποτελεῖ τὸ κακὸν δημόσιον θέαμα, εἴτε θέατρον εἴτε κινήματογράφος, ἀποτελεῖ μίαν πρᾶξιν πνευματικῆς ἐξυγιάνσεως, ἡ ὁποία πρέπει ὁμολογουμένως ὡς τοιαύτη νὰ χαιρετισθῇ.

ΚΑΙ ΠΑΛΙΝ ΔΙΑ ΤΑ ΤΡΟΦΙΜΑ

Τί γίνεται μὲ τὸ ζήτημα τῶν τροφίμων καὶ ἄλλων εἰδῶν πρώτης ἀνάγκης ποῦ λέγεται ὅτι μένουσιν νεκρά εἰς τὰς ἀποθήκας τοῦ λιμένος Πειραιῶς, ἐνῶ συγχρόνως αἱ τιμαὶ ἀνεβαίνουν διότι ὑπάρχει «σπάνις» ἀκριβῶς τῶν εἰδῶν ποῦ σαπίζουν — ποῦ ἀφίνονται νὰ σαπίζουσιν — εἰς τὰς ἀποθήκας; Εἶναι ἀλήθεια τὰ καταγγελλόμενα; Δὲν ἠξεύρομεν, δὲν τὸ ἠλέγξαμεν καὶ δὲν ἐπιτρέπεται εἰς τὰς «Ἀκτίνας» νὰ ὁμιλοῦν ἐπὶ γεγονότων ποῦ δὲν τὰ ἔχουσιν ἐλέγξει. Ἄλλὰ, διατυποῦμεν — καὶ ὄχι διὰ πρώτην φοράν — τὸ φυσικώτατον ἐρώτημα ποῦ τίθεται εἰς τὴν ψυχὴν κάθε ἀμερολήπτως κρίνοντος Ἑλληνοῦ. Ἄν τὰ λεγόμενα εἶναι ψευδῆ, διατί δὲν δίδεται ἀμέσως, μὲ δλῆν τὴν δημοσιότητα, ἡ ἀποστομωτικὴ ἀπάντησις, ἡ ὁποία θὰ μᾶς λυτρώσῃ ἀπὸ τὴν ἀγανάκτησιν ποῦ μᾶς πνίγει; Ἄν ὅμως τὰ καταγγελλόμενα εἶναι καὶ κατὰ ἓνα ἐλάχιστον ποσοστὸν ἀληθῆ... τότε;

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ἐξ ἀφορμῆς τῆς συζητήσεως περὶ τουρισμοῦ, θὰ μᾶς ἐπιτραπῇ νὰ ρίψωμεν μίαν ἰδέαν πρὸς μελέτην ἀπὸ τοῦς ἀρμοδίους. Καὶ λέγομεν: ἀπὸ τοῦς ἀρμοδίους, διότι πρόκειται περὶ θέματος, τὸ ὁποῖον εὕρισκεται κάπως πέραν ἀπὸ τὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν. Ὅμιλοῦμεν περὶ τουρισμοῦ καὶ περὶ τὸν ὁποῖον τῆς τουριστικῆς κινήσεως εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ γνωρίζομεν ὅτι καὶ φιλότιμοι προσπάθειαι καταβάλλονται ἀλ-

λά καὶ κενὸν μεγάλο ὑπάρχει: ἐν ὄψει τοῦ τί πρέπει νὰ γίνῃ Ἄλλ' ἀνεξαρτήτως τούτων καὶ ἰδίως τῆς ὀλιγκῆς πλευρᾶς, ξενοδοχειακῆς πολιτικῆς, συγκοινωνιαῶν μέσων κλπ., πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψει, ὅτι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος θὰ ἐπισκεφθῇ τὴν Ἑλλάδα, καὶ ὄχι φέρ' εἰπεῖν τὴν Νότιον Ἀμερικὴν, ὅπου τῶρα προτιμοῦν νὰ πηγαίνουν οἱ διάφοροι Κροῖσοι, ἔρχεται καὶ μὲ μερικὰς πνευματικὰς ἀξιώσεις.

Μεταξὺ δὲ τῶν ἐπισκεπτῶν μας καὶ τῶν ξένων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐμογενῶν, ὑπάρχουσιν πολλοί, περισσότεροι ἀπὸ ὅ,τι φανταζόμεσθα, οἱ ὁποῖοι ἐνδιαφέρονται νὰ ἴδουσιν καὶ τὴν πνευματικὴν ζωὴν τοῦ τόπου καὶ νὰ ἀποκομίσουν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐντυπώσεις ἐπισκέψεως εἰς μίαν χώραν, ἡ ὁποία εἶναι καὶ πνευματικῶς ζωντανὴ χώρα μὲ ζωντανὸν χριστιανικὸν πολιτισμὸν καὶ ἔχει δείγματα ὄχι μόνον πνευματικοῦ, χριστιανικοῦ, παρελθόντος, ἀλλὰ καὶ πνευματικοῦ παρόντος καὶ θεμελιώσεως πνευματικοῦ μέλλοντος.

Αὐτὸ δὲ θὰ γίνῃ ὄχι μόνον μὲ φεστιβάλ —καλὰ εἶναι ἴσως καὶ αὐτὰ— ἀλλὰ μὲ τὴν δυνατότητα ἐπαφῆς μὲ τὴν πνευματικὴν ἐργασίαν, ἡ ὁποία γίνεται καὶ δὴ ὄχι μόνον εἰς τὰς Ἀθήνας ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐπαρχίαν. Καὶ μάλιστα τόσον περισσοτέραν ἀξίαν θὰ ἔχη τοῦτο, ὅσον ἀπομεμκρυσμένη τοπικῶς γωνιά τῆς ἑλληνικῆς γῆς φαίνεται ἡ πνευματικὴ ἐστία, ἡ ὁποία πρόκειται νὰ δείξῃ τὴν δημιουργίαν εἰς τὸν ἐπισκέπτην.

ΥΠΑΡΧΕΙ Η ΔΥΝΑΤΟΤΗΣ

Καὶ εὐτυχῶς δὲν ἡμπορεῖ νὰ λεχθῇ ὅτι δὲν ὑπάρχουσιν τοιαῦται ἐστία. Εἰς πολλὰς πόλεις, ἀλλὰ καὶ πολίχνας τῆς Ἑλλάδος, ἐπιτελεῖται πνευματικὴ ἐργασία, ἡ ὁποία εἰς ἄλλας χώρας θὰ ἐγένετο ἀντικείμενον μεγάλῃς διαφημίσεως, ἐφ' ἣμεῖς δὲν τὴν προσέχομεν. Ἐὰν λοιπὸν αἱ κοινοτικά, αἱ ἐκκλησιαστικά, αἱ ἐκπαιδευτικά ἀρχαί, φέρ' εἰπεῖν κάθε νομοῦ, ἐπικαλούμεναι καὶ τὴν ἀρωγὴν τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας, ἐφρόντιζαν νὰ λάβουσιν γνῶσιν τῆς πνευματικῆς κινήσεως ποῦ γίνεται εἰς τὴν περιφέρειάν των, θὰ ἡμποροῦσαν πολλὰς ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτῆς εὐκαιρίας νὰ προσφέ-

ρου εἰς τὸν ἐπισκέπτην, τὸν ἀπόδημον Ἑλληνα ἀλλὰ καὶ τὸν ξένον.

Καὶ ἔχομεν ἀποδείξεις ἀπτάς, ὅτι αὐτὰ φέρουν ἀποτελέσματα ἄμεσα καὶ πρὸ παντὸς σπουδαιότερα ἀπὸ μερικὰς «μιτασιόν», ὡς πρὸς τὰς ὁποίας ἐξοδεύομεν δισεκατομμύρια, διὰ τὰ εἰσπράττωμεν τὸ πολὺ-πολὺ μειδιάματα συμπαθείας... ἂν ὄχι εἰρωνείας.

ΟΙ ΠΟΛΥΤΕΚΝΟΙ

Ἡ Πανελλήνιος Ἐνωσις Πολυτέκνων μὲ ἕνα συγκινητικὸν ἔγγραφόν της μᾶς εὐχαριστεῖ δι' ὅσα ἐγράψαμεν διὰ τὰ ζητήματα τῶν πολυτέκνων ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐπικαλεῖται τὸ περαιτέρω ἐνδιαφέρον μας. Θὰ μᾶς ἐπιτραπῆ νὰ ἀπαντήσωμεν, ὅτι ὅσα ἐγράψαμεν καὶ ἡμεῖς καὶ ὅσα γενικῶς ἐγράφησαν ἐπὶ τοῦ θέματος, εἶναι ἐλάχιστα ἐμπρὸς εἰς ἐκεῖνα ποῦ ἔπρεπε νὰ γραφοῦν. Ἄλλὰ δυστυχῶς τὸ θέμα αὐτὸ εἶναι θέμα βάθους. Ἐνῶ ἡμεῖς ἀφίνομεν νὰ μᾶς παραδέρνη ἢ ταραχώδης ἐπιφάνεια. Δὲν εἶναι ὅτι λείπει ἢ στοργὴ πρὸς τὴν πολύτεκνον οἰκογένειαν. Εἶναι ὅτι τὰ προβλήματα τῆς οἰκογενείας αὐτῆς δὲν ἐμφανίζονται ζωντανὰ εἰς τὴν συνείδησίν μας, οὐδὲ καὶ εἰς τῶν πολυτέκνων τὴν συνείδησιν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον. Τὸ συμπέρασμα λοιπὸν εἶναι ἀπλοῦν. Πρέπει νὰ διεξαχθῇ ἀληθινὴ μάχη διὰ τὰ μᾶθη τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος νὰ ἐνδιαφερθῇ διὰ τὴν οἰκογένειαν μὲ τοὺς

πολλοὺς βλαστούς, ποῦ ἀποτελοῦν τὴν αὐριανὴν ζωὴν του. Ὅταν αὐτὸ τὸ ἐνδιαφέρον κερδηθῇ, πρᾶγμα ὄχι καὶ τόσον δύσκολον, ἀλλὰ ὄχι καὶ τόσον εὐκόλον, τότε καὶ οἱ ἀρμόδιοι θὰ συγκινηθοῦν καὶ τὸ ὅλον θέμα θὰ πάρῃ ἄλλην ὄψιν, πλησιεστέραν πάντως πρὸς τὴν ἀληθῆ ἀντιμετώπισιν.

Η ΑΥΤΟΚΡΙΤΙΚΗ

Δὲν δυσκολευόμεθα καθόλου νὰ συμφωνήσωμεν μὲ τὰς ὑποδείξεις ποῦ ἀπὸ διαφόρων χριστιανικῶν πλευρῶν μᾶς γίνονται, νὰ ἀποσαφηνισθῇ περισσότερον ἀκόμη ὑπὸ τίνα ἔννοιαν καὶ ἔκτασιν οἱ χριστιανοὶ (ὄχι βέβαια ὁ Χριστιανισμὸς) ὀφείλου, μὲ τὴν σωτήριον αὐτοκριτικὴν, νὰ ἀναγνωρίσουν ὅτι ἡ ἐτοιμασία τῶν ἐν ὄψει τῶν κρίσιμων καιρῶν εἶναι ἐλλιπὴς καὶ πρέπει νὰ τὴν συμπληρώσωμεν. Ἄλλὰ τὸ θέμα εἶναι τόσον εὐρύ! Θὰ συνεχισθῇ λοιπὸν ἐν καιρῷ ἢ ἀνάπτυξις του καὶ ἐκεῖ, εἰς τὰ ἐπὶ μέρους, θὰ ἀποσαφηνισθοῦν καὶ αἱ τυχὸν ἀπορίαι. Ἐν τῷ μεταξύ, αὐτὴ ἡ αὐτοκριτικὴ—γνησία καὶ ἐλευθέρα καὶ ὄχι ἐξηναγκασμένη καὶ ψεύτικη, ὅπως γίνεται ἔξω τοῦ Χριστιανισμοῦ—εἶναι ἀκριβῶς ἕνα δείγμα καὶ τῆς χριστιανικῆς δυνάμεως, ἀλλὰ, ὡς ἐπιτραπῆ νὰ προσθέσωμεν, καὶ τῆς πίστεως εἰς τὴν δύναμιν αὐτήν.

Z. N.

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΥΛΟΣ

Ἡ Ἀπόστολος Παῦλος δὲν εἶναι μόνον ὁ μέγας φορέας καὶ διδάσκαλος τοῦ ζωντανοῦ πνεύματος τοῦ Χριστοῦ, ὁ ἐμπνευσμένος καὶ φωταῖνος δὴγός τοῦ βοήθησε περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλον τὴν ἀνθρωπότητα νὰ νοιώσῃ καὶ ν' ἀκολουθήσῃ τὴν χριστιανικὸν τρόπο σκέψεως καὶ ζωῆς. Οὕτως εἶναι μόνον, γιὰ μᾶς τοὺς Ἑλληνας εἰδικότερα, ὁ ἐμπροσθεστάτος ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα μύστης, ποῦ, μὲ τὸ μῆνυμά του ἀπὸ τὸν Ἄρσεν Πάγο «ἔδωκεν εἰς τὸ ἔθνος μας τὴν παγκόσμια ἀποστολή του» καὶ «τοῦ ἐξασφάλισε τὴν προνομιακὴν θέσιν τῆς πνευματικῆς πρωτοπορείας». Εἶναι συγχρόνως καὶ μιά γιγάντια πνευματικὴ μορφή, ἀπὸ τίς πνευματικώτερες ποῦ εἶδε ὁ κόσμος, μιά ἀπὸ

τίς ἐκρηκτικώτερες καὶ δημιουργικώτερες πνευματικῆς δυνάμεις, ποῦ ἔδωκε, κατὰ τὴν κοσμογονικὴν καὶ μεγάλην ἐκείνην ἐποχὴ τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων, τὴν μεγαλύτερη ὄθηση, εὐρύνη καὶ ἀνάπτυξιν στὸν κόσμον τῶν ἡμερῶν καὶ στὸν πνευματικὸν γενικώτερα πολιτισμὸν τῆς ἀνθρωπότητος.

Ὅταν ὁ φτωχὸς σκηνοποιός, καθισμένος στὸ ταπεινὸν τοῦ ἐργαστήριου στὴν Κόρινθον, δίπλα στὸν ἀργαλειὸν του, ὑπαγόρευε στὸν Τιμόθεον καὶ στὸν Σίλα τὴν πρώτην ἐπιστολήν του πρὸς τοὺς Θεσσαλονικεῖς, ἦταν μιά μεγάλη καὶ ἱερὴ ὥρα, ποῦ ἐσημάνε κατ' ἐπιταγὴν τοῦ Θεοῦ, γιὰ τὴν χάρισιν στὸν κόσμον μιᾶν ἐξάλια, ἀνυπολόγιστα πολυτίμη καὶ αἰώνια πνευματικὴ κληρονομία. Οἱ Ἐπιστολὴς τοῦ Παύλου δὲν εἶναι βέβαια «λογοτεχνία» μὲ τὸ καθιερωμένον νόημα. Εἶναι κάτι

πολὺ περισσότερο καὶ πολὺ μεγαλύτερο: εἶναι μιὰ ἀνώτερη πνευματικὴ προσφορά, εἶναι μιὰ θετικὴ συμβολὴ στὸν πνευματικὸ πολιτισμὸ, εἶναι τὸ γνήσιο πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ, δηλαδὴ αὐτοῦσιο τοῦ Πνεύμα.

Μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῶν ἑορτῶν γιὰ τὰ 1900 χρόνια ἀπὸ τὸ κήρυγμα τοῦ Ἀρσίου Πάγου, ἄς ἀφιερωθῶμε καὶ πάλι — ὅσοι θέλουμε νὰ λεγόμεστε πνευματικοὶ ἄνθρωποι — ἄς ἀφιερωθῶμε μὲ ὅλη μας τὴν ψυχὴ καὶ τὴ σκέψη στὸ ξαναδιάβασμα (γιὰ πολλοὺς, φοβοῦμαι, στὸ διάβασμα) τῶν θαυμαστῶν αὐτῶν Ἐπιστολῶν. Ἄς ἀκούσουμε, ἄς νοιώσουμε βαθύτατα καὶ ἄς κάμουμε οὐνόμημα ζωῆς καὶ τέχνης τὰ ἱερά καὶ ἀθάνατα λόγια του: «ὅσα ἐστὶν ἀληθῆ, ὅσα σεμνά, ὅσα δίκαια, ὅσα ἀγά, ὅσα προσφιλή, ὅσα εὐφρημα, εἴ τις ἀρετὴ καὶ εἴ τις ἑπαινος, ταῦτα λογίζεσθε».

Ο «ΠΑΥΛΟΣ» ΤΟΥ HOLZNER

Θὰ θέλαμε ὁμῶς νὰ κάμουμε ἀκόμη μιὰ σύσταση -στοὺς «πνευματικοὺς» μας ἀνθρώπους: νὰ μιμηθῶν τὸ παράδειγμα τῶν ἀπλῶν καὶ ἀνώμων ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ μας, πού, χωρὶς νὰ περιμένουν τίς ἑορτὰς γιὰ τὰ 1900 χρόνια, αἰσθάνθησαν αὐθόρμητα τὴν ψυχικὴ ἀνάγκη νὰ γνωρίσουν καλύτερα τὸν Ἀπόστολο καὶ νὰ ἐπικοινωνήσουν βαθύτερα μὲ τὸ πνεῦμα του. Τὸ γεγονός ἐστὶν, μέγα σὲ εὐλόγητο χρονικὸ διάστημα, ἐξαντλήθηκεν ἐντελῶς ἡ πρώτη ἔκδοσις τοῦ περιφημοῦ βιβλίου τοῦ Holzner «Παῦλος» (σὲ ἀριστοτεχνικὴ μετάφραση Ἰερ. Ι. Κοτσώνη) καὶ ἀπορροφηθῆκε σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου καὶ ἡ δευτέρη ἔκδοσις (ἀπὸ ἀρκετῶν καὶ οἱ δύο μαζί, χιλιάδες ἀντίτυπα, τὴν ὥρα πού τὰ βιβλία τέχνης καὶ μελέτης στὴν Ἑλλάδα δὲν κυκλοφοροῦν εἰς τὸ ἑκατοντάδες) χαρακτηρίζεται πολὺ παραστατικὰ τὸ ζωηρότατον ἐνδιαφέρον τοῦ λαοῦ μας γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργον τοῦ μεγάλου Μαθητοῦ καὶ Ἀποστόλου τοῦ Χριστοῦ καὶ γιὰ τὸν κόσμον τῶν ἰδεῶν του γενικώτερα.

Ὁ θαυμαστικὸς λαὸς μας, μὲ τὴν ἀλάνθαστη παρῶρησιν τῆς πίστεως του, ἔνοιωσεν πολὺ βαθιὰ πόσο μέγα διδάγμα, ἀλλὰ καὶ πόση ψυχικὴ τόνωσις καὶ ἀνανέωσις μπορούσεν νὰ βρῆ σ' αὐτὴ τὴ θαυμαστὴ ἐπαφῇ. Καὶ τ' ἀναζητήσεν μὲ συγκινητικὴν προθυμίαν, καὶ τὰ βρήκε, καὶ τὰ χάρηκε μὲ ὅλες τῆς πνευματικῆς καὶ ψυχικῆς του δυνάμεις.

Μιὰ ἀκόμη ὥραϊα ἐκδήλωσις καὶ μιὰ παρήγορη καὶ ἐνθαρρυντικὴ διαπίστωσις γιὰ τὴ μεγάλη λαϊκὴ Χριστιανικὴ κίνησις, πού φροντίζουσι δλοσέαν στὴν Ἑλλάδα, καθὼς καὶ σ' ὅλο τὸν ἐλεύθερον κόσμον.

ΔΥΟ ΕΠΙΤΑΦΙΟΙ

Ἄς ἐπιτραπῆ στὸν γράφοντα νὰ ἐκφράσῃ μιὰ ζωηρὴ καὶ βαθειὰ ἐντύπωσις, πού ἐσχημάτισεν τὴ νύχτα τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς ἀπὸ τὴν περιφορά δύο ἐπιταφίων.

Ὁ πρῶτος ἦταν τῆς Μητροπόλεως. Ἀπόλυτη τάξις. Στρατιωτικὴ παρέλασις ἀφογῆ. Ἐπι-

δηγητικῆς ἀντιπροσωπείας τοῦ Κράτους, τῆς Κυβερνήσεως τῆς Ἐκκλησίας. Ἐξ ημοικῆς μὲ ἄρτιες ἐκτελέσεις μεγάλων μουσικῶν ὁρχων. Καὶ ὅλα αὐτὰ πλασιοσημένα ἀπὸ ἰσχυρὴ ἀστυνομικὴ δύναμις, πού κρατοῦσε μιὰ παραδειγματικὴ διαχωριστικὴ γραμμὴ ἀνάμεσα στὴν ἱερὴ πομπὴ καὶ στὰ γύρω πλήθη. Θέμαμα καὶ ἀκρόαμα μεγαλοπρεπέστατο, πού προκαλοῦσε τὸν θαυμασμό. Ἄλλὰ κάτι ἔλειπε, κάτι ἔλειπε...

Καὶ ἔσφινικά, ἔκαί πού τὰ πλήθη εἶχαν πιά σκορπίσει: καὶ γύριζαν στὰ σπίτια τους, μιὰ νέα πομπὴ παρουσιάζεσται, ἡ πομπὴ τοῦ ἐπιταφίου τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Καρύτου. Οὕτε ἀφογῆ τάξις, οὕτε ἐπιδημητικὴ στρατιωτικὴ παρέλασις, οὕτε ἄρτιες μουσικῆς ἐκτελέσεις. Ἐνας χορὸς ψαλτῶν μόνο, πού ἔψαλλεν τὸν Ἐπιτάφιο ὁθῆνον. Μοναδικὴ μουσικὴ ἡ παιδικὴ μὴν πάντα ἑθὺς ὀρφανοτροφείου. Καὶ τὸ πλήθος τῶν πιστῶν, ἀδέσμευτο ἀπὸ ἀστυνομικῆς ζῶνης, παρακολουθοῦσε τὸν Ἐπιτάφιο μὲ τὰ κεριά του καὶ τὰ σταυροκοπήματά του, χωρὶς κανονικὸ βῆμα, χωρὶς ἀλύγιστη στάσις, χωρὶς θαυμασμό, ἀλλὰ μὲ τὴν ἐκφρασίαν τῆς πού βαθειᾶς θρησκευτικῆς συγκινησεως, μὲ τίς ἐκδηλώσεις τοῦ πού ἄμεσο ψυχικοῦ συντονισμοῦ μὲ τὸ ἱερὸ πνεῦμα τῆς τελετῆς.

Νὰ! Αὐτὸ ἔλειπε ἀπὸ τὸν πρῶτον ἐπιτάφιο: ἡ ἄμεση ψυχικὴ ἐπαφὴ ἀνάμεσα στὴν πομπὴ καὶ στὸν λαό. Ἡ πηγαία καὶ ἀνεμπόδιση συμμετοχὴ τῶν πιστῶν στὴν ἱερὴ τελετὴ. Νὰ χρειάζεσταν ἄρα γε περισσότερὴ ἀπλότητις, μεγαλύτερη λαϊκὴ συμμετοχὴ στὴν πομπὴ, λιγώτερη Εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ καὶ περισσότερὴ Βυζαντινὴ ψαλμωδία; Αὐτὰ ἀναρωτιόταν εἰς τὴν ἱερὴ νύχτα μιὰ ταπεινὴ χριστιανικὴ ψυχὴ.

ΜΟΝΙΜΗ ΕΚΘΕΣΗ ΒΙΒΛΙΟΥ

Μὲ χαρὰ καὶ ἱκανοποίησις μαθαίνουμε ὅτι τὸ Ἐθνικὸ Ἴδρυμα ἀπαράσις νὰ υλοθετήσῃ καὶ νὰ ἐνισχύσῃ μιὰ μόνιμη Ἐκθεσις Ἑλληνικοῦ Βιβλίου στὶς αἰθούσας τοῦ Ζαπτείου. Πρὶν ἀπὸ ἀρκετοὺς μῆνας ἡ στήλη αὐτὴ εἶχε ὑποβάλει αὐτὴν ἀκριβῶς τὴ γνώμη πιστεύοντας ὅτι μόνον μὲ τὴν προστασίαν τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρυματος θὰ μπορούσε νὰ ὀργανωθῆ μὲ τὴν ἀπαιτούμενη σοβαρότητα καὶ τὸ κῆρος μιὰ τέτοια ἐκθεσις καὶ ν' ἀνταποκριθῆ μ' ἐπιτυχίαν στὸν προορισμὸ τῆς. Δὲν ἀμφιβέλλουμε ὅτι ὅλοι οἱ ἀρμόδιοι παράγοντες, τὸ Ἰνστιτούτο Παιδείας, οἱ ἐκδότες, οἱ ἴδιοι οἱ συγγραφεῖς θὰ ἐνδιαφεροῦν ζωηρὰ γιὰ τὴν Ἐκθεσις καὶ θὰ προσφέρουν πρόθυμα τὴ συμβολὴν τους, γιὰ νὰ ὀργανωθῆ καὶ νὰ λειτουργήσῃ ὅσο τὸ δυνατόν πληρέστερα καὶ ἀποδοτικώτερα.

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

Κάθε φορὰ πού, ἀνάμεσα στὶς βραχνῆς καὶ παρῶνες κραυγῆς τῆς λεγομένης «πνευματικῆς» μας ζωῆς, ἔσπετιέται καὶ μιὰ φωνὴ γαμάτη ἀπὸ ἀρμονία καὶ ἀλήθεια καὶ πνεῦμα, τὴν χαίρομαστε μὲ ἰδιαίτερη χαρὰ καὶ ἱκανοποίησις.

Μιὰ τέτοια φωνὴ ὑψώθηκα τώρα τελευταία καὶ ἀπὸ τίς στήλας τῆς ἐφημερίδος «Νέα» μὲ

τὸ ἄρθρο «Ἐκκλησίαι» τῆς Μαρίας Ἀμαριώτου, ἓνα ἄρθρο πού, ἐνῶ τὸ φωτίζει μιὰ σοφὴ σκέψη, τὸ δίνει συγχρόνως ἕνα θερμὸς παλμὸς πίστεως. Ἀπὸ τὸ ἄρθρο αὐτὸ παίρνομε ἓνα μόνο κομμάτι, πὸ μπεταίνει πὸ πολὺ στὰ πλαίσια τῆς στήλης μας, ἀλλὰ καὶ πὸ δαίχνει καθαρὰ τὸ ὅλο του πνεῦμα καὶ τὴν ψυχὴ. ἴδου το :

«Ἡ Ἐκκλησιὰ γιὰ ἓνα χωρὶο δὲν εἶναι μονάχα ἡ κιβωτὸς τῆς Θρησκείας καὶ τοῦ Γένους, εἶναι καὶ τὸ ζωντανὸ παλάτι τῆς Τέχνης. Ὅλες οἱ τέχνες πὸ στολιζοῦν κι' ὁμορφαινοῦν τὴ ζωὴ μας εἶν' ἐκαὶ ἐνωμένες μὲ μιὰν ὀργανικὴν ἐνότητα.

»Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ πρῶτα - πρῶτα. Οἱ νοιο τῆς ἔδωσαν λαμπρὲς εὐκαιρίες γιὰ πραγματικοὺς θριαμβευτικοὺς παταίνες τῆς πέτρας, γιὰ λίθινα Κύρια ἑλένησον καὶ Ἀλληλοῦτα. Ἡ ζωγραφικὴ ἔπειτα, μὲ τὴν ἀπαλότητα καὶ τὴ γλυκότητα τῶν μορφῶν καὶ τῶν χρωμάτων. Τὰ σκαλιστὰ τέμπλα, τὰ καντήλια, τὰ μανουάλια, ὅλα τὰ ἱερά σκεῦη καὶ τὰ κοσμήματα καὶ τὰ κρῦσταλλα, τὰ φῶτα, αὐτὰ πὸ θεμιτοῦρον τὰ δλόθεσμα κι' ἐλόλαμπρα ἐσωτερικὰ τῶν ναῶν. Ἔπειτα ἡ λειτουργία, ὁ λόγος, ἡ ποίηση καὶ ἡ μουσική, ἐνωμένες ὅλες οἱ τέχνες σ' ἓναν κοινὸ σκοπὸ, ζωντανῆς καὶ ἀναγκαίης.

»Στὸ ἅγιο αὐτὸ Μουσειο ὄλων τῶν τεχνῶν ἔρχεται ὁ χωρικός στολισμένος, καθαρὸς, μὲ εὐπρέπεια καὶ τάξη, μὲ κοσμιότητα διδαγμένη ἀπὸ πατέρα σὲ παιδί. Μέσα στὴ δόξα τοῦ φωτὸς καὶ στοὺς ἄχνους τῶν θυμιμάτων, γύρω στὸν ἱερά μὲ τ' ἄμφια τὰ μεγαλόπρεπα, μὲ τίς πομπὲς καὶ τίς τελετές, γεμίζει ἡ ψυχὴ του ἀπὸ τὴν εὐλογία τῆς ὁμορφιάς».

ΑΠΟ ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ

Οἱ κινηματογράφοι ἐπρέβαν καὶ πάλι τὴ Μεγάλη Ἑβδομάδα τρεῖς ἀξιοθερήνητες ταινίες, πού, μὲ τὸ πρόσημα πὸς ἀναπαριστάνουν τάχα τὰ Πάθη τοῦ Χριστοῦ, ἐκμεταλλοῦνται τὸ θρησκευτικὸ αἶθεγμα τοῦ λαοῦ, τὸ διαφθεροῦν μὲ

ἀνάξια καὶ εὐτελῆ κατασκευάσματα καὶ βεβηλώνουν τὴν ἱερότητα τῶν ἡμερῶν. Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν τρόπος νὰ σταματήσῃ αὐτὴ ἡ ἱεροσυλία;

—Εὐτυχῶς, σὰν καθαρτήριο ἀναδάπτισμα καὶ ψυχικός ἐξαγνισμὸς ὕστερα ἀπὸ τὴ βεβήλωση τῶν κινηματογραφικῶν ἀνοσοῦργημάτων, δόθηκε τίς ἴδιες ἡμέρες ἀπὸ τὴν Κρατικὴ Ὀρχήστρα καὶ τὴ Χορωδία Ἀθηνῶν, μὲ τὴ διεύθυνση τοῦ κ. Φ. Οἰκονομίδη, τὸ «Ρέκβιεμ» τοῦ Μπερλιόζ. Ἡ ἄρτια ἐκτέλεση τοῦ φλογεροῦ καὶ μεγαλειώδους αὐτοῦ ἔργου ἦταν, χωρὶς ἀμφιβολία, μιὰ δὴληλὴ προσφορά στὸ ἀνώτερο θρησκευτικὸ πνεῦμα τῶν μεγάλων ἡμερῶν.

—Δεκαπέντε λογοτεχνικά καὶ καλλιτεχνικά σωματεία (ἀφθονία καὶ γονιμότητα ἀξιοθαύμαστη, ὅπως βλέπετε) ἔκαμαν τὸ μέγα κατόρθωμα νὰ... συνεργασθοῦν, γιὰ νὰ ἐπιδιώξουν τὴν ἐξασφάλιση συντάξεως στὰ γεράματα τους. Συμβαθντικό καὶ δίκαιο αἴτημα, πὸ εὐχόμαστε νὰ ἐκπληρωθῇ.

—Ἡ λογοτεχνικὴ Ὀμάδα τῶν Δώδεκα, ἀντὶ νὰ δηγηθῇ στὴν Ἀκαδημία, θὰ δηγηθῇ στὸ... Δικαστήριο γιὰ τὸ γνωστὸ ζήτημα τοῦ πρώτου λογοτεχνικοῦ βραβείου πὸ προκήρυξαν, ἀλλὰ πὸ γιὰ λόγους (τί ἄλλο;) διαφωνῶν μεταξὺ τους δὲν κατόρθωσαν νὰ τὸ ἀπονεύμουν. Καὶ ὁ συγγραφεὺς τοῦ πλειοψηφῆσαντος ἔργου, ἀπελιπιμένος ἀπὸ τοὺς Δώδεκα, ζητεῖ τώρα τὴν ἀπονομὴ τοῦ βραβείου ἀπὸ τὸ... Δικαστήριο!

—Στὸ ἀναμεταξὺ ἔγιναν καὶ ἄλλες δυὸ δμάδες, ἡ μιὰ πάλιν Δωδεκάς καὶ ἡ ἄλλη... Ἐξάς. Σὲ λίγο, θὰ τὸ δῆτε, μὲ ἔχουμε καὶ ὀμάδες, πὸ θὰ εἶναι συγχρόνως καί... Μονάδες!

—Τὴν στιγμὴ πού, μὲ τὴν ἔναρξη τῆς θερνῆς περιόδου, μερικὰ θέατρα ἔκλεισαν κιόλας τίς πύλες τους, καὶ τὰ ὑπόλοιπα δίνουν τίς τελευταῖες τους παραστάσεις, τὸ Ἑθνικὸ θέατρο ἀνέσασε τὸ... πρῶτο μὲ μοναδικὸ Ἑλληνικὸ ἔργο τῆς... χριστινῆς του περιόδου! Ἐνδιαφέρον, ὅπως βλέπετε, πού, λόγω τῆς ἐποχῆς, εἶναι κυριολεκτικῶς... θερμότερον!

ΜΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΚΑΛΕΣΜΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

(Πράξ. ιστ' 7 - 9).

Τὸ «Πνεῦμα» ἐδῶ, ἐπίμονα, στῆς Μικρασίας τὰ βουνά, μέσ' ἀπὸ κατορθάχαλα φαράγγια, ὀλοένα πρὸς τὴ θάλασσα, τοὺς φέρνει τοὺς τραβᾶ... Κι' εἶναι τῆς στράτας τους τὸ τέρμα, στὸν κάμπο ὅπου αἰῶνες πρὶν, δοξάστηκε ἡ λεβεντιά ἡ ἑλληνικὴ — τ' ἀπάνεμο τῆς Τροίας τὸ λιμάνι. Κι' ἐκεῖ, μιὰ φεγαρόλουστη βραδυά, στὸν τύμβο πλάι τοῦ Πατρόκλου, καθὼς τὸ λαγαρὸ ἀπαλόσβυνε τὸ κύμα, σ' Αὐτὸν (τῆς ἐκλογῆς τὸ σκεῦος) μὲ χέρια ἀπλωμένα σ' ἱεσία τὸ πνεῦμα ἦρθε τῆς Ἑλλάδας καὶ τῶν «ἐθνῶν» τὸν Παῦλο ἐκλιπαρεῖ: «Πέρασ' αὐτὸ, τὸ πέλαγο τὸ γαλανό,

κι' ἔλα σὲ μᾶς, πού σὰν τὸ διψασμένο ἐλάφι, μιὰ τῆς ζωῆς τὸ λόγο λαχταροῦμε. Ἐδῶθε ὁ σπόρος τῆς ἀλήθειας, στὰ γερασμένα ἀπὸ τὴ δόξα χρώματα μας θὰ βλαστήσῃ. Ἡ Σαλονικίη, ἡ Κόρινθος κι' ἡ Ἀθήνα σὲ προσμένουν... Τοῦ Ναζωραίου ἡ εὐγενικὴ μορφὴ, θὰ μᾶς σκλαβώσῃ τὴν ψυχὴ παντοεινά. Ἐλα, μὲ δάκρυα σὲ καλοῦμε. Στ' ἐρημικά μας τ' ἄλση, τὸ βογκητὸ ἀφουγκράσου κι' ὄλας, τοῦ Πάνα πὸ πεθαίνει ἀπὸ τὴ φλόγα τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ... Διάβα τὸ Αἶγαιο κι' ἔλα»...

Γ. Δ. ΚΑΧΡΙΜΑΝΗΣ

Φοιτητική Βίβλος

ΑΝΟΙΞΙΣ... ΝΕΙΑΤΑ... ΑΝΑΣΤΑΣΙΣ...

Τρεις λέξεις που εί νέοι άνθρωποι έχουν τόσο πολύ το δικαίωμα να τις χαρούν. Βρισκόμαστε στην "Ανοιξη και ένα καινούργιο καινοκαίρι: ξανοίγεται μπροστά μας. 'Ακόμα, το ξέρουμε πολύ καλά, είμαστε στα χρόνια εκείνα που όλοι λένε πως είναι η άνοιξη της ζωής, στα νεατά. Μά υπάρχει κάτι που να υπόσχεται περισσότερη άνοιξη και περισσότερα νεατά, από τον άδειο τάφο που άφησε πίσω του κάποιος γαλαστός πρωϊνός, νικητής, ένας άλλος Νέος; Πόσα δεν γκρεμίστηκαν έπειτα από εκείνη τη μεγάλη ημέρα! 'Ο θάνατος, ο πόνος, ή πίκρα της αποστατημένης ζωής, χειμώνας ατέλειωτοι που δεν έλεγαν να αφήσουν μια ήλιχαχτίδα να φωτίσει τη γη, παραμέριζαν και άφησαν να έλθη ή "Ανοιξη.

Γύρω μας ένας κόσμος κουρασμένος, περιμένοντας κάτι που και αυτός ο ίδιος δεν ξέρει τί θα είναι. Μέσα στην καρδιά των νέων που σπουδάζουν, τόσο δραματισμοί και τόσες ελπίδες. Μια δλόκληρη ζωή για να γεμίσουμε. 'Ο κόσμος λέει ότι τα νεατά περνούν. Οι αγωνιστές όμως του άγώνος του καλού λένε όχι, τα νεατά δεν περνούν. 'Αρκετά να μείνουν κοντά στον αιώνιο νέο, τον Χριστό. Τό ζήτημα είναι να αρχίσουν κανείς. Και αν αρχίσει να προχωρήσει ακόμη. 'Αλλά τώρα. Χωρίς αναβολές. Τό καινοκαίρι του 1951.

Η ΖΩΗ, Η ΑΡΡΩΣΤΕΙΑ ΚΑΙ Ο ΓΙΑΤΡΟΣ

"Όσοι παρηκολούθησαν τό «βραδυνο» που ώργάνωσε τό περιοδικόν «Ακτινες» για τους φοιτητές, είχαν την ευκαιρία να ακούσουν μια πολύ ενδιαφέρουσα ομιλία από τόν «Ακτινολόγο και Καθηγητή του Πανεπιστημίου κ. Μ. Γερουλάνο.

Τά θέματα που άφοροβν την άρρωστεια και τόν σωματικό οργανισμό και τά κύτταρα και τις βιολογικές αντιδράσεις, θά ένόμιζε κανείς ότι ενδιαφέρουν μόνον τους ειδικούς. 'Ο αυριστός όμως διμητητής, απέδειξε ότι κάθε μορφωμένος άνθρωπος αξίζει να παρακολουθή την στάση της επιστήμης γύρω από τά προβλήματα αυτά, που στο κάτω-κάτω, της ζωής μας προβλήματα είναι. 'Ο σάφός μας Καθηγητής μάς παρουσίασε αυτό που, όπως ο ίδιος είπε, είναι τό θαύμα του κυτταρικού οργανισμού. 'Η μηχανοκρατική αντίληψη προσεπάθησε να έρμηνεύσει τό θαύμα αυτό. 'Αλλά είχε σταθή έξω από την πραγματικότητα. 'Όλοι π.χ. ξέρουν πως γίνεται ο πολ-

λαπλασιασμός του είλους. Τό πως όμως δημιουργείται ή ζωή δεν τό ξέρουμε. Ποιά έπειτα είναι ή δύναμη που καθοδηγεί την εξέλιξη της ζωής; 'Η επιστήμη σήμερα δεν μπορεί να άπαντήσει. Τόν λόγον έχει έδώ ή Πίστις.

Και όταν ο άνθρωπος άρρωσθήσθ θά ζητήσει από κάποιον την αίσιον έίτα. Αυτός θα είναι ο γιατρός. Προσωπικότης καλλιεργημένη από τη χριστιανική πίστι και γνώσις των προβλημάτων του ζωντανού οργανισμού, ο γιατρός θα προσπαθήσει να κτηπήσει στην ρίχη της τίν άρρωστεια. Θά μιλήσει στην ψυχή του τόσες φορές είναι αυτή ο νοσογόνος παράγων.

'Ο φοιτητής, ιδιαίτερα εκείνος που ετοιμάζεται να γίνει γιατρός, από τώρα θα πρέπει να προπαρασκευάζη τόν έαυτό του για τη μεγάλη του άποστολή. 'Η πείρα επιστημόνων της αξίας του Καθηγητού κ. Γερουλάνου, μιλάει άρκετά εύγλωττα.

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

'Εκείνο που έχαρκτηρίσει τόν τελευταίο καιρό την εορασία του παραρτήματος της Χριστιανικής Φοιτητικής 'Ενώσεως στη Θεσσαλονίκη, ήταν ή προσπάθεια για τόν καταρτισμό των μελών. Σημειώνουμε άνάμεσα στις διάφορες εκκαίριες την διάλεξι του καθηγητού της ιστορίας της φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο κ. Καρ. Γερου με θέμα: «φιλοσοφία και θρησκεία». Με την εμφάνισι του Χριστιανισμού — ετώνιος ο κ καθηγητής — ή φιλοσοφία πέρνει πλέον περιχόμενον και ίπταται προς συγκεκριμένα μεταφυσικά πεδία.

'Αλλά και τά Χριστιανικά Μαθήματα Φοιτητών της Θεσσαλονίκης που γίνονται κάθε Τετάρτη, άπασχολήθηκαν με τό ενδιαφέρον θέμα του γάμου μέσο στη ζωή του χριστιανού. 'Ο διμητητής κ. Φραγκόπουλος διεφώτισε πολλά από τά σχετικά προβλήματα γύρω από την ισόβιο αυτή σχέση, ώστε να έχη ο χριστιανός νέος σαφείς πεποιθήσεις και όγιεις προοπτικές για την δλοκλήρωσι της προσωπικότητός του και την όργάνωσι μιας έπιτυχημένης ζωής.

'Ενα ακόμη δείγμα της μορφής της εργασίας του τελευταίου καιρού ήταν και τό θέμα της συναντήσεως των τακτικών μελών της Χ.Φ.Ε. 'Ελέχθη ότι καθήκον και έπίδωξις του χριστιανού φοιτητού έσο βρίσκεται στην περίοδο των σπουδών του είναι ή παραγωγή του 'Απ. Παύλου: «τύπος γίνου των πιστών εν έργοις, εν λόγοις, εν άναστραφή». 'Αργότερα στο στρατό και στη σταδιοδρομία, όταν βρεθή και

ναίς μόνος, καταλαβαίνει την αξία του χριστιανικού έργου.

Παράλληλα, σέ ειδικώτερο κύκλο, έγιναν συγκεντρώσεις της Χριστιανικής Ένώσεως Έκπαίδευτικῶν Διευθυντῶν μὲ τὴ διπλῆ τους μορφή: Γενικὴς ἐμιλίας σὲ ἐρωτητήρια καὶ ἀπορίες φοιτητῶν καὶ σπουδαστῶν, καὶ εἰ ηἰρηστικῶν μελῶν πάνω σὲ ἐνδιαφέροντα ἄρθρα τοῦ Δελτίου τῆς Ἐνώσεως, μὲ σχετικὴ συζήτηση.

Ὅπως δείχνουν τὰ παραπάνω, οἱ χριστιανοὶ φοιτητὰί τῆς Θεσσαλονίκης εἰς τὴ τὴν φέρει μᾶς δείχνουν μιὰ ἐκτεταμένη δράσι γιὰ τοὺς ἄλλους, δὲν λημονοῦν καὶ τὴν πνευματικὴν τροφοδοσία τοῦ ἐκτουτοῦ τους, ἀπορατήρητη θεμελιώσει κάθε καλῆς χριστιανικῆς δουλειᾶς.

"DELPHI,"

HELLENIC ASSOCIATION, NEW YORK

Στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Νέας Ὑόρκης σπουδάζουν 500-600 φοιτητὰί καὶ φοιτήτριες ἑλληνικῆς καταγωγῆς. Ἀριθμὸς ἀρκετὰ ἀξιόσεβιστος. Ἀξιόσεβιστος ὅμως εἶναι καὶ ἡ δράσις τοῦ Ἑλληνικοῦ Συδέσμου «Δελφοί» στὸν δειπτο ἀνήκουν περισσότεροι ἀπὸ 300 Ἑλληνες σπουδασταὶ καὶ σπουδάστριες. Ὁ σύνδεσμος αὐτὸς τῶν Ἑλλήνων φοιτητῶν συνεδριάζει κάθε ἑκαπέντε μέρες καὶ καλεῖ διακεκριμένους Ἑλληνας, Ἀμερικανοὺς καὶ Ἑυρωπαίους ἐπιστήμονας καὶ ἄλλες προσωπικότητες γιὰ νὰ τοὺς μιλήσουν. Ἐκτός ἀπὸ τὴς ἐμιλίας ἔχουν καὶ ἄλλη κοινωνικὴ δράσι. Βιηθοῦν μὲ ἐράνουος τὰ Ἑλληνικὰ Ἰδρύματα τῆς Ἀμερικῆς, ἐδώρησαν ἀρκετὰ νομικὰ καὶ ἱατρικὰ βιβλία στὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, ἔδωσαν βιβλιοθήκην πρὸς πλουτιστικῶν εἰδικῶς μὲ βιβλία ποὺ θὰ βοηθήσουν στὴν πρόωθησι τῶν Βυζαντινῶν καὶ Νεοελληνικῶν σπουδῶν κ.λ.π.

Εἶναι ἐξαιρετικὰ ἀξέπαινα τὰ παιδιὰ αὐτὰ καὶ πολὺ συγκεντρικὴ ἡ ἐργασία των. Καὶ νὰ σκεφθῆ κανεὶς ὅτι τὰ περισσότερα ἀπ' αὐτὰ, ἀν μὴ βλα δὲν ἐγνώρισαν ποτὲ τὴν Ἑλλάδα. Καὶ ὅμως τὴν ἀγαποῦν τόσο πολὺ. Ἐμαθάν ἐκεῖ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ἐπικοινωνοῦν μὲ τοὺς ἐν Ἑλλάδι συγγενεῖς των. Καὶ σκέπτονται πράγματι σάν Ἑλληνες καὶ ἀνώτεροι ἄνθρωποι.

Νὰ πῶς γράφει τὴς σκέψεις του καὶ τὰ αἰσθηματὰ του γιὰ τὴν πατρίδα, ἕνας νέος 20 ἐτῶν, ποὺ πρωτοστατεῖ στὴ δράσι τοῦ συνδέσμου. «Σὰς ἔγραψα ὀλίγα διὰ τὰς ἐνεργείας τοῦ συνδέσμου μας, διὰ νὰ δῆτε ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς ἐν Ἀμερικῇ προοδεῖ. Ἐμαστὲ Ἀμερικανοὶ εἰς τὴν δπηκοῦτητα καὶ σκέψιν, Ἑλληνες εἰς τὸ πνεῦμα καὶ ὀρθόδοξοι Χριστιανοὶ εἰς τὴν ψυχὴν. Ἐπὶ τούτοις θεωροῦμεν, ὡς ἐπιστήμονες τὴν συνεχίαν τῆς ἑλληνοσεθοδόξου μας καταγωγῆς ἐν Ἀμερικῇ τὸ βαθυτάτων μας καθήκων. Νομίζω πῶς θὰ συμφωνήσετε μαζί μας ὅτι αἱ ἐνέργειαι μας ἀξίζουν τὸν κόπον. Τὴν περασμένην Περαισκευὴν τὸ βράδυ ἦτο καλεσμένους διὰ δευτέραν φοράν ὁ Σεβασμιώτατος Ἀρχιεπίσκοπος κ. Μηχάλης, διὰ τὰ μέλη τοῦ συνδέσμου, διὰ νὰ πα-

ρουσιάζω τὸ ἔργον τοῦ Ἀπ. Παύλου. Ὁμίλησε πολὺ ὥρατα καὶ μὲ πολὺν ἐνθουσιασμὸν».

ΠΛΟΥΤΟΣ ΠΟΥ ΔΕΝ ΑΞΙΟΠΟΙΕΙΤΑΙ

Στὸ Πανεπιστήμιον ὑπάρχει ἕνας ἀριθμὸς «σπουδαστηρίων» γιὰ τὴς ὁ ἄφορες Σχολᾶς. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ὁ ὅρος αὐτὸς «σπουδαστήρια» σιγά-σιγά ἔχασεν τὴν ἀρχικὴν του σημασία. Σημάλνει κυρίως «ἐξεταστήρια» — εἶναι φοιτητὰί ποὺ μόνον στὴς ἐξετάσεις μαθαίνουν τὴν ὑπαρξί τους — «ἐκπαυτήρια», καὶ παρεμπιπτότως σημαίνει αἰθουσας ποὺ χρησιμοποιοῦνται γιὰ σπουδὴ ἐπιστημονικῆ. Ἰσως ὁ τελευταῖος ἀπὸ τὸ ὅποιο θὰ πρέπει νὰ ζητηθεῖν εὐθύνες γι' αὐτὸ εἶναι τὸ Πανεπιστήμιον. Οἱ καθηγητὰί του κάθε τόσο εἶναι ὑπεργνωμένοι νὰ ἐξετάζουν φοιτητὰς, χρήματα δὲν ὑπάρχουν γιὰ τὸ προσωπικὸ ποὺ χρειάζεται, ὁ χῶρος εἶναι πολὺ στενός. Ὅμως ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά εἶναι κρῖμα τόσο βιβλία, ἕνας δλόκληρος πλοῦτος, νὰ μένουν ἀχρησιμοποίητα στὰ ράφια, ἀν ὄχι καὶ σὲ κινδύωτια. Νομίζουμε ὅτι ἴσως μὲ κάποια περισσότηρη προσπάθεια, τὸ κακὸ διορθώνεται κάπως. Τώρα μάλιστα τὸ καλοκαίρι θὰ ἦταν δυνατόν τὴν ἑλλησιφ προσωπικῶν νὰ τὴν καλύψουν οἱ φοιτητὰί. Πολλοὶ ποὺ μένουν στὴν Ἀθήνα, πρόθυμα θὰ διέθεταν μιὰ-δυὸ ὥρας κάθε ἡμέρα γιὰ νὰ τακτοποιήσουν τὰ βιβλία, κάτω ἀπὸ τὴν ἀρμεδία ἐπίβλεψι, πράγμα ποὺ θὰ ἦταν καὶ μιὰ εὐκαιρία γι' αὐτοὺς νὰ γνωρισθοῦν καὶ μὲ ὀρισμένα συγγράμματα. Ἐλπίζουμε εἰς τὸ ἐρχόμενο ἀκαδημαϊκὸ ἔτος θὰ μπορέσῃ νὰ ἀρχίσῃ μιὰ συστηματικὴ λειτουργία τῶν σπουδαστηρίων τοῦ Πανεπιστημίου, ποὺ πρέπει ἀληθινὰ ν' ἀξιοποιοῦν.

ΜΙΑ ΑΞΙΕΠΙΝΗ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ

Νομίζουμε πῶς θὰ ἦταν παράλειψις, ἀν ἔστω καὶ μὲ καθυστέρησι, δὲν ἐσημαίωμεν ὅτι καλὸ γίνεται ἀπὸ τὴν Ὑγιονομικὴ Ἑπιτροπία τῆς Φοιτητικῆς Λέσχης. Μιὰ ἐκθεσις πεπραγμένων τῆς μᾶς δίνει τὴν συνοπτικὴν εἰκόνα τῆς ἐργασίας πὺ ἔγινε τὸν περασμένο χρόνον. Ἐπὶ ἀπὸ 10 000 ἱατρικῆς ἐπισκέψεις σὲ φοιτητὰς, ἄλλες τόσους περὶποῦ ἀκτινογραφίσεις, 1.109 ἐργαστηριακῆς ἐξετάσεις, εἰσχωρῆν 245 ἀρρώστων φοιτητῶν σὲ νοσοκομεία καὶ σανατόρια, δωρῶν ἡ στή μισὴ τιμὴν πρροχὴ τῶν φαρμάκων κλπ. κλπ. Ἡ ἀπλή καὶ μόνον παράθεσις τῶν ἀριθμῶν αὐτῶν μιλεῖ ἀρκετὰ εὐχάριστα, ἀν μάλιστα λάβῃ κανεὶς ὅπ' ἔψιν του τὴς περιωρισμένες δυνατότητες τῆς διηρησίας. Καὶ πρέπει ἀκέρμη νὰ ἀναγνωρισθῇ ὁ τρόπος ὁ πολιτισμένος μὲ τὸν ὅποιο διεξάγεται ἡ ἐργασία αὐτὴ, τὸ ἐνδιαφέρον, ἡ κατανόησις, ποὺ δείχνουν οἱ γιατροὶ καὶ τὸ προσωπικὸ στὸς ἀσθενεῖς φοιτητὰς. Βίβλια θὰ πρέπει πολλὰ ἀκόμη νὰ γίνωσιν σὲ δλοὺς τοὺς τομεις. Ἡ ἀρχὴ ὅμως ποὺ ἔχει γίνεσι. Δείχνεσι ὅτι γρηγόρα θὰ ἐπιτελεσθεῖν καὶ δευ ἀπολείπονται ἀπὸ τὴν ἀξίεπινην προσπάθεια τῆς Ὑγιονομικῆς Ἑπιτροπίας.

O ENTETAMENOS

Ο Κόσμος τῶν Γραμμάτων

ΔΙΑΒΑΖΟΝΤΑΣ...

(ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΠΟΥ ΜΑΣ ΣΤΕΛΝΟΥΝ)

Κι' άλλη μιά χειρόγραφη αφημεριδούλα μᾶς ἔρχεται ἀπὸ τὴς Φυλακῆς Χατζηκώστα. Ἔχει τὸν τίτλο «Προσπάθεια πρὸς τὸ καλὸ» καὶ εἶναι πραγματικὰ τέτοια. Τὰ περιεχόμενά της δλα, παρμένχ ἀπὸ τὴν ἀνώτερη ζωῆ, δὲν θυμίζουσι οὐ τίποτα τὴς συνήθεις καὶ τοὺς τρόπους ἐκείνους πού κι' ὅταν δὲν φέρουν τὸν ἄνθρωπο στὴ φυλακὴ, κλείνουν πάντα τὴν ψυχὴ του σ' ἓνα ἄθλιο μπουντρούμι καὶ τὸν κάνουν νὰ χάσῃ τὸ ἐξέλαιο θέμα τῆς δλοκληρωμένης ζωῆς.

Ὅπως μᾶς πληροφοροῦε τὸ μικρὸ φύλλο, ἔχει ἰθρυθῆ ἀπὸ τὸν ἱεροκήρυκα τῆς Φυλακῆς ἀρχιμ. Δωρόθεο Βερνάρδο. Καὶ ἰδιαίτερα σπουδαῖο εἶναι ὅτι μὲ τὴ φροντίδα τοῦ ἰδιοῦ κληρικοῦ λειτουργοῦν μέσα στὴ Φυλακὴ, ὡς παρακλάδια τοῦ «Ὁμίλου πνευματικῆς κινήσεως», σχολῆς ἀγραμμάτων, λογιτικῆς, γαλλικῶν, ἀγγλικῶν, ζωγραφικῆς καὶ μουσικῆς, πού βοηθοῦν γιὰ νὰ λυθῆ εὐνοϊκὰ τὸ μεγάλο πρόβλημα τι θ' ἀπογίνῃ ὁ τρόπος τῆς φυλακῆς ὅταν βγῆ πάλι στὴν ἐλεύθερη ζωῆ.

★

Χίλια δυὸ γοητευτικὰ γιὰ τὰ παιδιὰ πράγματα ἔχει ὁ «Πρόσκοπος», τὸ μνημιαῖο ἐπίσημο περιοδικὸ τοῦ Σώματος Ἑλλήνων Προσκόπων. Γιὰ τοὺς νυκτοπροσκόπους, ὀδηγίς γιὰ τὴς δυσκόλες ὥρες στὴ θάλασσα, ἄλλες ὀδηγίς σχετικῆς μὲ τὴν κατασκήνωσι, παιγνίδια, χαριτωμένες πρακτικῆς γνῶσεσι πολὺ χρήσιμες γιὰ ὄλους, εἰδήσεις ἀπὸ τὴν προσκοπικὴ ζωῆ καὶ κίνησι. Μὰ τὸ πιὸ σπουδαῖο εἶναι ὅτι ὄλες αὐτῆς οἱ ἱκανότητες, ἀσχολίς καὶ δράσεσι δὲν παρουσιάζονται ἀχρωμάτιστες καὶ οὐδέτερες, ἀλλὰ ποτισμένες μὲ τὸ χριστιανικὸ ἰδανικὸ. Καὶ μόνο ὅταν οἱ προσκοπικῆς δεξιότητες χρῆσι μοιοποιοῦνται γιὰ νὰ ὑπηρετήσουσι τὸ ἰδανικὸ αὐτὸ παῦσον ἄναι ἓνα ἀπλό παιγνίδι κι' ἀποκοτὸν βάθος καὶ ἀξία, γίνονται προπλάθεισι γιὰ μιὰν ἀξία ζωῆ.

★

Ἔνα καινούργιο περιοδικὸ, ἢ «Ἀλλαγῆ». Καταγίνεται μὲ τὴν πολιτικὴ, ἀλλὰ θέλει νὰ τῆς δώσῃ καὶ ὑπόστροφμα ἠθικὸ καὶ πνευματικὸ. Στὸ κεφάλαιο λοιπὸν αὐτὸ ξεχωρίζουμε τὴς ἀπόψεις πού ἐκθέτει στὰ ἄρθρα του ὁ Γιάννης Οικονομίδης, γιὰ τὸν σύγχρονο ὀλικὸ καὶ ἠθικὸ ἔθνος τῆς Ἑυρώπης, καὶ γιὰ τὸ καινούργιο Ἑλληνικὸ θῆμα πού εἶναι ἀνάγκη νὰ πραγματοποιηθῆ, θλααδῆ γιὰ τὴν ἀναμόρφωσι τῶν ψυχῶν καὶ τῶν πνευμάτων, τὴν ἀνάπλασι τοῦ ἀνθρώπινου παράγοντα». Ἀκόμη ἓνα σπουδαῖο ἄρ-

θρο (ἀναδημοσίεουσι ἀπ' τὸ γερμανικὸ περιοδικὸ «Der Monat») τοῦ Karl Jaspers «Κριτικὴ τοῦ Μαρξισμού», μιὰ ἀλλθιναὶ ὠραία εἰκόνα τῆς ἑλληνίδας γυναίκας τοῦ χωριοῦ, τῆς χωριάτισσας, δοσμένη ἀπὸ τὴν Εἰρήνη Γαλανοῦ καὶ τὴς πολὺ σωστῆς σκέψεσι τοῦ Βάσου Βαρίκα (Ἡ λογοτεχνία μας στὸ 1950) γιὰ τὴν «πνευματικὴ» μας ζωῆ, πού δὲν ἔχει πάρει εἰδησι ἀπὸ τὰ πρόβλήματα πού ταράζουσι τὴ γύρω μας πραγματικὴ ζωῆ. Ἐίδαμε καὶ κάποιο σχόλιο γιὰ τὰ Μοναστήρια. Μπορεῖ νὰ ἔσκιναῖ ἀπὸ μιὰ σωστὴ παρατήρησι, ἀλλὰ τὸ «πανάει μᾶτι—βγάζει μᾶτι» δὲν εἶναι πάντα τρόπος θεραπείας τοῦ κακοῦ...

★

Τὸ «Ἔθνος» τῆς Δευκωσίης Κύπρου, δημοσιεύει ταχτικὰ ἓνα μεγάλο ἄρθρο γιὰ τὰ περιεχόμενα τῶν «Ἀκτινῶν». Δὲν τοὺς ἔβρουμε τοὺς ἀνθρώπους πού τὸ βγάζουσι, ὅτε μᾶς ἔβρουσι. Μποροῦμε λοιπὸν ἐλεύθερα νὰ χαροῦμε τὴν προσέγισι αὐτῆ, πού δὲν ἔχει κανένα προσωπικὸ χρώμα ἀλλὰ μοναδικὴ τῆς ἐξήγησι εἶναι ὁ καινός μας δρόμος. Ἔτσι, μάλιστα!

✱

Παρ' ὄλο τὸν κίνδυνο ν' ἀποκτήσῃ... Κυπριακὴ ἰθαγένεια ἢ στήλῃ αὐτῆ, δὲν μπορεῖ νὰ μὴν ἀναφέρῃ τὸ ἀπόλυτα κατατοπιστικὸ ἄρθρο τοῦ Δ. Χριστοφίδη στὴν «Ἑλληνικὴ Κύπρος» γιὰ τὸ «Ἑλληνικὸ Φῶς», τὸ σημεῖωμα τοῦ Νίκου Κρανιδιώτη στὰ «Κυπριακὰ Γράμματα» μὲ τὸν τίτλο «Πνευματικοὶ δεσμοὶ» καὶ ὄλο μαζί τὸ ὠραιότατο τεῦχος Ἰανουαρίου-Μαρτίου 1951 τῆς «Μαθητικῆς Ἑστίας» τοῦ περιοδικοῦ πού ἐκδίδει τὸ «Παγκύπριο Γυμνάσιον».

Εἶπα «ν' ἀποκτήσῃ ἢ στήλῃ αὐτῆ τὴν Κυπριακὴ ἰθαγένεια». Μὰ μήπως τὴν ἐποχῆ αὐτῆ ὄλοι οἱ Ἑλληνας δὲν πρέπει νὰ χροῦμε ἰδιαίτερη πατρίδα μας τὴν Κύπρου;...

Π. ΚΛ.

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Θεοδ. Β. Κωνσταντίνου: «Μακαρισμοὶ» Ἀθῆναι 1951.

Ἡ καλλιέργεια τῆς θρησκευτικῆς παιδείας πού ἐμπνέεται ἰδικώτερα ἀπὸ τὴν πλοῦσια ποιητικὴ ἀτμοσφαῖρα τῶν ἱερῶν κειμένων τῆς Παλαιῆς καὶ Καινῆς Διαθήκης ἀποτελεῖ ἓνα ἰδιαίτερο καὶ χαρακτηριστικὸ τόνο τοῦ νεοελληνικοῦ λυρισμοῦ. Ἀπὸ τὰ πολὺ παλὰ χρόνια οἱ Κρήτες κληρικοὶ λόγιοι, (Ἀγάπιος Δάνδος (1682), Ἀθανάσιος ὁ Κρής (1705), ὁ ἐκ Χάνδακος Ἀλέξανδρος (1846) καὶ ἐκ τῶν νεωτέρων ὁ Νεκτάριος Κεφαλαῆς (1908) καὶ ὁ Κωνσταντίνος Καλ-

πολέμησε τὴν ἀνάμιξι τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴν πολιτική καὶ τόσο κατακεραυνώσας μὲ τὴν ἀρθρογραφία του τὸ «δουὶ κυρίως δουλεύειν» ὄρισμένων νέων χριστιανῶν συγγραφέων.

Αὐτὸ ὅμως δὲν ἐμπόδιος τοὺς ἀμερολήπτους καὶ τοὺς φίλους τοῦ Bernanos νὰ δώσουν τὴ δική του ἀπάντησι.

Ὁ Pierre de Boisdeffre στὸ «Lettres du monde» δημοσιεύει ἕνα ἐξαιρετὸ ἀρθρο ἀναλύοντας κατὰ πρῶτον λόγον τὸ «Un mauvais rêve». Εἶναι χαρακτηριστικὸ πῶς συσχετίζει τὸ ἔργο τοῦ Bernanos μὲ τὸ ἔργο τοῦ Georges Duhamel καὶ γιὰ ἐπιτίτλο τοῦ ἀρθρου του ἔχει τὴ φράσι «Δυὸ γαλλικὰς φωνάς: Ἐκ τῶν Bernanos στὸν Duhamel».

Τὸ Καθολικὸ κέντρο Γάλλων διανοουμένων εἶχε τὴν πρωτοβουλία στὶς 5 Μαρτίου νὰ τιμηθῇ τὴ Σορβὸνη τῆς μνήμης τοῦ Bernanos. Τὰ «Nouvelles Littéraires» περιγράφου τὴν τελετὴν, ἀναφέροντας πῶς ὅλο τὸ πνευματικὸ Παρίσι ἦταν παρόν στὸ φιλολογικὸ μνημόσυνο τοῦ μεγάλου νεκροῦ.

Παράλληλα οἱ φίλοι τοῦ χριστιανοῦ μυθιστορηματογράφου ἔβρυσαν σὺλλογον μὲ τίτλο «Φίλοι τοῦ Bernanos» ποὺ σκοποῦ ἔστι τὴ μελέτη, σπουδὴ καὶ διάδοσι τοῦ ἔργου του καὶ τὴν γνωριμία ὅλων ἐκείνων ποὺ σέβονται καὶ ἀγαποῦν τὸν συγγραφέα.

—Ὁ θεσμὸς τῶν «φίλων» τῶν διαφόρων γνωστῶν συγγραφέων δὲν εἶναι κάτι τὸ ἀγνωστο στὴ Γαλλία ὅπου οἱ φιλότεχνοι καὶ διανοούμενοι περιβάλλου, πάντοτε μὲ στοργὴ καὶ ἐνθουσιασμόν τοὺς μεγάλους τῶν δημιουργοῦς καὶ εὐθὺς μετὰ τὸ θάνατό τους, μὲ τὴν σύμπηξι εἰδικῶν ὁμίλων εὐλαδ καὶ τιμῶν τὴ μνήμη τους καὶ γίνονται παραστάσεις γιὰ τὴν ἐπιβίωσι τοῦ ἔργου τῶν λογοτεχνῶν ποὺ μὲ τὴν πέννα καὶ τὸ ταλάντο τους ἐλάμπρυναν τὴν τέχνη τῆς χώρας τους.

Εἶναι χαρακτηριστικὸ, πῶς τίς καλλίτερες ἐξετάσεις γιὰ τὴν διατήρησι τῆς ὠραίας αὐτῆς παραδόσεως τίς δίνει τὸ χριστιανικὸ διανοούμενο κοινὸ, τὸ τόσο πολυάριθμο καὶ ἐκλεκτὸ. Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς «Amis de Georges Bernanos» κ' οἱ «φίλοι τοῦ Max Jacob» — ἄλλου γνωστοῦ πολὺπληθους ταλέντου, γιὰ τὸν χριστιανὸν Max Jacob ἔγραψαν ἄλλοτε οἱ «Ἀκτίνες» τόμ. 1946, σ 203 — ἔχουν δημιουργηθῆ ἀπὸ τὸ φιλότεχνο κοινόν.

Οἱ «φίλοι τοῦ Max Jacob» ἐκυκλοφόρησαν τελευταίαν τὴν «ἱστορίαν τοῦ Βασιλῆα Kaboul» ἕνα βιβλίον γιὰ παιδιὰ ποὺ ἡ φαντασία καὶ ἡ πρῆξι τοῦ Max Jacob τὸ ἔχει κἀναι ἐκλεκτὸ ἀνάνηθμα καὶ γιὰ μεγάλους. Οἱ «φίλοι τοῦ Max Jacob» ἀναγγέλλου τὴν προσεχῆ ἐκδόσι καὶ ἄλλωσιν σπανίον ἀνεκδότων ἀκόμη ἔργων τοῦ ἐκλεκτοῦ «παιδιοῦ» τῶν Γαλλικῶν Γραμμάτων.

Τὰ Nouvelles Littéraires ἀναγγέλλου πῶς γιὰ πρώτη φορὰ ἐφέτος ἔγινε ἡ ἀπονομὴ τοῦ βραβεῖου Max Jacob γιὰ τὴν κρίσι μὲ τὸ βραβεῖο τιμήθηκε ὁ Louis Guillaume γιὰ τὴν συλλογὴ του «Μαῦρο σὺν τῇ θάλασσᾳ».

—Οἱ «φίλοι τοῦ Max Jacob» μαζὶ μὲ τοὺς «φίλους τοῦ Bernanos» εἶναι οἱ πρῶτες νεοσύστατοι ὁμίλοι ποὺ μὲ τὴν παρουσία τους ἔρχονται νὰ προσθέσουν στὸ ἔργο τῶν ἄλλων ὁμίλων χριστιανικῆς στοργῆς καὶ ἀγάπης, πρὸς τὴν τέχνη καὶ τὸν ἔργον τῶν Francis James, Maurice Blondel, Charles Péguy κλπ, σημαντικῆς κινήσι καὶ ὁρασι γιὰ τὴν ἐξύψωσι τῆς πνευματικῆς Γαλλίας.

Στὴ μνήμη τοῦ Charles Péguy — τοῦ μεγάλου «δακτύλου τῶν ἐκλεκτῶν μεγάλων τῆς Γαλλίας» — ὁ ὁμιλος τῶν «φίλων τοῦ Charles Péguy» ἔχει ἀφιερώσει ἕνα μεγάλου κοινωνικῆς σημασίας ἐπιπολιτιστικὸ ἔργο, ποὺ οἱ καρποὶ του τὸν τελευταῖον καιρὸν ἐξίχονται ἀπὸ τὸν τύπο. Τὸ «ἔθρουμα Charles Péguy» ἀπὸ τὸ 1933 στὶς φτωχὰς συνοικίας τῶν Γαλλικῶν πόλεων ἔχει θέσει οὐ λειτουργία λαϊκὰ σχολεῖα ποὺ οἱ μαθητρίδες τῶν — τὰ σχολεῖα εἶναι μόνο γιὰ κορίτσια — ἀκτὸς ἀπὸ τὴν ἐξαιρετικὴν παιδείαν ποὺ παίρνου, ἔχου τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀκησῶν τὸν ἐαυτὸ του σὲ ἔργα κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης, φιλαλληλίας καὶ χριστιανικῆς ἐκπολιτιστικῆς δράσεως.

—Ὁ Daniel Rops ἐξ ἀπορρήξ τῆς δεκαετίας ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Henri Bergson θέτει πάλι στὸ Université des Annales τὸ πρόβλημα τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ μεγάλου φιλοσόφου στὴν Χριστιανικὴ Ἐκκλησία. Ἀναφέρει τὰ λόγια τῆς διαθήκης του «οἱ σκέψεις μ' ὀδηγοῦν ὅλο καὶ πρὸς κοντὰ στὴν Χριστιανικὴ Ἐκκλησία, ὅπου βίεμαι τὸ δλοκληρωτικὸ τέλος τῆ Ἰουδαϊσμοῦ. Ἐἶχα γίνεαι Χριστιανός — ὁ Bergson ἦταν εβραϊκός καταγωγῆς — ἀν δὲν εἶχα ὅχι νὰ ἐξυπολύσαι ἀπὸ χρόνια τῶρα τὸ τεράστιον ἀντισοικητικὸν κῆρα ποὺ στίς ἡμέρας μου πᾶσι: ἄπλωθῆ ὁ ὅλος τὸν κόσμος. Θέλω νὰ εἶμαι ἀνάμεσα σ' ἐκείνους ποὺ θὰ εἶναι ἀδριο οἱ ἀεδιωτῆμαίσι».

Αὐτὴ ἡ διαθήκη μαζὶ μὲ τὸ γράμμα τῆς κυρίας Bergson, ποὺ διεσβεδαίνωσι: «ὁ ἀδερφός μου ἔδωκε τὸν καθολικισμὸν μὲ συνεχῆς ἀξανανομήναι συμπάθειαν, εἶναι ἐκεῖνα ποὺ κἀνου τὸν Daniel Rops νὰ τονίζῃ πῶς «στὴν οὐσίαν ὁ Henri Bergson ὀδηγῆς χριστιανὸς στὴν καρδίαν καὶ στὴ σκέψιν».

—Πρόμοιο πρόβλημα «ἐπιστροφῆς» ποὺ καὶ αὐτὴ δὲχεται οὐσ ἀντικεινὸς λόγους δὲν ἔλαβε τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς ἐπισήμου εἰδοχρήξ στὴν ἐκκλησία, εἶναι ἡ περίπτωση καὶ ἄλλης σπουδαίας ψυχῆς ποὺ ἠρνηθοῦν τὰ Γαλλικὰ Γράμματα, τῆς γνωστῆς Ἰσραηλιτίδος διανοουμένης Simone Weil.

Ἡ Simone Weil, γνωστὴ γιὰ τὴν πλήρη φιλοσοφικὴν κατάρτισιν ἀλλὰ καὶ τὴν ἀναρχοσυνδικαλιστικὴν τῆς δρασι, εἶχε ἀρνηθῆ ἀπὸ τὸ 1939 τὸν παλιότερον ἐαυτὸν της καὶ εἶχε γίνεαι «θεσμία τοῦ Χοσίου» ὅπως ἡ ἑλθία ἔγραφε.

Ἀπὸ τὸ 1939 ἡ ζωὴ τῆς ἦταν μιὰ ζωὴ ἀγίας. Ὁ θάνατος τὸ 1943, σὸν ὅπιν τὴν ὀδηγησεν οἱ κακώσεις καὶ οἱ κακουχίες τῶν ναζιστικῶν διωγμῶν, τῆ βοήθηε στὸ «κατόφλι» τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ ἐνδιαφέρον τῶν διανοουμένων

καὶ τοῦ κοινοῦ γιὰ τὰ τέσσαρα καινούργια βιβλία ποῦ κυκλοφόρησαν μετὰ τὸ θάνατό της, ξεναφέροντο στὸ προσκήνιο τὴν προσωπικότητα τῆς Simone Weil καὶ γενικώτερα τὸ πρόβλημα τῆς ἐπιστροφῆς τῶν διανοουμένων τοῦ Ἰουδαϊκοῦ γένους στὸν Χριστιανισμό ἐποῦ ὀφείλου τὴν πνευματικὴν τους ὁπλοσασί: καὶ τὴ δημιουργικὴ τους παραγωγή.

— Ὁ θάνατος τοῦ Maxence van der Meersch (3ραβετο Goncourt 1946) συμπίπτει μὲ τὴ θριαμβευτικὴ ἐπιτυχία στὸ παρισινὸ θεάτρο τοῦ ἔργου του «Σώματα καὶ Ψυχές». Ἡ χριστιανικὴ θεμελίωσις τοῦ ἔργου κάνει τὸν Gabriel Marcel νὰ ἀφισπώσῃ πολλές σελίδας γιὰ νὰ ἀναλύσῃ τὴν οὐγκρυσὴ ἀνάμειξο στὸ καλὸ καὶ στὸ κακό. Τὸ θεατρικὸ ἔργο εἶναι διασκευὴ τοῦ γνωστοῦ μυθιστορήματος. Ὁ van der Meersch εἶναι πολὺ γνωστός σὰν χριστιανὸς πεζογράφος. Τὰ μυθιστορήματά του ἀσμεῖωναν πάντοτε μεγάλη ἐκδοτικὴ ἐπιτυχία. Τὰ τελευταία χρόνια εἶχε ἀποτραδηχθεῖ ἀπὸ τὸ Παρίσι καὶ ζῶσε ἤσυχα στὴ γαλιεσίρα του. Μὲ τὸν θάνατό του, γράφουσι τὰ παρισινὰ φύλλα, ἡ «χριστιανικὴ Γαλλία χάνει σιὸν λογοτεχνικὸ τομέα ἓνα ἀγωνιστὴ της».

K. DAM.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΝΑ ΑΝΟΙΞΩΜΕΝ ΤΟΝ ΔΡΟΜΟΝ

Φίλε κ. Διευθυντά,

Ἐορταζόμε τῆς 1900ῆς ἐπετειοῦ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Ἀποστόλου Πύλου εἰς τὴν Ἑλλάδα μὲ ἔφερον εἰς τὸν νοῦν τὴν σημερινὴν χριστιανικὴν πραγματικότητα μέσα εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαόν. Εἰδικῶς ρον—ἓνα ἀπὸ τέσσα καὶ τέσσα δαιγμάτα—μὲ ὑπέμνησε τὴν τόσο ζωντανὴν εἰκόνα ποῦ παρουσιάζεται εἰς τὸ ἄρθρον τοῦ Β. Ἐρασίου: «Ἀφανταί: Ἡρωῖδες», τὸ ὅποτον ἔδημ αὐθῆ εἰς ἓνα περασμένον τεῦχος τῶν «Ἀκτινῶν». Καί: εἶμαι βεβησιος ὅτι τὸ μεγαλύτερον μέρος αὐ μὴ ὄλον, τῶν ἀναγνωστῶν θὰ ἠοθίνῃ τὸ ἔθιον. Πράγματι, ἀποτελεῖ ἐλπιδοφόρον πραγματικότητα, αὐτὸ ποῦ ἤρξισ νὰ γίνεταί: τὰ τελευταία χρόνια εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐπαρχίαν καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τὰ ἑλληνικὰ χωριά. Ἀλλ' ἐκτός τῆς εὐχαριστίας καὶ τῆς χαρᾶς ἐγέννησαν, εἰς ἐμὲ τοῦλάχιστον, μερικάς γενικώτερας ἐκέψεις. Καὶ κυρίως, τὴν ἀκόλουθον διαπίστωσιν. Ὡς ἀποτέλεσμα συντόμου προσποθείας, ἐλέγγου, κριτικῆς (μερικὸι λέγουσι, ἀσπρητρᾶς κριτικῆς, ἐ ὅς πνευματικὸς ξεκαθαρίσματος ποῦ γίνεταί: περισσότερον ουστηματικά καὶ μὲ ταχὸν ρυθμόν τὰ τελευταία χρόνια, συνέπεια τῆς καλλιτεργεας, ἐκ μέρους πολλῶν ποῦ αἰσθάνονται τὸ μεγάλο των χρέος ἀπέναντι τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ ἔθνους, ἐντόνου πνευματικῆς ζωῆς, μετοξὺ μίας ἀρκετᾶ μεγάλης μερτίδος τῆς νεότητος—φωητικῆς, ἐργαζομένης καὶ μαθητώσης:—εἶναι ἐκείνου τὸ ὅπτεον παρουσιάζεται ἡῖθ ὡς πραγματικότης. Ποῖα εἶναι αὐτή; Εἶναι ἡ πραγματικότης ποῦ δημιουργή

γεί ἡ γενεὰ ποῦ ἔρχεταί: εἰς τὸ προσκήνιο τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὸν ρόλον τοῦ ὑπευθύνου διαχειριστοῦ τῆς μεγάλης ἐθνικῆς κληρονομίας, ἓνα μεγάλο μέρος τῆς ὁποίας ἐχάρισον ἰδιαιτέρως εἰς τὴν χώραν μας ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ὁ ὅποτος, πρὸ 1900 ἐτῶν εἰσήγε τὸν χριστιανικὸν πολιτισμὸν εἰς τὴν Ἐθρώπην κάμουν ἐναρξίν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Καὶ οὐγκρικριμένως, μέσα εἰς αὐτὴν περιλαμβάνονται αἱ ἑκατοντάδες τῶν ἀφανῶν αὐτῶν ἡρωῖδων—τῶν διδασκαλισσῶν—ποῦ πολλὰ ἐξέκίνησαν ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον, τὰ Νησιά, διὰ νὰ ἐργασθοῦν μὲ χαρὰν καὶ ζῆλον ὑποδαιγμικόν, εἰς τὰ χωριά τῆς Βορείου Ἑλλάδος. Ἐκεῖ ἀνύκουσι καὶ οἱ νέοι—οἱ δημοδιδάσκαλοι ἢ οἱ καθηγαί ἢ οἱ γασπόνοι κ.λ.π.—οἱ ὅποιοι ἐξήτησαν νὰ ἐργασθοῦν κατὰ προτίμησιν εἰς τὴν ὑπαίθρον καὶ ἰδίως εἰς τὰς περιοχὰς ποῦ ὑπέστησαν τὰς μεγαλύτερας δοκιμασίας κατὰ τὴν ταλυσταὶν δσκασίαν.

Εἶναι ἀκόμη οἱ ναροὶ στρατιῶταί ἢ ἀξιωματικοί, οἱ ὅποιοι, ὡς πολῖται ἐπηρῶν ἰδιαιτέρων χριστιανικῶν μόρφωσιν καὶ τῶρα εἰς τὸν στρατόν, μὲ τὴν ἔγκρισιν ἡ καὶ τὴν πρόθυμον συμπαράστασιν τῶν ἀνωτέρων των ἐπιδιδόνται—τῶρα εἰς τῆς εἰρήνης τὸν καιρόν—εἰς διάφορα ἐκπολιτιστικὰ ἔργα, θὰ τὰ ὅπτεα τους εὐγνωμοεῖ, ὅχι μόνον ἡ ὑπαίθρος, ἀλλ' ὀλόκληρον τὸ ἔθνος. Εἶναι ἐπὶ πλεόν καὶ μία μερίς, μικρὰ ἴσως, πάντως ἀρκετὰ αἰσθητῆ, ἄλλων ἐπιστημῶν ἢ κρατικῶν λειτουργῶν καὶ ἰδιωτῶν, οἱ ὅποιοι ἐργάζονται κατὰ τρόπον καρτερικῶν καὶ ἀξοθαμάστων, ἐν μέσῳ ποικίλων δυσκολιῶν. Συκαταλέγονται ἀκόμη καὶ ἄλλοι καλοὶ Ἑλληνηες, οἱ ὅποιοι ἀναδεικνύονται τόσον εὐεργετικῶς συμπαραστάται τῆς νεότητος περὶ τῆς ὁποίας ὀμιλήσαμεν ἀνωτέρω θὰ ἤξειε δὲ ἀναμφιδόλως τὸν κόπον νὰ συγκεντρωθοῦν στοιχεῖα καὶ νὰ περυσιασθοῦν ἀπὸ ἄλλους ἀρμυδιούς ἀπὸ τῶν στηλῶν τῶν «Ἀκτινῶν» μερικάς τοῦλάχιστον ἀπὸ ὅσα γίνονται ἐκ μέρους ὄλων αὐτῶν τῶν κατηγοριῶν τῆς ἑλληνικῆς νεότητος.

Ἐταί εὐρισκόμεθα σήμερον εἰς τὴν εὐχάριστον θέσιν νὰ βλέπωμεν πλεόν σαφῶς τὰ ἀποτελέσματα τῆς μακρᾶς καὶ ἀθρόουου χριστιανικῆς καὶ γενικώτερον πνευματικῆς ἐργασίας ποῦ γίνεταί: μέσα εἰς αὐτοῦς τοῦτους τοὺς κόλπους τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Γνήσια παιδιὰ τοῦ χριστιανικοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, τὰ παιδιὰ αὐτὰ, ἀγόρια καὶ κορίτσια, ἐδίσκονταί: σήμερον καὶ ἀγωνίζονται τόσον ὄρατα εἰς τὸς ἐπάλλεξις τοῦ ἔθνους, τοῦ πνευματικῶ καὶ τοῦ ἐκπολιτιστικοῦ μετᾶπου δράσεως, συναρχισαί: καὶ αὐτοί, ἐν τινι μέτῳ τοῦ μεγάλου ἔργου τοῦ Ἀποστόλου τῶν Ἑθνῶν. Ὁ ὁπόρος ἐπνευματικῶς, ὁ ὅποτος, χρόνια τῶρα, ρίπτεταί: εἰς τὴν παιδικὴν ψυχὴν, εἰς τὸ σχολεῖον καὶ περισσότερον εἰς τὸ κατηχητικόν, ἐπιζεβόλησιν, ἐξήλθεν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἔθους. ἐδλάσθησιν εἰς ἓνα μεγάλο μέρος, καὶ ἡσχισ νὰ παρουσιάζῃ καρπούς. τιδς ἐποῖους ὄλοι ἡμποροῦμεν νὰ ἴθωμεν, ἀν θέλωμεν νὰ τοὺς ἴθωμεν Καὶ ἡ ἀντίσχοιχος ἐργασία μετοξὺ τῶν μεγάλων, ἔκουμεν ὄστε καὶ αὐτοὶ νὰ βλέπου μὲ ἄλλο μᾶτι τὴν κίνησιν τὴν πνευματι-

κῆν, πού σημαίνονται εἰς τὴν σύγχρονον Ἑλλάδα. Δὲν θέλομεν νὰ κάμωμεν ὑπερκεισοδόξους προβλέψεις διὰ τὸ μέλλον, διότι γνωρίζομεν ὅλην τὴν πραγματικότητα. Τοῦναντίον μάλιστα. Ἀκριβῶς διότι γνωρίζομεν ὅλην τὴν πραγματικότητα καὶ διότι ἀκριβῶς ἐκάμαμεν καὶ κάμνομεν τὴν κρίτικὴν ἢ μᾶλλον αὐτοκριτικὴν, δι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον πρέπει νὰ τονίσωμεν ὅτι εὐρισκόμεθα ἀκόμη εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἀρχῆς. Ἀλλὰ εὐρισκόμεθα πρᾶγματι εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἀρχῆς. Καὶ τὸ γεγονός τοῦτο, δὲν εἶναι ἄπλως κάτι, ἀλλ' εἶναι πολὺ σπουδαῖον καὶ σημαντικόν.

Δι' αὐτὸ καὶ πρέπει νὰ τὸ χαιρηθῶμεν ὅλοι, μὲ ὅλην τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς μας, ὡς χαρμόσυνον καὶ πραγματικὰ πλήρες ἐλπίδων. Καὶ νὰ θελήσωμεν ὅλοι — μὰ ἀνεξαιρέτως ὅλοι — νὰ βοηθήσωμεν τὴν νέαν γενεάν εἰς τὴν εὐγενῆ τῆς αὐτῆν προσπάθειαν. Νὰ τῆς δώσωμεν θάρρος νὰ τὴν ἐνισχύσωμεν ὅσον ἠμποροῦμεν νὰ ἔλθωμεν κοντὰ τῆς ὡς στοργικῶς συμπαράσταται. Νὰ ἐκδηλώνωμεν καὶ ἡμεῖς τὴν ἀγάπην καὶ τὴν χαρὰν τὴν ὅποιαν ἐξεδήλωσαν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ὅταν ἔγραψε πρὸς τοὺς Φιλιππησίους: «Χαίρτε ἐν Κυρίῳ πάντοτε» Πάλιν ἐρῶ, χαίρτε... Τὸ λοιπόν, ἀδελφοί, ὅσα ἐστὶν ἀληθῆ, ὅσα σεμνά, ὅσα εὐκαίρια, ὅσα ἀγνά, ὅσα προσφιλή, ὅσα εὐφρημα, εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ εἰς τὴν ἐπαινοῦ, ταῦτα λογίζεσθε.»

Ἡ γενεὰ αὕτη ἀποτελεῖ τὸν κόσμον πού ἐρχεται θρραλάα μέσα εἰς τὸν στίβον τῆς κοινωνικῆς καὶ ἠθικῆς ζωῆς τῆς χώρας μας καὶ ἔχουμεν καθήκον νὰ τῆς ἀνοίξωμεν τὸν δρόμον, ἀφοῦ ἡ νεότης αὕτη δημιουργεῖ τὴν ἐλπιδοφόρον ἐλληνικὴν πραγματικότητα.

Με πολλὴν ἀγάπην

ΣΕΡΓΙΟΣ ΠΑΥΛΟΣ

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Καν Ἄν. Λαπ., Καρδίτσαν. Τὰ ποιήματά σας ἐλήφθησαν ὅταν τὸ τεῦχος Μαῦου εὐρισκοντο εἰς τὰ πειστήρια. Τὸ Ἄναστασις τεχνικότερον καὶ πλουσιώτερον εἰς ὀλίγον ἀπὸ τὸ Ἰολγοθάς. — κ. Ν. Κεφαλλην., Νάξον. Ἰερὰ ἢ πρόθεσις σας. Μόνον πού τὸ ἀποσταλέν δὲν εἶναι ἀκόμη κατάλληλον πρὸς δημοσίευσιν. Ὡς πρωτόλειον ἔχει ἀρκετὰ ἀρετὰς. — δ. Βιολ. Κωνσταντ., ἐνταῦθα. Ὅχι ἀπὸ τὰ καλλιτέρα σας τὸ ἀποσταλέν. Τὸ πρῶτον ἐνδεικτικόν ἀτεχνόν. — κ. Παν. Κωστ., Κάλμας. Τὰ ποιήματά σας παρ' ὅλην τὴν ἀπλοτητά τους ὕστερον. Διαβάστε ποιήσιν διὰ νὰ ἀξιολογηθῆτε ὡς ποιητῆς. — κ. Ἀντών. Γαλ., Πειραιῆ. Δὲν στεριεῖται προσόντων τὸ ποιήμα σας. Ἡ πρώτη στροφὴ ὅμως δὲν εἶναι εἰς τὸ ὕψος τῶν ἄλλων. Προσέξατε διὰ ὅτι εἶναι σας νὰ εἶναι τεχνικῶς ἄστοιχοι. — κ. Β. Πασι., ἐνταῦθα. Ἡ ἐπίδοσις σας ἀξιόλογος. Τὸ περιόδιον θὰ περιμῆν πάντοτε τὴν συνεργασίαν σας. — κ. Παν. Πούγ., Σιδερὸκαστρού. Τὸ ποιήμα σας στέκει μόνον διὰ τὴν ἀπλοτητά του. Προσέξατε τὴν τεχνικὴν σας καὶ διαβάσατε στιχογραφικὴν. — κ. Δημ. Φωτ., Κιλκίς.

Τὸ διήγημά σας ἔχει ἀντίκρουσμα, ἐπομένως μὴν ἀφίνετε τὸ γράψιμο. Ὡς πρὸς τὴν Ἐπιτολίαν θὰ ἦτο δυνατόν εἰς τὴν καλὴν διήγησιν νὰ προσετιθετο περισσότερὰ ὑποβολή. Ἐπίσης ὄριμα εἶδη διορθώσεως, ἐπὶ λεπτομερείᾳ, θὰ ὀφείλουσαν τὴν ἀριότητα τοῦ διηγήματος. — κ. Π. Β. Λα., Ἄλεξανδρῶν. Ἡ ἄριότης τοῦ στίχου προξενεῖ ἐντύπωσιν. Ἡ ἄναστασις καὶ τὸ χρονολογικὸν παραμῦθον ποιητικώτερα καὶ ὀρατότερα τῶν ἄλλων. Ὡς οὐσιαστικὸν θὰ ἐπρωτεύομεν νὰ καλλιερῆσθε συστηματικότερον τὸ παιδικὸν ποίημα. — κ. Δημ. Μπουσ., Κάλμας. Ἡ 4η στροφὴ τῶν Κατεστραμμένων Ἰερῶν προδίδει τὴν δυνατοτητα καλῆς ἐξέλιξεως. Προσέξατε καθεὶ στίχον σας. Ἐδρίσκεθε εἰς καλὸν δρόμον. — κ. Βαγ. Παυλ., Πειραιῆ. Τὸ ἀποσταλέν δὲν εἶναι δημοσίευσον. Ἡ προσπάθειά σας πρέπει νὰ συνεχισθῆ ἀλλὰ μὲ περισσότεραν ἀπλοτητά καὶ ἀριωτέραν τεχνικὴν. — κ. Ἀ. Σιτ., Ἄλεξανδρῶν. Συγχαρητήρια διὰ τὴν ἐπιτυχίαν. Ματὰ χαρᾶς βλέπομεν ὅτι λαμβάνετε ὅπ' ὄψιν σας ὑποδείξεις σας. Ἡ Ἄνοιξις εἶναι ἐνα ἐξέλιγον ποίημα. Ὁ τελευταῖος στίχος ὅμως ὕστερη. Τὴν ἴδιαν ὑπόδειξιν ἔχομεν καὶ δι' ὀλοκληρον τὴν τρίτην στροφὴν. — κ. Γ. Φωτ., Ν. Μαρμαρῶν. Εἰς τὸ τεῦχος Ἀυγούστου 1950 εἴχομεν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐκφῶμεν τὰς ἐπαινετικὰς κρίσεις μας ἐπὶ τῶν βασικῶν ἰδεῶν τῆς συνεργασίας σας. Βλέπομεν μὲ χαρὰν τὴν βελτιωμένην τεχνικὴν σας. — κ. Ἀθ. Ζηκογ., Χάλανδριον. Τὰ ποιήματά σας ἔχουσι ζωὴν καὶ πίστιν. Ἡ τεχνικὴ τους πολὺ καλὴ. Συγχαρητήρια. Μόνον μὴ βιασθῆτε, ἀλλὰ νὰ καλλιερῆτε τὸ ταλέντο σας διὰ τῆς μελέτης καὶ τῆς ἐπιμελημένης ἐργασίας. — κ. Ν. Αἰγερ., Κιλκίς. Ἡ ἐπίδοσις εἶς τὴν ποιήσιν ἀπολύτως ἱκανοποιητικὴ διὰ τὴν ἡλικίαν σας. Ἡ Ὀφάνη καὶ τὸ Δελνὶνὸν τὰ τεχνικώτερα καὶ ἀριώτερα. Διαβάσατε καὶ νεοῦλληνας ποιητὰς. — κ. Γ. Γιαννακ., Βυτινῶν. Ἡ στιχοπλοκία, ἐπὶ τῆς ὁποίας καθὼς φαίνεται ὑπολογίζεσθε, δὲν εἶναι ποιησις. Δὲν κερταῖται φυσικοῦ ταλέντου καθὼς γράφετε ὅστις ἔχει εὐχέρειαν εἰς τὴν εὐκόλον ἐξέφωσιν τῶν διοικητικῶν. Ἡ ποιήσις εἶναι κάτι σπουδαιότερον καὶ οὐσιαστικώτερον. — κ. Γιαν. Τερ. Δημ., Ἰερισσον. Χαλκιδικῆς. Τὸ διήγημα σας ὡς προσπάθεια πολὺ καλὴ. Ἡ ἐκλογή ὅμως τοῦ θέματος ἀτυχῆ. Ἐπὶ τοῦ θέματος Ἰούδας αἰ Ἀκτινες ἔχουσι ἀπερῶσει διήγημα εἰς δύο συνεχεῖς μὲ τὸν τίτλον ὁ Ἰὸς τῆς ἀπωλείας. Ἡμπορεῖτε νὰ τὸ εὐρήτε εἰς τὸν τόμον τοῦ 1938. Καὶ τότε θὰ ἴδῃτε τὴν ὀρθὴν κοσμοθεωριακὴν θέσιν τοῦ ζητήματος. — κ. Ἐμμ. Τραν., ἐνταῦθα. Καὶ τὸ νέον ποίημα δίδει δειγμάτα τῆς καλῆς σας ἐξέλιξεως. Γίνασθε περισσότερον μετὰ εἰς νοήματα καὶ εἰς τὴν τεχνικὴν. Σημειώσατε προόδους. — κ. Νικ. Ματτακ., Ἐνάθη. Ἡ ἀπάντησις οὐκ ἐδόθη εἰς τὸ τεῦχος Μαῦου. Ἡτο δυνατόν νὰ προηγήθητε τῶν ἄλλων. — κ. Ἀλ. Γκωγ., Χάλανδριον. Πολὺ καλὸ τὸ σονέτο σας. Ἀδελφῶν ἢ διοικητικῶν ἀδελφῶν. Ἄγάπη ὅπως εἶναι σὰν νὰ κραυγάζῃ περισσότερον ἀπὸ ὅτι πρέπει. Τὸ σονέτον εἶναι πάρα πολὺ δύσκολον εἶδος. Εὐχαριστῶς καὶ περιμῆνομεν νέαν συνεργασίαν. — σ. τ. Μ. Κατασ., Σ. Γ. 908. Τὸ ποίημα προδίδει ψυχὴν πρὸ ἀγνώστου καὶ εἰς τὸν ἀγῶνα ὑπολογίζεσθε. Ἡ ἀπαισιοδοξία σας θὰ παρέλθῃ. Ἀπὸ τὴν παραγωγήν σας λείπει ἡ ὑποβολή. Ὁ μολογός σας θὰ πρέψῃ νὰ ἐνδιαφέρῃ καὶ τοὺς τρίτους. — κ. Γ. Γλην., ἐνταῦθα. Πρέπει νὰ προσέξατε τὴν καλὴν φραστικὴν ἐπέκδοσιν τῶν νοημάτων σας. Ἡ τελευταία στροφὴ τοῦ ποιήματός σας, ἐάν δὲν εἴητε τὸν ἀστοχὸν καὶ ἀτεχνόν 4ον στίχον θὰ ἦτο καλὴ. — σ. τ. Ν. Σπυροπού., Β. Σ. Τ. 902. Τὸ ἀπλόν καὶ σαφές ποίημα εἶναι τὸ ἐπιτυχήμενον ποίημα. Καὶ τὸ ἴδιον σας Ὅσο ποῦθ' ἀνήκει εἰς τὰ ἐπιτυχημένα ποιήματα.

Περιοδικόν Ἐκτινες, Ὀργανωτὴς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημονῶν — Ἐκδ. Χριστ. Ἐνός. Ἐκτινες. Γραφιστὰ: ὁδὸς Καρύται 14, Ἀθήναι (1) Τηλ. 55-025 — Θεσσαλονικῆς: Ἄγ. Σωφίας 88. — Πειραιῶς: Τσαμαθοῦ καὶ Κολοκοτρώνη 67. — Ἰππεύθου: Δ. Γ. Σταμάτης, κατωκίαι: Πειραιῆς 5, Ἀθήναι. — Ἐτήσια συνδρομὴ δρ. 25.000, ἐξωτερικῶς ὁλλ. β. — Πρωτὰ, τυπωγραφεῖα: Ἄ. Παπακωνσταντίνου, Μαυρομηχάλη 176. — Χειρόγραφα, δημοσιευόμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται.